

VÄRSKE RÕHK

MIRJAM PARVE

TEELE LEMBER

AVE TAAVET

ANNA KAARE

SIIM TÕNISTE

VEA KAISER

INTERVJUU
BERIT PETOLAIGA

MARTA-LIISA TALVET
TALVIKE MÄNDLAST

LAURA POROVART
MAARJA KANGROST

ILLUSTRATSIOONID
INGMAR JÄRVE

FOTOD
HELLE-LY TOMBERG

MIRJAM PARVE

ajuti näen

hüatsintide lõhn
hüatsintide jahe lõhn
pole kellegi jaoks

mu käsivarrele on laskunud haruldane lind
imetlen teda natuke kohkunult
ta on küütlev kõigevärviline, sirendav siidisuline
pilk mustkuldsetes silmades terane
mida ta sööb ma ei tea
kauaks ta siia ei jää

ta on iseoma lind ja see ilu
pole kellegi jaoks ega tähenda midagi
pole kellegi jaoks
on mulle korraks hoida
kuni ta mujale lendab

seni võin teda vaadata
olla väga tasa
väga tänulik ja õrn
kuni hüatsindid lõhnavad end surnuks

*

üks rahulik minut kestab, kuni linna sitked lihased end õhku vedrutavad
käsivarde küünetorked jättes
üks rahuaeg üks vabariik
üks või teine kohtumine
üks kevadine valgus kimp hüatsinte

üks mõistmise valendik selge pilk
üks õrnusevalu üks heldimus
korraks näed kuidas kellegi sees on üks järv kalad kõrkjad
elud heledad linnud tumedas taevas

*

mõtlen, et võib-olla tuleb järgmine elu
koiliblikana
võib-olla laskub mõistmine mu käele just nüüd
koiliblikana
kuivainekapist sirendamata kütkestamata
hallikaspruunina suvaliselt laperdades
laskub
elu mu käele
koiliblikana
tiivad kah omamoodi siidised

kena siidisulge lindu lendas meie koppelisse
sealt tema lendas õunaaeda lendas kulda põõsa peale
kuld ei võtnud
hõbe ei võtnud

kas lõõn ta surnuks palun andeks vaene loom kas sünnib
uuesti

sealt tema lendas õunaaeda lendas kulda põõsa peale
kuld ei võtnud
hõbe ei võtnud
siid see võttis armastada
maailm loodi?

aasta juulim kuu
sigitab hüatsinte plastpottidest
nad lõhnavad kurvalt Maxima sissekäigu juures räigete kampaaniasiltide rahe all
teevad mis suudavad

isegi pilves ilmaga
 on märtsivalgus ebamugavalt terav
 tänavatel sulab koos konidega keltsa alt välja
 talvega südameseintele parkunud kõntsakiht, räpp ja resignatsioon
 päike kistakse külma taevasse ta valgustab kõik patud läbi
 kõik piinatud piimalehmad
 kõik sitket pekslevat elu täis
 lihaselised kalakehad krõnksus kaitsetud krevetid
 ja õunad millel olen lasknud mädaneda
 teades nii hästi teades nii hästi
 närvutatud toataimed
 unarusse jäetud sõprused
 minu süü minu süü minu ülisuur süü
mea maxima culpa

aga Maximas sellal
väikeste alasti krevetikrõnksude kurbuse
ja hüatsintide kurbuse
vahel –
mis juured krampuvad, mis oksad võrsuvad
siin selles kiviprügis? –
sebevad märtsikuistest importkõogiviljadest händunud inimesed
hüpitavad vaat et pisarsilmil redisekimpe
näod ereroheliste kapsapeade valgel pisut vähem hallid

nad on avastanud, et surmavallast on tagasitee, sest
lühikesed kurgid rändavad nagu kurekesed üle metsa-maa Eesti poole!
praegu tulevad nad veel Türgist
siis juba Poolast
varsti juba Leedust
juba Lätist
ja siis juba ongi võimatu käes

aga julm on see märts
sigitab oma absurdseid kelluke si hangedest
žongleerib pimestavhaljaste kapsapeadega
sõidab minust tänavapuhastusautoga üle

ja tõesti, tõesti
on kasvama läinud see aeda maetud korjus töötab õisi

lõikuskuu

ploomid nõrguvad asfaldile
viljapuudes on alati midagi ebareaalset
ülereaalset – muinasjutulist
kastanimunad on juba nii suured
lumemarjad
mis on minu suve viljad
söögiks kõlbmatud vohandid okstel
peotäis igatsusi olemata elude järele

*

hulgun õhtul aedlinnas ringi ja otsin kreeke
tänavatel on luuviljade lõhna
aga puude lahkus on aiapiirini püगतud
et hulgused ei ulatuks
ainult mõned valged klaarid
on oma õrnuse vastu kruusa ära löönud

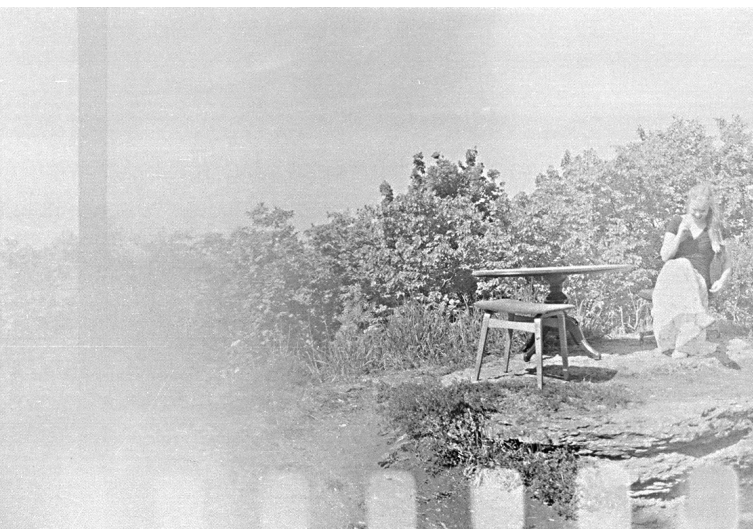
mööda purjetab kollase valguse akvaarium
mõtlikud sõitjad koduteel

ühes aias on sauna lõhn
teises lõke
kolmanda tumesinises rohus lüümete õunte keskel
kellegi lapsepõlv
kuhu ma ei ulatu

pole retooriline küsimus

pool elu kulub imestamisele,
kuhu küll pool elu kulub.

kuidas hoida oma oksi
kibedusest?
kuidas teha pettumusest
ja rõõmudest
ja rõõmude haprusest
paar väikest kena kuldrenetti?

ei	ole	teist	sellist	valget	nagu
vanadel		linadel	tuule		käes
tuhat		korda	pestud		talvepäikeses
pleekinud		kiudhaaval	tuhandesse		unenäkku
hõõrutud					

merel	hea	lahke	vesi
ütlesid			vanaemad
peseb	iqasuqu	räpa	maha

küürin	lahkes	raudkülmas	vees	südant
loputan	väänan	ja	riputan	pesunöörile
selgeks				tuulele
				puhuda

viledaks jäänud see hingelina
 kes ta nii ära on trööbanud või on ta kehvasti
 kootud nigelast niidist
 ei panegi ajale vastu

vaatan		läbi		aukude
vastsündinud				taevast
ja	mõtlen	kas	lina	lappida
või	lõigata		lappideks	ja
teha	valgetest		pilvedest	uus

kased panevad taeva kangaspuid niide

AUTORIST: MIRJAM PARVE (28)

Õied, linnud, putukad ja viljad tunduvad su luuletustes kandvat mingit väärtuslikku tarkust või saladust. Mis see on?

Hm, kui ma teaks! Kusjuures ma ei kirjuta enda meelest just loodusluulet, aga kui vaatama hakata, siis on tõesti igal pool mingid lilled ja liblikad ... Teised liigid ja nende ligipääsmatud omailmad on vist hea meeldetuletus, kui mõistatuslik kõik elu on – kui korraks proovida argist antropotsentrilist pilku natukene kõrvale jätta (noh, et see taim on kasulik, aga too on umbrohi, sääsk on tüütus, hiir on kahjur, kana on supp ja puu on küte). Kuigi eks seal ole ka ebapraktilise linnalapse loodusromantikad. Näiteks puud on vist küll minu jaoks peaaegu ideaalsed olendid. Puud teevad maailma paremaks. Kahtlustan, et kui ma nende saladust teaks, poleks äkki vaja luuletada. Siis oleksin lihtsalt puu.

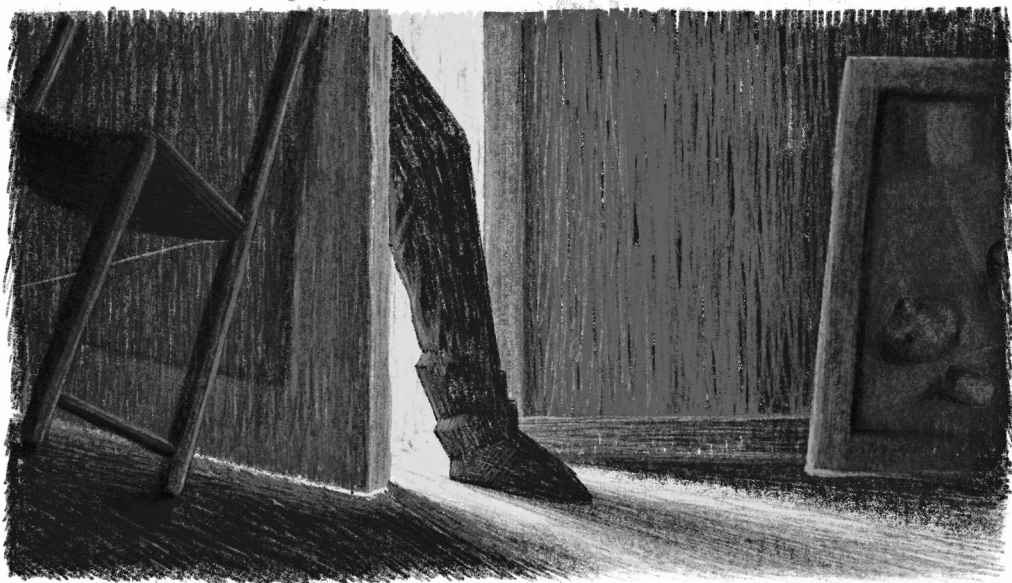

Peale luuletamise tõlgid ilukirjandust. Kuidas need kaks tegevust teineteist toetavad? Või vahel hoopis pärsivad?

Mulle tunduvad need kaks enam-vähem ühe ja sama tegevusena, vähemalt põhilises. Mõlemas on kõige olulisem, et tunneks õige sõna ära ja et lause/fraas saaks mingi elupinge sisse ning et ise suudaks otsimispinge välja kannatada. Mitte et see alati õnnestuks, aga kui õnnestub, siis rõõm on üsna sarnane, olgu tõlge või enda tekst. Nii et üks on harjutus teiseks ja vastupidi. Aga loomulikult üritan neid mitte täiesti segamini ajada.

Mõni eluseik või teos, mis sind viimati eriliselt liigutas?

Mu maapoisist, astrofüüsikust ja raamatukoist vanaisa suust pudenenud lause, mis – mulle tundub – teda ennast natuke üllatas: „Ära siis nisuke ole, kes vajaduse järgi elab, ikka ilu järgi tuleb elada!”

AVE TAAVET

KOPROVI SISENEMINE I

Esimesena siseneb Koprovi alati käsi. See ilmub meie vaatevälja ukse vahelt või kapi tagant. Algul libisedes, siis kobades. See on väikese paksu vanamehe käsi. Sealjuures puudub võimalus, et uks, mööbliese, kuliss või muu niisugune, mille vahelt Koprovi ruumi siseneb, tahtlikult ehk tahtmatult tema ees avaneks. Koprovi siseneb ruumi alati selle kõige raskemini ligipääsetavast kohast. Tema teel on iga viimane kui kord füüsikaline takistus.

Niisiis, kui jäse on juba $\frac{2}{3}$ ulatuses ruumi sisenenud, teeb käsi mõned kobavad liigutused. Otsides linki, lüliti, hooba või muud, ent seda kunagi tabamata. Ehkki käeulatuses võib neid alati leiduda ja tõenäoliselt leidubki, kompab Koprovi käsi vaid tühjust. Selline on tema olemus.

Selle suhteliselt lühikese eelluure järel tõmbub Koprovi käsi tagasi. Järgneb hetkeline paus. Piisavalt pikk, et kujuteldav vaatleja võiks hakata mõtlema, et Koprovi on ruumist lahkunud; aga küllaldaselt lühike, et hoida publiku tähelepanu avausel.

Siis ilmub avausse Koprovi pea. See on väike ja ümmargune. Tema silmi katavad prillid, mille klaasidel on paksust rohkem kui laiust ja tema näol on konstantne üllatunud ilme. Tema juuksetutid on turris, suu on küsivalt paakil. Elu ja selle avaldumisvormid – füüsilised takistused ruumis, kehade ümberpaiknemine, avanemine ja sulgumine – kõik see pakub Koproville ikka veel mõtteainet.

Pea tõmmatakse tagasi.

Järgmine liikumine toimub n-ö sisemises ruumis. Uks, kapp või kuliss hakkab vaikselt liikuma. Sellele rakendatav jõud on üksnes napilt suurem kui tema teel asuv takistus. Sestap liigub ese meie vaateväljas piinarikka aeglusega. Kui uks on blokeeritud tooliga, liigub see tingimata krigina ja lõginaga. Toolijalad on metallist, katmata otstega ja ruumis on plaatpõrand. Sektsioonkapi puhul peab see $\frac{2}{3}$ ulatuses olema täidetud Tšehhi kristallidega, mis kapi nihutamisel lõgisevad nagu koolnuhambad. Vanad ajalehed kapi peal (elistatavalt aastatest 1965–1983) langevad keereldes ja krabisedes maha, sillutades teed Koprovi jalgadele. Kuliss rebeneb kohati,

sellest eraldub tolmupahvakuid, mis mähivad looduse vaatemängu oma salapärasse. Läbi paksu riide on paiguti aimatavad Koprovi piirjooned. Ehkki kujuteldaval vaatlejal võib tekkida kiusatus Koprovit tema sisene-misel aidata, ei tohi seda mitte mingil juhul teha. See peletaks Koprovi kohe eemale. Kui avaus on suurenenud meeldiva vahemikuni 20–30 senti-meetrit, liikumine lakkab.

Koprov proovib uuesti ruumi siseneda, sest põhiolemuselt on ta uudis-himulik, seikluslik ja optimistlik mees. Meie vaatevälja ilmub Koprovi nägu, endiselt üllatunud ilmega, ent pisut leemendav, ühes tema ülakehaga. Saame aimu tema riietumismoest ja -maitsest. Ta on lipsustatud, valge triiksärgi ja laia pintsakuga. Eelistatumad on hallid ja sinakad toonid. Õhetavast näost hoolimata on triiksärgi ülemine nööp kindlalt suletud.

Tekkinud avause kaudu ulatub Koprov kiikama oma takistuse taha ja seda kindlamalt määratlema – olgu see tool, kapp või kuliss –, nüüd saab ta aimu, kuidas olukorrale tõhusamalt läheneda. Üllatus ja rumalavõitu sihi-kindlus tema näol asenduvad rõõmsa entusiasmiga. Pea tõmmatakse tagasi.

Paar sekundit vaikust annab meile aimu maestro keskendumisest. Hingetõmbest pingutuse eel. Ja siis järgneb lüke. Üks kindlameelne, lõpuni jõudev ruumikõver, mis nihutab füüsilise takistuse ruumis tarbetult kau-gele ja on mõttetult lärmakas. Tekkinud tühimikku ilmub Koprovi kuju, mis oodatavast alati pisut erineb. Lühike, paks ja bürokraatliku olekuga mees seisab avanenud ruumi künnisel, teadmata, mida vast leitud vaba-dusega pihta hakata.

KOPROVI SISENEMINE II

Koprov on näljane. Koprov on väga näljane.

1. Koprov siseneb Kuzma Petrov-Vodkini maali „Heeringas”

Heeringas on juba tunde laual lebanud. Sinine krepp-paber tema all on õlist läbi imbunud. Kala uudistavad üksikud kärbsed, keda siiski ei jäädvustata samanimelisel vene avangardsema maalikunsti klassikasse kuuluval maalil.

Leivatükk heeringa vahetus läheduses on veelgi surnum kui kala. Ta on sinna kuivama jäetud ja saatusest unustatud konts. Selle sõna kõige otsesemas tähenduses. Pange tähele helilist lähedust sõnaga „kõnts” ja sama kirjpildi, kuid erisuguse tähendusega liitsõna „luuakonts”. Nii oksalikkus kui ka porisus seisavad mõlemad selle leivatüki meelelistele omadustele üsna lähedal.

Söödavuse spektri viimase kolmandiku on hõivanud juurikad. Kartul ja naeris. Ehkki midagi naljakat siin ei ole. Nad on mullased, keetmata ja suhestuvad üsna vähe nii leivatüki kui ka heeringaga. Nad on justkui ajutiselt käest pandud, teel põllule või kompostihunnikusse, tagasi maa rüppe.

Kõigi nende produktide all on vanaroosa kortsunud laudlina, mis viitab ruumi kunagisele korrastatusele ja annab vaatepildile teatava feminiinsuse, mida kujutatud objektidel loomuomaselt ei ole. See on hajameelse, lihtsa ja maalähedase inimese toidulaud.

Selline on olukord enne Koprovi sisenemist.

Koprov astub maali enesekindlusega, mida elutud objektid on temasse ikka sisendanud.

Esimesena lööb ta hambad heeringasse. Tema lõug tilgub õlist, mis allapoole jõudes seguneb õlimaali enese mateeriaga, lahjendades seda ja andes kogu teosele teatud odavuse maigu. Koprov jätab heeringat, seda töölisklassi ambroosiat, peaaegu erootilise ahnusega. Kui sinisele krepp-paberile on alles jäänud üksnes valendavad luud, astub Koprov edasi leivatüki manu.

See osutub suuremaks katsumuseks. Õnneks on Koprov juba ammu oma loomulikud hambad kaotanud ja palunud hambaarstil kujundada talle proteesid, mille esihambad sarnaneksid väikeste peitlite või kopra hammastega. Proovikivist huvitatud stomatoloog lõi talle rõõmuga sellise sisseseade, mis annab Koproville eelise nii igavatel koosviibimistel, peolaudades kui ka metsanduses.

Leivakonts kaob peagi Koprovi kõhtu, kus teda ootab ees rõõmus taas-kohtumine heeringaga.

Jäävad veel mugulad.

Need räpased ja külmad köögiviljad oleksid vajanud teatavate kokanduslike toimingute läbimist, ent Koprov on lihtne inimene. Muld tähendab talle ainult paari rikastavat mineraali ja koore all need kõige suuremad vitamiinid ju peidus ongi! Nii leiavad oma tee Koprovi kõhtu ka kartul ja naeris. Ehkki midagi naljakat siin ei ole.

Koprov on aga endiselt näljane.

2. Koprov siseneb Tšehhovi novelli „Sireen”

„Kõige vahvamalt lõhnab noor sibul, kui ta, kas teate, hakkab just pruuniks tõmbuma ja, mõistate, säriseb, võllanägu, üle kogu maja. Noh, kui siis sisse astute, peab laud juba kaetud olema, aga kui istute, siis kohe salvrätt krae vahele ja sirutate käe aeglaselt viinakarahvinikese poole. Aga teda õndsakest ei tule pitsklaasi valada, vaid mingisse enne-veeuputuse-aegsesse vanaisa hõbepeekrisse või ka sihukesse kõhukasse, millel on pealkiri „Ta maitseb munkadelegi”; ning juua ei tule kohe, vaid õhkate korra, hõõrute käsi, heidate ükskõikse pilgu lakke, siis tõstate viinakese sedasi aeglaselt huultele ning sedamaid löövad teil kõhust kogu kehasse sädemed ...”

Korraga jääb Tšehhov vait.

N. linnakese rahukohtukogu kohtunikud vakatavad ning tunnistavad üllatuse ja üleolekuga ruumi sisenenud võõrast – lüheldast, paksu, turris juustega meest, kelle tulekut ei olnud ükski neist märganud, ehkki uks kriiksus ja krigises juba pikemat aega.

Koprov ei viida aega, vaid poeb rõõmsalt sekretär Žilkini pähe – see käib tal kergesti, sest ruumi seal on – ja lööb hambad esimesse kujutluspilti. Kalkun, valge, rasvane ja mahlakas nagu näkineitsi, leiab oma lõpu tema koprahammaste all. Seejärel pirukas – apetiitne, häbitu kogu oma alas-tuses. Koprov ei pilguta talle silma, ei liiguta tema kohal tundeküllaselt sõrmi, aga juba voolab sularasv nagu pisarad!

Borš väikevene moodi, ööpäev elavana piimas hoitud koger, steriletirõn-gas, pisut kahutanud part ja kodune kirsinastoika – kõik kaob Koprovi lõputusse kurku. Kui hävitustöö on tehtud, pühib Koprov oma suu rahul-olevalt otse laudlinasse. Otse laudlinasse. Ja lahkub ruumist, jättes endast järele kõigest porised kalossijäljed ja kristallikillud, mis küütlevad päikese käes kutsuvalt ja härmatunult nagu esimesed lumikellukesed.

3. Koprov siseneb Lermontovi-nimelisse 32. lasteaeda

Koprov siseneb lasteaeda lõunapausi ajal, tehes seda kõigi suureks üllatuseks luugi kaudu, millesse tublid lasteaialapsed enamasti oma toidunõud sises-tavad. Suur on nende jahmatus, kui luugist ilmub korraga Koprovi sasipea, prilliklaasid ohtlikult läikimas, ja limpsib luugile kõige lähemal seisvate mudilaste toidunõud üle. Mitte ühegi taldriku põhjast ei tule toidujäänuste alt mingit pilti välja. See kõik on olnud kasvatajate vale. Lapsed jooksevad

röökides minema. Anton pillab põgenedes Ljusja jalga oma alumiiniumist kahvli, mis teeb pigem mentaalset kui füüsilist valu. Ljusja viskab teda hoo pealt leivakorviga. Nagu Mitja ja Vitja hiljem meenutavad, sarnanes Koprovi lõust väga kurja hundi omaga „Punamütsikese” etendusest, mida nad jõulude paiku edukalt oma vanematele ette olid kandnud.

Seejärel ligineb Koprov supipajale. Antiahjualusena tõmbab ta esmalt koonu vahele kõik suures supikatlas leiduva ja alles seejärel kaob imevael viimne kui boršitilk ka kulbist, mida sööklatädi hoiab oma värisevas käes.

Sergei Lomonossov, kes töötab lähedalasuval ehitusel ning kes käib lasteaia sööklas einestamas üksnes laiskusest ja tänu soojadele suhetele sööklatädidega, katsub oma suptšikut kiiremini lõpetada. Ent juba istub tema vastas lauas pisut suure halli ülikonna ja kinnise ülemise nõõbiga vanahärra. Koprov nihutab käed aeglaselt Sergei supitaldriku poole ja mees taganeb, alistudes ellujäämisinstinktile.

Leivakorvid laudadel, mida vahetatakse kord nädalas, lõpetavad samuti Koprovi lõugade vahel. Vitstest punutud rumalad kausikesed prõgisevad tema koprahammaste all ja suunurgast purskub saepurufontään.

Kissell on juba klaasidesse valatud. 10 × 20 tahulist anumad ootavad januseid maiasmokki. Koprov tühjendab kõik – viimseni. Paisunud rosinad, aprikoosid ja tundmatut päritolu hallikas ollus voolavad tema kurgust Jenisseina alla, ujutades üle ta kõhu täitmatud tasandikud. Ainult harva, vaikelsetel mõõnapäevadel võib läbi kisselli aimata kunagiste pühakodade kuplite läiget või uhuvad kliisterjad lained Koprovi sisikonnas rannikule mõne ammu unustatud tööriista, tunnismärgi kunagistest elanikest.

Seejärel lahkub Koprov rahulolevalt meile teadaolevast maailmast.

OODATES SÜGIST EHK PEDRO SEADIS VIIULI HÄÄLDE

„Issand kui jäle on sügis,” mõtles Uuno Känd sel oktoobrikuu videvikutunnil oma Seene tänava puitmaja trepikojas istudes. Kõik tekitas temas vastikust. Kalosside küljest aeglaselt murenev plöga oli rõve. Villase kampsuni ebamugav kihelus oli jälk. Linnuparvede kaagutamine pea kohal ajas ihukarvad turri. Puidust trepiastmete vahelt tõusis imalat kõdulõhna. Küünte all punnitas veel kartulivõtmisest sinna jäänud muld. Kurjade silmade kilades vahtis ta lahtisest ukseaugust välja, tihenevasse pimedusse. Rusikas käsi pigistas teekruusi Vana Tallinnaga nii kõvasti, et tugevale Riia portselanile maalitud täpid lõhkesid ükshaaval jõuetult.

Trepikoja tagumises nurgas seadis oma viiulit hääle Pedro. Millal ja mis asjaoludel Pedro sellesse hämarasse, kõdu järele lõhnavasse trepikotta sigines, oli ebaselge. Kui sügis tänavatele vajus, linn hakkas haisema nagu vanainimese köök ja pimedus aedlinna keldritest jälle välja hiilida julges, saabus ka tema. Toetanud roostetanud jalgratta hoovinurgas vastu kaske, säädis ta võidunud salli toekamalt õlale ja võttis sisse oma koha Uuno Kännu tuulekojas.

Uuno talus muusiku kohalviibimist eelkõige seepärast, et viiulist kostvad helid aitasid summutada muid, elu kaduvust meenutavaid mõtteavaldusi, mida sügiseti tema naabrinaine Malle kuuldavale tõi: „No küll on tänavu palju õunu! Ei tea, mis see pohlakilo ka maksab? Kas sa seenemetsa oled juba jõudnud? Näed sa, päev on juba kukesammu võrra lühem.” Seda viimast teatas Malle eriti sadistliku mõnu ja rahuloluga, justkui oleks looduse ringkäik tema isiklik töövõit. Vimpli asemel kinkis Uuno talle üksnes tigateda pilgu. Ta võttis kruusist ühe pikema lonksu ja kiskus narmendava, vanaisa Roobertilt päranduseks saadud mantli tihedamini ümber. Rõivaese oli valmistatud paksust kalevist ja sel polnud ühtki nõöpi.

Kui Uuno eelmisel õhtul koju jõudis, riputas ta vihmamärja mantli harjumuspäraselt toolileenile kuivama. Niipea kui vanamees selja pööras, hakkas aga üks nõöpidest vaikselt minema hiilima.

Uuno pööras välkkiiresti ringi:

„Ei lähe sa kuhugi, sunnik!”

Ning lõi nõöbi laiaks nagu kärbs.

Nööbid püsisid vagusi. Mees pani tuhvliid jalga ja hakkas mööda korterit ringi kooserdades tuhaämbrit otsima. Nööbid nihelesid ebamugavalt.

Veel üks tegi argliku liigutuse ukse poole. Uuno, liiga haaratud süte kraapimisest, oli nende poole seljaga. Nööbid laskusid kükakile ja veeresid mantli alläärde välja, päris maha kukutada keegi end veel ei julgenud.

„Ah sa pagan!” röögatas Uuno Känd, kui ahjuroop talle jala peale kukkus.

Nagu herved kaunast olid nööbid robinal maas ja padavai uksest välja! Kui vanamees ahju kütte sai, polnud mantlil enam nööbilõhnagi.

Jah, selline oli lugu Uuno Kännu vanaisa mantlinööpidega. Küllap läksid soojale maale talvituma nagu need reeturlikud kuredki. Ehivad seal mõne kaliifi või sahibi mantlisiilu ega tee teist nägugi, et nende õige omanik siin pehkivas sarkofaagis oma vanu konte lödistab.

Pedro tõmbas poognaga üle viiulikeelte. Need tõid kuuldavale tõrkosa plärina. Ta võis oma viulit häälestada tunde, isegi päevi. Leplikult ja vaikides sõrmitses ta instrumenti, pikad näpud hellalt mööda keeli libisemas. Keeras pea viltu, kuulatas, tõmbas jälle mõne noodi ja, jäämata tulemussega rahule, jätkas otsinguid. See Seene tänava trepikoda oli parim, isegi ainus koht kogu linnas, kus Pedro võis segamatult tööd teha. Trepikoja niiskusest andis pilli puudule täpselt õige tiheduse. Pisut röske õhk tõmbas keeled mõnusalt pingule ja hämarus, mis varjas koketselt kõik nüansid, nõudis pillikäsitlejalt pigem usaldust kui teadmisi. Jah, see trepikoda oli kontserdisaal, kust igal aastal hakkas lahti rulluma sügise sümfoonia. Paraku oli tema ainus publik see kurjailmeline vanamees, kelle kõrvad olid nii tihedasti karvatuuste täis kasvanud, et kahtlane, kas mõni trillerdus end sealt üldse läbi pressiski.

Uuno tundis, kuidas Vana Tallinn mööda tema konte vaikselt edasi levis nagu vananaistesuve petlik soojus. See lepitaski tema pahurat meelt. Üks õhtune tuuleil põikas samuti meeste juurde trepikotta sisse, tuues enesega kaasa pahvaku kuldseid vahtralehti. Üks lehtedest lõi Uuno Kändu otse näkku. Jah, otse näkku – lirtsaki! Mees vaid sülitask selle peale, ta oli looduse solvangutega juba harjunud.

Muusika, mis tol oktoobriõhtul sellest Seene tänava trepikojast välja voolas, mähkis kogu tänava, linnajao ja pehastunud linna oma nukraste embusesse. Pedro noodikirjaks olid pesunöörid, millelt hajameelsed emad olid unustanud maikad ja trussikud enne järjekordset sügisest hoovihma kokku korjata. Nüüd vettisid need seal juba päevi ja nädalaid, lõhnates kirbelt nagu leivatainas. Tema noodikirjaks olid põldude kohal särisevad elektritraadid, kuhu kogunesid linnud, silmad ja nokad lõuna poole pööratud, ning puukuuride lipid, mille seast oli võimatu leida kaht rööpset

latti. Helilained panid kergelt lainetama Seene tänava lombid, langetasid kase kuldseid lehed konfettidena maapinnale ja muutsid Vana Tallinna Uno teekruusis vihmaveeks. Kusagil ajanurgas potsatas õun.

ŠAHTIDE ŠAMAAN

Printsess istus laua taga mugavas leentoolis ja jõi pisikeste lonksudega kuuma auravat teed, väike näpp iseteadlikult püsti. Teisel pool lauda istuv Kaaren klõbistas oma pikka nokka abitult vastu portselantassi ja rapsis läikivmustalt sulestikult rahutult teepiiskasid. Korraga keeras ta pea uudishimulikult viltu ja jäi huviga Printsessi nõelasilmast tulnud valgetäpelist kleiti silmitsema. Muster sellel voogas, hõljus ning vajus aegamisi mööda krookeid ja volange, silmanähtavalt kuhjudes ja hajudes, justkui oleks kangas täis mingit salapärast tuult.

„Printsess, teie kleidil sajab ju lund,” märkis lind.

„Ainult siis, kui ma olen kurb.”

„Ja mis on teie kurvameelsuse põhjus, kui küsida tohib?” uuris Kaaren edasi.

„Ma nägin unes üht pimedat kaevurit ...” alustas Printsess aeglaselt, „ta oli terve elu maa all veetnud ja tema nägu oli sinu sulgedest mustem. Tema pimedad silmad särasid haiglaselt pealambi valguses ja hambutu suu sulas ühte tunneliga, mida ta maa sisse rajas. Töötanud kogu oma teadliku elu maa all, näljutatud tajudega, pilkases pimeduses ja monotoonses töös, oli tema tunnetus saavutanud skalpelli teravuse. Ammu surnud loomade setted, taevase päritoluga kivimid ja magnetilised mineraalid, mis teda ümbritsesid, olid andnud talle võime näha aega mitte lineaarselt, vaid kihiliselt. Ja liikuda nende kihtide vahel otsekui kaevikuis. See šahtide šamaan ligines mulle ja ilma et oleks minu nõusolekut oodanud, heitis oma kaetatud silmade pilgu minu hinge setetesse. Seal, teadvuse tasandike pahupoolel, nägi ta kõndimas ööolendeid, kes kenutavad oma kaela ja sirutavad jalgu ning kelle hambad on väikesed ja teravad. Nende sulestik kahiseb nagu sügisesed lehed. Kui nende poole vaadata, urisevad nad. Kui aga pilk ära pöörata, naeratavad ja pilgutavad silma. Nad on kolme päeva teekonna kaugusel, ütles šamaan. Ja mina tahan nende seljas ratsutada, ilusad noored loomad. Neljandal öösel tulen ma sinu juurde, Printsess, kaevan oma

käigu otse sinu hingetasandikele ja päästan ööolendid valla.” Seda öelnud, šamaan kadus.

„Miks uskuda üht harimatut kaevurit, liiatigi veel unenägude viirastuslikust maailmast?” küsis Kaaren, pööramata silmade ainitist pilku Printsessilt.

„Sest ma tunnen, kuidas ta juba oma käiku rajab. Kuskil sügaval minu sees kostab lakkamatut kopsimist, veetakse välja kalleimaid maavarasid ja heidetakse valgust teekonnale, mida keegi pole veel läbinud.”

„Siis peame kiirustama,” arvas Kaaren, „ja jõudma ööolenditeni enne, kui šamaan nad valjastab.”

Seda öelnud, lõpetas lind kiiruga oma tee, palus Printsessil endale selga istuda ja sukeldus otse pea ees tüdruku kleidil vihisevasse lumesajusse, mis oli veelgi tihenenud.

Printsess polnud varem oma kuningriigis käinud. Sestap piilus ta huviga Kaarna pea kõrvalt alla maa peale. Kõigepealt lendasid nad üle kõrbe. See oli kõige pindmisem kiht temas, kus elasid üksnes küttija-kolija rahvad, püstitades ajutisi telklaagreid, kuhu aga said. Nad ei viibinud kaua ühes paigas, vaid elatusid oludest ning olid enamjaolt külalislahked, uudishimulikud ja rõõmsameelsed nagu nende käskijannagi. Ometi oli igaüks neist värvilistest telkidest koosnevatest laagripaikadest isesuguse tonaalsusega. Mõnes jutustati üksteise võidu ülemealikuid lugusid ja mängiti pimesikku. Teises konutati mõtlikult tulel podiseva katla ümber, kust tõusis hõrku piparmünditee hõngu. Kolmandast kostis aga nukrat ja melanhoolset keelpillimängu.

Ühes Printsessi ja Kaarnaga libises suur lumetorm üle kõrbe. Karavanides liikuvad kaamelid jätsid värskele lumele üksikud jäljed. Lapsed ajasid keele suust välja ja püüdsid imelikke jahutavaid räitsakaid kuumavatele keeltele. Naised kergitasid näosalle ja asusid pahuralt telke puhtaks kloppima. Ainult üksikud taipasid, milles asi. Need keerasid oma päikesest põlenud näod taeva poole ja lehvitasid aupaklikult pimedusse.

Peagi hakkas laagritulede kuma nende taga kahvatuma. Üksikud kidurad põõsad ja maastiku mitmekesisustumine andsid märku metsavööndi lähenemisest. Siin soovis Kaaren öömajale jääda. Ühe lähedase kuuse otsas oli avar, üsna mugavalt sisse seatud ja tihedasti samblaga vooderdatud linnupesa. Hirmudest hoolimata uinus Printsess seal lõhnava sambla sees sügavalt ja kiiresti. Kaaren aga jäi ööseks vahti pidama. Kusagilt maa alt kostis summutatud kopsimist.

Teise päeva teekond viis nad üle taiga. Puuvõrade ja pilvede vahel oli vaevalt nii palju ruumi, et Kaaren oma koormaga sealt üle lendama

mahtus. Lopsakas alustaimestik, tihedalt kasvavate puude kokkupuutuvad oksad ja haljendavad lehed varjasid suurema osa maapinnal toimuvast. Siiski võis sahinata, kahinate ja summutatud astumiste kaja järgi aimata, et kuskil seal roheluse varjus käib vilgas elu. Vahel vilksatas lehestikus mõni saba, siin-seal oli kuulda okste praksatust ettevaatamatu käpa all. Siin tundis Printsess end kõige kodusemalt. Ent peatumiseks ja loomakestega lähemalt tutvumiseks polnud mahti – edasi, ikka edasi viis neid nende tee, sest šamaani hirmsa lubaduse täitumiseni oli jäänud ainult kaks päeva. Tasandikud olid endiselt päevase teekonna kaugusel.

Öö veedeti suure mere kaldal roostikus. Kaarnal oli siingi mõnus pesa välja vaadatud, kus Printsess oli külmade tuulte eest kaitstud. Tüdruk uinus kohe, küsimata, millal linnul oli mahti olnud neil maastikel käia ja liiatigi siia pesasid punuda.

Nende teekonna viimane päev möödus mere kohal. Printsess silmitses pinevalt silma eest suletud merepinda, püüdes vahutavates laineharjades aimata seal peituvate mereelukate kontuure. Uudishimu pärast hõrenes isegi lumesadu tema kleidil, kuid ei miskit. Peale paari samavõrd uudishimuliku näkineiu ja ühe rumalavõitu hülge ei ilmutanud end ükski vetevalla elanik.

Pisitasa hakkas silmapiiril kumama kahe majakaga mägi. Mida lähemale nad mäele lendasid, seda rohkem joonistus välja selle tasaselt lainetav piirjoon. Mägi hingas. Kui neid lahutasid pinnavormist veel üksnes mõned miilid, taipas Printsess, et see polegi mägi, vaid kass, ja majakad on pimeduses hiilgavad silmad, mis hoiatavalt plinkides ainiti välja merele vaatasid.

„Tere, Printsess,” vastas Kass ükskõikselt, kui Kaaren oli oma koormaga tema hiiglaslike käppade vahel maandunud.

„Tere,” vastas Printsess viisakalt, „kas sa tead, kust leida ööolendeid?”

„Öö tasandikud laiuvad minu sees,” vastas sügise silmadega kass, „kui soovid, võid neisse minna.”

„Lähme, meil on kiire!” hüüatas Printsess ja tõmbas Kaarnat tiivast.

„Lind jääb siia,” vastas Kass ja langetas silmade turmtule kahele põgenikule, „ainult sina võid edasi minna.”

Kaaren oli sellise asjade käiguga ilmselgelt rahulolematu, aga vastu vaidlema ta ka ei hakanud.

„Minge,” sosistas ta Printsessile, „midagi halba ei saa teiega juhtuda!”

Ta lükkas Printsessi pehmelt Kassi karvkattesse. Tüdruk vajus sinna vastumeelselt nagu raskesse unenäkku.

Kassi sees ümbritses teda pealtnäha elutu stepp. Kuskil siinsamas, tihe-
nevas pimeduses varitsesid ähvardavad ööolendid. Ta süütas lõkke. Taevast
süttisid peagi esimesed tähed. Äkki kostis tekkinud vaikuses Printsessi
kõrvu tiibade sahin, mis kõlas, nagu raputataks sügislehtedega täidetud
patja. Ta vaatas pimedusse ja pimedus urises vastu. Pööras pilgu lõkkesse
ja tundis, kuidas pimedus pisikeste hammaste naeratades lähemale hiilis.
Pilkases pimeduses erinesid ööolendite silmad taevatähtedest ainult selle
poolest, et liginesid uudishimulikult lõkkele, kasvades aina suuremaks ja
säravamaks. Printsess ootas, kuni nad päris-päris ligi olid. Esimesed arg-
likud küünistega jalad julgesid juba põleva tule valgustatud sõõri astuda.
Nende tähtedest kirjatud sulgedele langes leekide heitlik valgus. Nad sei-
sid nii tihedas ringis ümber Printsessi, et tüdrukul hakkas hirm, kuid ta
surus selle alla ja sundis end püsti tõusma. Ta sirutas käe ühe kenitleva
kaela poole ja silitas seda arglikult. Olend vastas nokaklõbinaga, mis kõlas
nagu kontidest tuulekell.

Šamaan tõstis pea ja kuulatas. Kõver muie valgus tema mustale
näole, kõige keskel oli avali suu kui haud. Ta sirutas oma mullase näpu
tseremoniaalse aeglusega vasaku kõrva juurde ja puudutas õrnalt kõrva
trummikilet. Siis veel kord ja veel kord. Maapind ja kõik tema ümber löid
puudutuste rütmis resoneerima. Kaevanduse vasakust küljest hakkas
pudenema pinnast ning miski suur ja aeglane liigutas end maasügavuses
uniselt. Ikka ja jälle löi šamaan oma kehatrummi ning korraga varises
šahtisein ja sealt liugles välja unise ilmega hiidtrilobiit. Muistne elukas
laskus šamaani ette, painutades oma limajaid kombitsaid, et mehel oleks
parem talle selga ronida. Seejärel kihutasid nad kaevanduse käigust välja.

Printsess võttis lõkkest ühe vaevu hõõguva tuki teejuhiks kaasa, et
ööolendeid liigse valgusega mitte eemale peletada, ja asus väljapääsu
otsima. Teejuhina kasutas ta kaht silmapiiril rohekalt helkivat maja-
kat. Ööolendid järgnesid talle, vadistades omavahel elavalt ja surudes
küünistega jalad sügavale kuumavasse liiva.

Kui Printsess lindudega jälle nähtavale ilmus, hingas Kaaren kergenda-
tult. Paljugi, mis võib juhtuda! Vaevalt oli ta aga jõudnud oma käskijan-
nat rõõmsalt tervitada, kui hiidkass taas suu avas ja jäi pingestatud ilmel
silmapiiri jõllitama. Tema kurgust hakkas kostma tumedat kohinat-mühi-
nat, miski tõusis ja pulbitses ning kogus seal jõudu. Siis tuhis kassi lah-
tiste lõugade vahelt oma iidse ratsul välja šamaan. Käes keerutas ta kolme
silmusega lassot ja võttis valju huilgega suuna otse ööolenditele, kes ärevalt
nokki laksutasid.

„Kiiresti minu selga, Printsess!” Kaaren oli paisunud väikese aurupaadi suuruseks, nii et Printsess mahtus ühes lennuvõimetute ööloomadega mõnusalt tema turjale ära. Kaaren sirutas tiibu ja sööstis õhku. Kass sulges suu ning silmitses šamaanil üllatunud nagu kogemata välja köhitud karvapalli. Aga juba oli must mees silmapiiri poole tuhisenud.

Mere kohal vaatas Printsess selja taha ja nägi, kuidas šahtide šamaan neile trilobiidi seljas järele ratsutab. Tema kannad surusid tugevasti looma külgedesse ja trilobiit siputas õhus kõigest väest kombitsaid, liikudes Kaarnast ainult õige pisut aeglasemalt.

Šamaan sirutas käe vöö küljes helkiva tera poole. Ta haaras noa ja lõikas sellega oma vasakusse sõrme. Tema näpust nõrgus välja aeglane raske naftatilk. See kukkus merre ja põgenejate ees lõi vesi leekidesse, tulemuür kõrgus taevani. Kaaren tõusis kõrgustesse, ent temalgi ei olnud jõudu, et üle leekide lennata.

„Saputage oma seelikut, Printsess!” õpetas lind.

Tüdruk tõusis ja sopsutas valgetäpelist kleiti ... lumesadu pühkis üle taeva ja mere ja leekide, vaigistades nende lõõmava raevu. Printsess tundis, kuidas kurbus temast lahti lasi. Meri rahunes jälle ja vaikselt laineharjadele laskuvad räitsakad jahutasid kalakeste turjasid.

Seltskond lähenes taigale. Šamaan haaras aga tugevasti ühest oma esihambast ning julma raksatusega murdis ta selle otse juurelt – hammas oli paekivist – ja viskas metsa. Kohe kerkis maast taevalaeni kõrge kaljune müür.

Kaaren nägi, et sellest pole võimalik üle lennata. Ta raputas tiibasid ja kaljudele pudenes mitu sülemit viljateri. Ööloendid asusid neid vilkalt nokkima ja nende võimsate nokkade all purunes tolmuks ka kalju. Printsess ühes loomadega sai oma teekonda jätkata.

Jäänud oli veel kõrb. Šamaanil oli endiselt paar riugast varuks. Ta sülitas ja tema sülg oli põlevkivitolmust paks. Kõrbele lähenes tolmutpilv, must nagu kaarnasuled, ja kattis kõik oma teel paksu mürgise aherainega. Kaaren laksutas tiibu – korra, kaks, kolm! Tõusis tuul ja tolmutpilv muutis kurssi, liikus tagasi üle lageda kõrbe, jättes puutumata selle rahumeelsed elanikud ja lennates otse vastu šamaanile tema kurja ratsu seljas. Tolmutpilv mattis nad endasse, kandis eemale ulgumerele ja tõusis siis kõrgele üles, muutudes üheks väikeseks mürisevaks äikesepilveks, mille pehmes sisemuses krigistas hambaid šahtide šamaan.

Reisiseltskond langes hingeldades murule.

„Ja nüüd, Printsess, kui oleme teie hirmud siinpoolsusesse kaasa toonud? Mis siis nüüd saab?” päris Kaaren.

„Nüüd pakume neile teed,” vastas Printsess.

Öölendid klõbistasid rahulolevalt nokki.

TEELE LEMBER

su maailma ribikorvi

fossiilse koore all
elavad nähtamatud vangid
nende puudutust ei tilgu pilvisse
tähtedesse
ega põhjavettegi
kui võtta aega
hoida sõrmed
sõnad
silmamunad
vastu tuksuvat kivi
võib mõne neist vangidest
välja mõelda
aga kes see viitsib

kes see tänapäeval

enam viitsib

mu sõbral tuli vesi tuppa

tuli muda tuppa
tulid elusad maod tuppa
vesi läks
maod jäid

mu sõbrad on tänaval
vaesuse vastu
laulavad ja
löövad panne kokku
nüüd on nende vastu
vaesuse tuules
ka tankid

mu sõber reisis jalgsi
maailmajagude vahel
koerad haukusid kuskil
tuld ei saanud teha
nüüd ta ootab
kas pagulus või surm
kas alandus või vangla
kas ebaõiglus või ebaõiglus

üks silm nutab
teine naerab
kolmas karjub
sõrmed soonivad su nahka
elus habras õrn tukslev
keha suudab rebida maast
kakssada kilo rauda
aga ainult kakskümmend grammi
võib temasse rebida
eluga kokkusobimatu tühimiku

sa räägid mulle valgustusdisaini
tulevikusuundadest
mina kardan sind armastada
kui vihmametsad põlevad

ja õhk ähvardab kondenseeruda
tulevikuga kokkusobimatuks
raudaraheks

meespoliitik televiisoris paneb
südamele et sünnitada ei unustaks
uut elusat habrast õrna tukslevat
keha

üks silm nutab
teine naerab
kolmas juba harjub

veiniaurused unistused

annavad õhtule jalaga perse
ja jälle õhtule
ja jälle aastale
ja ma ei kirjuta
ei kirjuta seda mis
kükitab kuklas
mürgitab ajukurdusid
imbub välja silmapõhjadest
sest ta on minust suurem
tõenäoliselt
jääb ta sünnitusel vigaseks

me koolitasime su kooljaks

sellepärast et sa nõiaks ei tahtnud hakata
me koolitasime su kooljanaiseks
et sülgaksid jääd kõige peale
mis väiklaselt püha ja ühetaoline
me kiskusime naha seljast
allaheitlikult eilselt päevalt
kõige küünte ja karvadega
sikutasime selle ümber su jäiste niuete
sidusime päramise augu kõvasti kinni
et hing välja ei pääseks
sest jaa
kooljanaine
sinul on hing
kaootiline pekslev päris hing
kes ei saa mitte vaiki olla
kelle kord on puhuda laiali
see sundasendisse settinud maailm
purustada pilbasteks kümme tuhat aastat
veriseid sõrmenukke
kogu see ülbe vanamehehaisune
kinni kiilunud läppunud elukorraldus
jaa
ära tahagi nõiaks
taha ainult kooljanaiseks
sest nõiad – nemad tapeti
põletati uputati löödi risti
Ida-Anatoolias Salemis Kuimetsas
ja see on veel ilustatud ajalugu
tegelikult olid ristid teritatud ja pinde täis
ja löödi tüdrukutele ihusse
kus asus nende naiseks olemise süü
meeste ärahirmutamise süü
aga kooljanaist juba ei vägista
sest tema liha on juba surnud
ega hooli enam valust
vaid ainult uueksloomisest

olen kapitalist feministi nahas

Kim Kardashian ja Ivanka Trump
kaasakutse ja paaritushüüd
igavene noorus ja pringid rinnad
kapsasmuuti ja formaldehüüd
ja su piinad ja piinad ja piinad

work it bitch!

pane see kahvel lauale ja naerata leebelt
makarone ongi sitt oksendada
vali parem asjad milles paistad saledam
vali salendavad sukkpüksid
salendav korsett
salendav kontojääk
salendav omavalitsusüksus
salendav pisendav vaigistav ühiskond
ühtlasi ära unusta igal hetkel
olla üleni karvutu
kuradima kulmudest kuni Taga-
Tanganjika karstilehtriteni välja
enne seksi koori kindlasti küünarnukid
eeterlike õlide ja klaasikildudega
kuni need lõhnavad rafineeritud nafta
ja greibi järele nii et su mees
erutusest infantiilistub
jaa
enne seksi ole kindlasti
üleni sile ja pehme nagu beebi
sest meestele meeldivad ju
...
beebid?!

no igatahes
ära unusta enne nurgapoodi lippamist
kanda näole aluskreem puuder pahtel
pisarake pestitsiidilahust isetasanduva
kõrglaki alla ja põsesarnadele tõrtsuke
peeneteralist dekoratiivkrohvi

ja ära unusta
et su sokid
peavad kokku sobima
kui lippad nurgapoodi
et osta
meie uus naisteajakiri!

udused ärkamise hommikud

kui hulkuma läinud süda
eksib korra koju
lakkuma soolaseid põski
endal verised varbad
juba homses hauas
tule palun
piilu ta pool-
pimedasse esikusse
katsu ta lekkivat kesta
higiste sõrmeotstega
hinga välja tuhat
sissekasvanud tiiba
muidu pole teda kunagi
olemas olnudki

VEA KAISER

KATKEND ROMAANIST „MAKARIONISSI EHK ÕNDSATE SAAR”

saksa keelest Elsbeth Hanna Aarsalu

Väikeses Varitsi külas Albaania ja Kreeka piiril teati vanasõna, et öö on kõige pimedam enne päikesetõusu. Aga kui Maria Kouzis 1956. aasta kevadel unest üles võpatas, vastu magamistoa seina nõjatus, lootes, et aastasadu vanad kivid rahustavad tema puperdava südame, teadis ta kindlalt, et pole veel eales nii pimedat ööd näinud, mis sest, et kell näitas alles pisut üle südaöö. Maria Kouzis küsis endalt: kas olid ta mõtted eksiteele rännanud, nägi ta ärkvel olles und või oli ta lihtsalt tukkuma jäänud? Vana naine ei usaldanud und, sest see, kes liiga sügavalt magab, ei märka, mis tema ümber toimub. Igal juhul oli ta aga kindel, et talle saadeti nüüdsama märk. Ja igasuguseid märke oli Maria Kouzis õppinud elu jooksul usaldama.

Kord Maria noorusajal olid tema kodulinnas Väike-Aasias kõik loomad hakanud korraga ilmale tooma kimääre. Kahepealine vasikas, kitsetall, kelle valgelt sätendav nahk meenutas katsudes inimlapse oma. Nende elukate ees kohkusid isegi metsikud koerad ja pärast seda, kui üks tiibadeta linnuke oli pesast välja kukkunud, otsustasid Maria Kouzis ja ta ema 1918. aastal Väike-Aasiast lahkuda. Maria isa, Pariisis hariduse saanud kaupmees, naeris märgiteaduse välja ja jäi paigale. Paar nädalat hiljem

from: „Makarionissi oder Die Insel der Seligen“ von Vea Kaiser
© 2015 by Verlag Kiepenheuer & Witsch, Cologne/Germany

ründasid linna türklased, kelle eesmärk oli terve rannik kreeklastest puhastada; nad pussitasid mehe surnuks, rüüstasid maja ja panid sellele tule otsa.

Maria ja ta ema sattusid Pireuse linna, mille põgenikest pungil tänavatel kinkis üks kauplev naine Mariale tassi kohvi – luksus, millest ta valusalt puudust oli tundnud. Siiski ei valanud Maria tassitait musta kulda niisama kõrist alla, vaid asus üksipulgi kohvipaksu uurima: seda oli aegamisi kogunenud nii tassi põhja kui ka ringikujuliselt üles äärde. Ja täpselt nii, nagu oomen Mariale ette kuulutas, kohtaski ta paari päeva pärast oma elu armastust, rikast soolakaupmeest, kes oli pärit riigi loodeosa mägistelt aladelt. Mehele avaldasid muljet naise tarkus, haritus ja sarm ning hoolimata olematust kaasavarast ja sellest, et Maria ei osanud süüa teha, võttis mees ta naiseks. Nõnda maanduski Maria tänu sellele kohvitassile voodisse, kus ta nüüd, palju aastaid pärast mehe surma, paksude kiviseintega suursuguses majas lamas – see oli kõige suurem maja terves Varitsis, selles Albaania piiri lähedal asuvas mägikülas, mis jäi sajanditevanuse kuulsa soolatee äärde.

Maria Kouzis uskus vankumatu kindlusega, et esivanemad juhatavad järglastele taevaste märkidega teed. Märgid võivad avalduda igal ajal ja igal pool. Ainult kristallkuulidesse ta ei uskunud, kuna need olevat mustlaste petukraam.

Sel 1956. aasta ööl voodil püsti hüpatades teadis ta, et unenäos saadeti talle nägemuslik märk. Ja niipea kui ta oli kindlaks teinud, et on tõepoolest ärkvel, jooksis Maria Kouzis – keda nimetati külas lihtsalt *yiayia* Mariaks ehk vanaema Mariaks – hoovi, tema kortsulisel näol oli suur naeratus ning ta langes müüriga ümbritsetud ikoonikapikese ees põlvili. Tema valged jalataldadeni ulatuvad juuksed särasid kuuvalguses ning neil istudes luges Maria ühe palve teise järel ja suudles kapi ees olevat klaaskatet, kuni see oli hingeõhust täiesti udune.

Sellel ööl ilmutas end *yiayia* Mariale silmipimestav ja uhke püha Paraskevi, kes kinnitas, et Maria sepitsetud abieluplaanid lastelastele on õiged.

Vana naine oli juba mitu abielu korraldanud. Heade ennete järgi oli ta paari pannud isegi need noormehed ja neiud, kes ei suutnud üksteist välja kannatada, ja sel moel kindlustanud paljude pereliinide püsimise. Talle endale olid külaelanikud alati kaasa tundnud, sest tal olid kaksikud tütrede, aga ei ühtegi poega; aga sellegi puuduse oskas Maria kõrvaldada – mõlemale

tüttele leiti hea abikaasa. Kakskümmend üks minutit vanema Despina, peenetundelise, armastusväärse ja mõtliku neuu andis ta naiseks hästi haritud õpetajale ülemisest külast. Ning Pagona, kel oli kaks tugevat kätt ja rohkelt tööindu, usinale käsitöölisele. Et neiud olid pärinud Maria kadunud mehe lagunema kippuvad hambad ja Maria enda keskmisest väiksema kasvu – samuti polnud neid õnnistatud ülemäärase sarmiga –, oli mõlema puhul tegu hea partiiga.

Kuid siis asusid kanad kukkede moodi kirema, käärid kukkusid ainult tera ees põrandale ja juba kevadel närtsis rohi ära. Sõda oli alanud. 1940. aastal tulid itaallased, neljakümne esimesel sakslased ja kui võõrastest vaenlastest oli lahti saadud, asusid omad vaidlema, kes peaks riigis valitsema. Despinale tegi mees poja, ühines siis kommunistidega ja kadus jäljetult. Pagona kaasa võitles monarhistide poolel ja jäi külasse. Naine kinkis talle kuus tütart, kellest elavate kirja jäid ainult esimene ja kolmas – teine lõppes kodusõja ajal nälja kätte, neljas ja viies sündisid üksteisega kokku kasvanult ning elasid ainult kolm päeva, viimane tütar tuli aga ilmale surnult.

Küla oli sõjast nii kurnatud, et isegi tänavakivide vahel kasvav hapuoblikas keedeti vesiseks supiks, kirjatuvid laulsid iseendale leinalaulu ja vaevalt soovis keegi veel lapsi saada. *Yiyia* Maria luges jälle märke. Tema suurim mure polnud mitte nälg, vaid oma ainsale tütrepojale naise leidmine, juhul kui – ja nõnda märgid töotasid – rahuaeg peaks tagasi tulema. Need vähesed tüdrukud, kes veel alles olid, olid juba sündides lubatud kaasadeks teistele poisslastele. Keegi ei tundnud Varitsi küla kosjamajanduse kirjutamata seaduseid paremini kui vanaema Maria. Ka ei teadnud keegi teine Mariast paremini, et tema lemmiklapselaps Lefti peab arvatavasti tühjade kätega leppima.

Sel ajal, kui tütar Despina, poisike rinnal, voki taga istus, kurtis vanaema Maria kõva häälega, kui kohutav see ikka on, et Leftil tuleb naise leidmiseks juba varakult külast lahkuda. Ja kui Pagona õunu lõikas, halas Maria, kui kahju, et Pagona pere ei saa osa suguvõsavarandusest, sest tema tütreid on Lefti jaoks liiga vanad ja abielu pole võimalik. *Yiyia* Maria asus tütreid meelitama, sisendas neisse mure- ja hirmumõtteid ning juba varsti asusidki kaksikud isekeskis sosistama, kui tore oleks, kui nende lapsed saaksid omavahel abielluda. Esitine salatsemine muutus üha avalikumaks, kuni lõpuks puges Pagona neljakümne kaheksanda aasta alguses ema õhutusel abiellumisaegsesse alusrõivasse ja jootis oma mehe Spirose täis. Nõnda kordus see veel kaks korda, kuni Pagona kõht hakkas kasvama ja

ta tõi ilmale tüdruku, kellele pandi nimeks Eleni. Spiros oli uudise peale maruvihane, kuna Pagona oli lubanud rasketel aegadel mitte lapsi saada. Seepeale sosistas Pagona mehele kõrva, et ilmale toodud laps olevat järjekordne tunnistus abikaasa elujõulisusest. Lapsele pöörati erilist tähelepanu: Despina hoidis teda, sest too polnud mitte ainult tema nõbu, vaid ka tulevane minia; Pagona omakorda hellitas teda, sest too tilluke olevus pidi nende pereliinile kindlustama osa pärandusest ning *yiayia* Maria jaoks oli Eleni uus silmatera. Selline asjade käik muutis vanemad lapselapsed, Foti ja Christina, äärmiselt pahaseks, sest tundus ebaõiglane, et vanaema, kes polnud neile kunagi muinasjutte jutustanud, vestis Elenile lugusid, mille mõistmiseks oli laps kindlasti veel liiga väike.

Eleni ja Lefti kasvasid jõudsasti suuremaks, mõlemad olid terved ja tugevad. Vanaema Maria kandis erilist hoolt, et nad ei jääks kunagi tõmbetuule kätte, ja näis, et miski ei takista nende tulevast abielu. Kui *yiayia* Maria must südametunnistus välja arvata. Iga kord, kui ta Elenile silma vaatas, küsis ta endamisi, kas on ikka õige, et tüdruk tuli siia ilma ainult selleks, et üks poiss saaks hea partii. Ja kui lapsed parasjagu usalduslikult omavahel mängisid, mõlkus vanaema meelele, et nad on ju nõod. Mis peaks saama, kui tema lapselapselapsed tulevad ilmale seasabaga?

Ent sellel kahetsusväärsel 1956. aasta kevadööl võttis püha Paraskevi pärast seda, kui vana naine oli seitse pikka aastat märgi saabumist oodanud, unenäos seitsmeaastase Eleni käe ja asetask selle üheteistaastase Lefti pihku, samal ajal kui ümberringi tärkasid ja vohasid päevalilled, mis sirutasid päid pühaku poole, otsekui oleks ta päikene. Maria Kouzisel, kes keset ööd ikooni kaunistamiseks aiast lilli noppis, voolasid õnnepisarad üle kortsulise näo, kuna nüüd näis talle, et perekonna tulevik ja varanduse püsijäämine on kindlustatud. Lapselapsed abielluvad ja nende perekonna positsioon Varitsis saab taas tugevaks. Lõpuks jõuab päralt rahuaeg, millest Maria oli unistanud juba sellest ajast peale, kui ta noore naisena oma kodumaa kohal kõrguvaid suitsupilvi vaatas.

Ainult üks asi jäi tal kahe silma vahele: päevalilled tähendavad õnnetut ja lootusetut armastust. Seda oli ta määratud taipama alles kümme aastat hiljem, siis, kui oli juba lootusetult hilja.

MARGARET

KELOMEES

*

lähme istume diivanile
teeme diivani lahti
see diivan on natuke katki
see diivan ei käigi lahti
sel diivanil miskit on puudu
äkki see on diivani all
ehk kukkus diivani taha
äkki on diivanipatjade vahel
uusi diivanipatju on vaja
diivani vedrud on lõhki
diivanil ei hüpata
selle diivani päevad on nähtud
täna magad sa diivanil
käed ilusti teki peal

*

kannad kraabivad asfalti
pulsiga samasse takti
kivi kivi haaval
üks kaks nii
ei jõua kunagi kuhugi

püha poja
viimane
kiusatus

iga viimne kui haav lahti
järjest nelikend neli šahh-matti
hommik hommiku kaupa
kolm neli nii
nagu eile nõnda tänagi

teisel pool
musta
vikerkaart

keegi ei kutsunud ise tahtsin
pihitoolis teotuste afterparty
patt patu haaval
ei jah nii
mhm ok ahah aa või et sedasi

saatan
kannab
koormat

udu kustutab mu tedretähti
kannad kraabivad asfalti
gramm grammi järel
täitsa kena nii
aina kergemini kiirema lõpuni

tõde
võtab
lõivu

tik tak

*

kuuskend kuus korda
kutsuti kadunut koju
avasüli ja nutuga
lubati saabuda
külakostita
laual on sült
ja vorst
lubati trööstita
ikka maitseb
kõik haudade järele
massistseen
umbrohu
feel on veits
armu ei anta
lund sajab
sohu ja kuused
on kaotanud okkad
laual on sült
ja vorst
keiser on hukkund

kuu pole veel nii noor
et mind uuesti alata
palati seinad on
poolpehmed
suuresti kasutud
minule lubati et
kõik on valutu
alatus
ehk hoopis
mäletan valesti
hääled mu peas
teevad imesid
usun neid
alati pimesi
viimati juhtus nii

siis kui ma ärkasin
pirital kellegi
hoovis vaatega
merele
endalgi põlvini
kõlvatu
nurjatu
siiski
legend

*

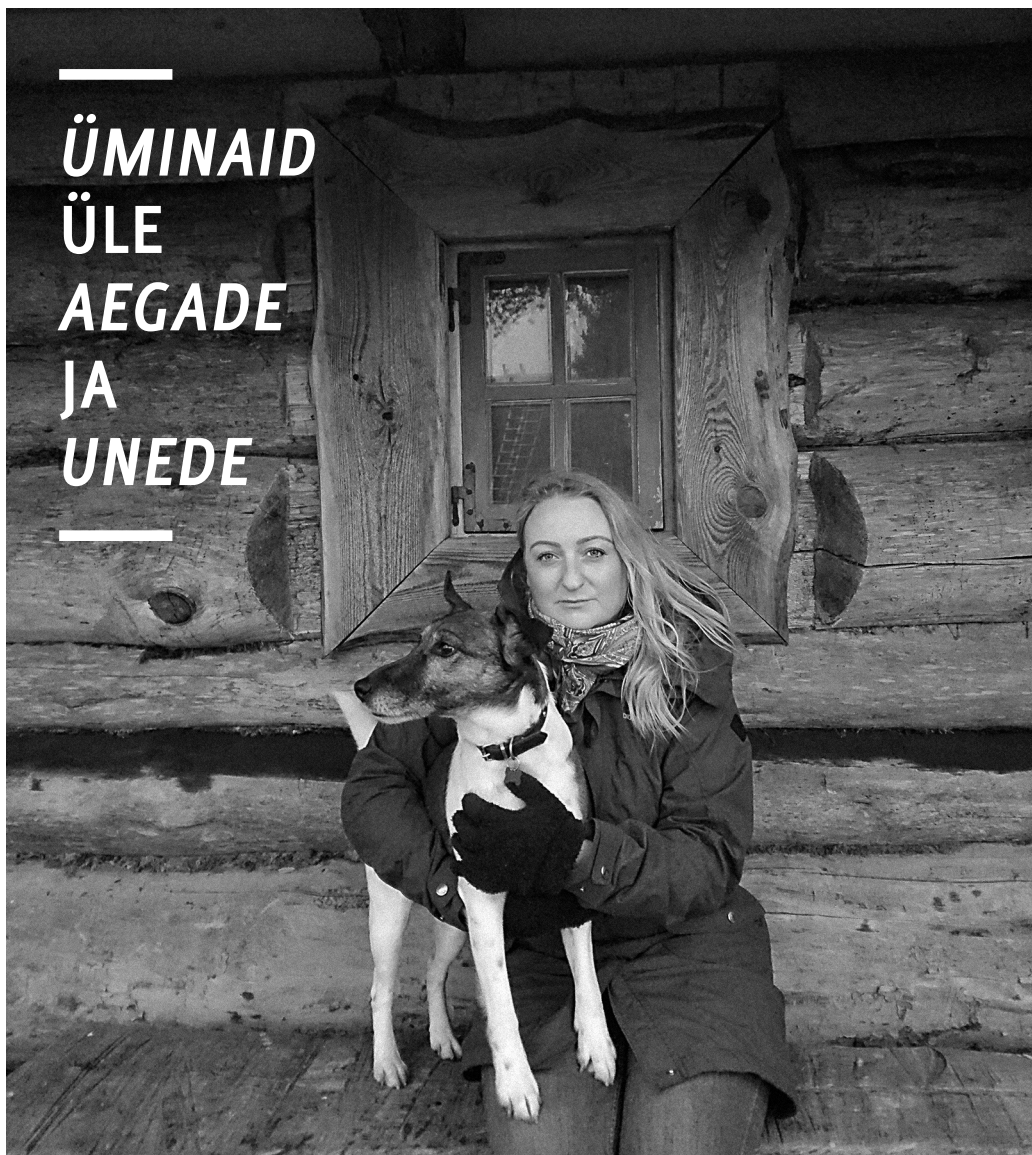
pea ees
nii saad küll endast lahti
ka neljanda korruse
päikesepoolselt terrassilt
saltoga
hea mees kes lubab
parem veel kui teeb
you're just a
liability CJ
los santose kiirteid
mööda
sajad sihikul
eilse kiireinega
viimane söömaaeg
pihitool
parem käsi
pime tuba
kindel haare
homme nagunii
töölt vaba
toenglamang
kombeks nii või teisiti
end maandada
enne igavikku
sukeldumist

nii saad küll endal lahti
veri õiges kohas
jätta ise end maha
ole ise enda
ekskutt
kummita end
teisena
teisel pool vett
ära kirjuta
ega helista

enne veel
kummita iseend
teisenda kuni
saad öelda et
sa oled elu näind
eluvend
neljanda korruse
päikesepoolselt terrassilt
pea ees
hea mees kes teeb
ülelend

**ÜMINAID
ÜLE
AEGADE
JA
UNEDE**

INTERVJUU BERIT PETOLAIGA

Evelyn Fridolin

Augustis ilmus Berit Petolai esimene luulekogu „Meoma ümisevad tuuled”. Mõni aeg hiljem kutsusin ta Meomalt Tartusse, et nõnda seda paika ja teost veidi eemalt vaadelda. Kohtusime õhtuhämaras Werneris, kus Meoma lood hakkasid end vaikselt lahti harutama ...

Mida Meoma sinu jaoks tähendab?

Võib-olla peaks alustama üldse sellest, et paigas, kus ma praegu pesitsen, olen sisserändaja. Meoma tuli mu ellu niimoodi tasakesi, tasapisi, olles alguses suvine olemispaik, kust ma koos elukaaslasega talveks ikka linna tagasi pagesin. Aga ühel hetkel avastasime, et õues paikus küll juba talvepakane, kuid olime ikkagi paigale jäänud, ka talveks, mis sest, et maja oli hõre ja alles kõpitsemisjärgus. Niimoodi järk-järgult selle paigaga sõbrunedes ja tutvust tehes said mulle omaks sealsed tuuled, teed ja rajad, loodus ja selle asukad, siin elavad ja elanud inimesed, nende elud ja lood. See koht kodustas mind ja eks mina kodustasin omal moel ka teda. Arvan, et iga inimese jaoks on mingi koht või kohad, mis teda kõnetavad. See paigavaim, mis kõnetama hakkab. Või siis ei hakka. No ja Meoma – tema minuga hakkas rääkima. Algul tasakesi ümisesdes, siis aga aina uljamalt laulu lüües. Minu elukaaslase juured on Meomal ning koos temaga sattusin sellesse paika ka mina. Ja mul on natuke selline tunne, et see koht ootas mind ja mina teda. Siin algas mingi äratundmine, kokkukasvamine maaga. Siin tunnetasin seda puhast inspiratsiooni. Meoma on minu vabadus, minu rahu ja minu uruke, pelgupaik ja uitamiste koht. See on iseene-sest väike maailm, aga minu jaoks see-eest hästi tihe ja mitmekihiline, tõeliselt avar pinnas. Luulekogugi koostades mõtlesin, et linnast maale, ühte tillukesse külla tulles liikusin justkui suuremast maailmast väiksemasse, ent ometi see väiksem maailm sai minu jaoks nõnda suureks ja avaraks.

Peaaegu üheski luuletuses ei kujuta sa päeva ega päikesepäist. Eriti luulekogu alguses on esil just öö.

Mulle tõesti meeldib õhtune aeg, ka ööd. Nagu ühes loos ütlen, siis „öö hingus mõjub hästi ja annab aega mõtlemiseks, lihtsalt mõtisklemiseks” („Linnaõine”, lk 9). Võib-olla olengi mitmes mõttes selline öökull. Argipäevad ja kõik päevased toimetused kulgevad ikka kiires tempos. Õhtutel, enamasti hilistel tundidel tuleb see omaette olemise aeg, kui lülitan ennast päevasest virvarrist välja, istun maha ja panen midagi kirja.

Õhtu on selline isiklike rituaalsete tegevuste aeg. Talvel on mul näiteks kombeks viimase õhtuse tegevusena kuurist hommikuks puud tuppä tuua. Kui sellisel tunnil õue lähen, tasub talvist taevast vaadata, tasub kuulatada. Selles vaiksuses karguses peidab end paljutki! Nendest hetkedest on alguse saanud nii mõnigi luuletus.

Eks mul nendes tekstides seda valgust ja päeva on ka omajagu, aga küllap tuleb siin mängu tõsiasi, et meie laiuskraadidel lihtsalt on hämarus ülekaalus. Võib-olla siitki see hämarate aegade võlu ja esilekerkimine.

Oled kujutanud palju üleminekuhetki: nii päeva algust kui ka lõppu, väiksemaid ja suuremaid muutusi aastaaegade vahel või ühest olemisest teise. Kas sa kujutad pigem seda, mida enda ümber näed, või kajastub kirjeldustes see, mis su enda elus ja olemises parasjagu toimub?

Siin on nii ühte kui ka teist. „Meoma ümisevad tuuled” sai lõpuks kokku nii, et raamatut võib vaadelda kui teekonda. Jõudmist linnast maale. See on ka rännak läbi ühe paiga aastaaegade muutumise rütmis. Ka inimene ise, kulgeja, muutub selle teekonna käigus.

Mina olen väga ilmatundlik inimene. See ilm, mis mulle hommikul aknast vastu vaatab, mõjutab mind kohe. Olen nagu taim. Kui ilm on väga morn, tahaks tõmmata lehed pea kohal kokku ja õhtuni tukkuda. Vahel jälle vajan udutavat ja unist ilma, see toob just mingi värskuse, uue punga. Eks need väljast tulevad impulsid kanduvad ka minu luulelugudesse, nende ainestikku ja tegelastesse. Seega võib öelda, et tihti ongi nii, et enda ümber nähtu ja tajutu muutub sarnaseks sellega, mis minus endas toimub. Kasvab ja kahaneb samas rütmis välisega ning ka vastupidi. Vahel seda piiri täpselt ei tajugi. Mulle meeldib siduda loodus- ja inimhingemaastikke ning nendes toimuvat. Asetan luuletuste tegelasi, tundmusi ja momente eri maastikele, lastes seeläbi lugudel sündida.

Mitmes su tekstis on mainitud und ja unenäolisust. Kuidas suhestuvad sinu jaoks uni ja luule?

Mind on õnnistatud kireva ja väga värvilise unenäomaailmaga. Vahel näen unes terveid eeposeid. Kirjutan unenägusid ka üles. Mõned uned on väga detailsed, lausa peensusteni täpsed, ja mul on ärgates kõik meeles. Lendan unedes üsna tihti – tõusen niimoodi õhku, et lõpuks olen kõrgel kosmoses ja näen maakera kui väikest kirjut palli enda all. Ärgates on mõtlemist unes nähtu üle veel tükiks ajaks.

*Meoma hakkas
minuga rääkima.
Algul tasakesi
ümisedes, siis
aga aina uljamalt
laulu lüües.*

Mu unedes on mõned korduvad tegelased, kes on jõudnud ka luulemaastikele. Näiteks kakud, salapärased tumedasilmised öölinnud. Une- ja luuleilmad tõesti kattuvad vahel, unedest saab inspiratsiooni. Ilus uni võib tiivustada, annab päevaks hoogu. Mõne värvi, hääle või sosina olen ka unenäost luuletusse lülitanud. Usun, et kes loeb, see tabab need momendid ära.

Kuigi sa ei kirjuta Meoma ajaloost, on tunda mineviku kohalolu. Kas mineviku olevikku toomine on sinu jaoks pigem poeetiline võte või tunned ka igapäevaelus aja ambivalentstust?

Mingit ajaloolist kroonikat pole mõtet minu lugudest otsida, selle poole ma ei püüdle. Pigem on aeg ja selle lugu, siisned kuuldud lood, inimeste eluseigad ning möödanik inspiratsiooniallikas. Näiteks nopin kuuldust või nähtust ühe detaili ja kasvatan sinna ümber suurema loo. See on tulnud loomulikult, ma ei forsseeri seda protsessi üleliia.

Vahel on nii, et mõnda eset või kohta nähes või siis mõnele kunagi elanud inimesele mõeldes tekib ilmutuslik hetk ja sealt saab alguse luuletus. Aja kulgemist on siin külamaastikul kuidagi kergem tajuda. Kui aus olla, siis sellest mööda vaadata on üsna võimatu. Siin toimuv aja kulg ja liikumine tahab ikka elada ning end näidata.

Ma tunnetan ja tajun seda, kuidas eri ajakihid on ladestunud mingisse emotsiooni või pildikesse, mõnda asja. Väiksed inimlikud detailid, mis ühendavad, on tillukesed sillad eri aegade vahel. Kõik on pidevas kulgemises ja muutub, aga ometi on mingid hetked, mis korduvad. Sellele mõeldes on kuidagi turvaline tunne. Samas tuleb tore uljus sisse, kui tajun, et olen ka ise osa sellest aja kulgemisest, mis muudkui kerib ja kerib. Mina ise saan ühel hetkel küll otsa, ent mingid aimdused ja märgid jäävad. Ma mõtlen ka sellele, et kui ühte kohta tulevad kunagi uued inimesed, siis tahaksin loota, et nad natukenegi tunnevad ja tajuvad asju samamoodi kui nende eelkäijad. Selles peitubki ajastuid ületav inimlikkus.

Mitmest su luuletusest käib läbi Vana Maja. Räägi, mida Vana Maja sinu jaoks tähendab või tähistab.

Vana Maja ei ole see maja, kus ma ise elan, aga ta on Meomal täiesti reaalselt eksisteeriv koht. Suur vana talumaja asub nelja tee ristil kiigemäe jalamil, küla keskel, hiiglaslikud pärnad ja tammed ümber. See hoone on tõesti ajaloost ja inimeste lugudest pungil. Pooleldi mahajäetud ja ometi nii võimas, et ajahammas pole temast veel jagu saanud. Ka inimene pole teda lõpuni taltsutada suutnud, see maja toimib mingis täiesti omas olemises. Ma ise mõtlen, et võib-olla niimoodi ongi hea – las ta seal olla ja las ta seal kõnetab möödujaid, kes kuulata tahavad ja oskavad. Minu jaoks on ta tõesti nagu elusolend. Hingab suurte puude all rahulikult.

Hall-kärbsenäpp teeb tema lõhkise aknaruuduga eeskotta pesa. Oravad jooksevad mööda katust ringi. Eterniidi vahel elavad nahkhiired. Ei saaks kuidagi öelda, et elu on temast kadunud. Mingi salapära ja hõllandus ripub selle maja kohal ja ümber. See annab mulle siiaamaani mõtteainet. Maja tuksleb lugudest. Ta on omamoodi sümbol, pidepunkt külas.

Mulle tundub, et inimesi su tekstides eriti ei esine. Miks?

Hea küsimus, hakkasin oma tekste nüüd lausa kõrvaltvaataja pilguga uurima ... Minu jaoks on inimesi seal üpriski parasjagu. Või siis on min-geid märke, vihjeid inimeste olemasolust. Kuna töotan iga päev üsna tihedalt inimestega, siis võib-olla alateadlikult kirjutan natukene muust. Inimesed ei pea olema alati jõuliselt esiplaanil, aga siiski on hea tajuda, et kuskil silmapiiril, metsa taga või eemal põllu ääres, seal suitseva korstna ligidal või õuelaterna valguses on nad ometi olemas ja vajaduse korral koe-rahaugatuse kaugusel.

Su luuletustes on palju müstifitseeritud tegelasi (näiteks sokk, kes teeb vanapagana häält, ämblikest majahaldjad, vanamees-test hundid). Milline on sinu suhe muinasjuttudega?

Mulle väga meeldivad muinasjutud ja vanad pärimused, rahvajutud ja lugulaulud, maagiline realism. Olen alati olnud ka fantaasiakirjanduse nautija, Tolkien ja Pratchett leiavad ikka ülelugemist, nad on nagu vanad sõbrad raamaturiiulil. Kui olin väike, luges ema meile palju ette, õhtujutt oli iga päeva loomulik osa. Usun, et armastus muinasjuttude vastu ongi mul sealt pärit.

Muinasjutud ja muinasjutulikkus annavad lootust ning süstivad optimismi, seda on tänapäeva käratsevas ja jagelevas maailmas väga vaja. Me asume praegu mingil teelahkmel, kust edasimineku on kohati segane ja kaheldavgi, see kõik tekitab omajagu ängi ja hirmu. Siis on hea osata pöörduda muinasjuttude juurde, märgata ja tabada enda ümber neid muinasjutulikke narratiive ja tegelasi, natuke müstikat. Praegu seda veel õnneks jagub, seda on veel võimalik märgata.

*Me asume praegu mingil
teelahkmel, kust edasimineku
on kohati segane ja kaheldavgi,
see kõik tekitab omajagu ängi
ja hirmu.*

Milline on sinu suhe lugude jutustamisega üldiselt?

Pean tunnistama, et mul on kalduvus jutustama kukkuda jah. Nimetangi oma luuletusi luulelugudeks. Nad vältavad enamasti üle mitme raamatulehe. Küllap mul siis on soov ja vajadus pikemaid lugusid välja mõelda ning rääkida. Tegelikult praegu tegelengi proosakogumiku kirjutamisega. Töötan Liivi muuseumis giidina. Mis see giid muud ole kui tänapäevane jutuvestja, pajataja. Muuseumisse tulevad kooligrupid, sest õnneks on veel neid ärksaid kirjandusõpetajaid, kes kupatavad koolilapsed muuseumisse Liivi radadele vahetut kirjanduskogemust saada. Nead tulevad ja mina siis muudkui jutustan. Olen selle enda jaoks lahti mõtestanud nii, et giiditöö on nagu *one woman show*, selline monoetendus, mida peab ikka ja jälle esitama ning oma äranägemise järgi täiendama, sest repertuaar ei tohi ennast tüütama hakata. Inimestele jutustamine, loo kokkupanemine ja selle ettekandmine on iseendale katsumus: pean hääleaparaati hästi valdama, esitlust lihvima, olema iseenda kriitik. Kõige suurem rõõm on muidugi sellest, kui jõuan sinnamaani, et suudan inimesi niimoodi sütitada, et nad hakkavad ka oma lugusid rääkima. Alustan tuuri Liiviga, aga lõpetan hoopis rehemaja õunaaias kohalikust floorast ja faunast rääkides, külalised omaenda lugusid õhinaga kaasa jutustamas.

Külaraamatukogus töötan samuti – ja eks ka raamatukoguhoidjaamet kujutab endast lugude edasiandmist, talletamist ja jagamist, ning seda mitmel tasandil.

Olen nagu
taim. Kui
ilm on väga
morn, tahaks
tõmmata
lehed pea
kohal kokku
ja õhtuni
tukkuda.

Milline oli sinu tee luuletamiseni?

Kirjutamisega olen oma teadliku elu jooksul mingil moel või mingis vormis alati tegelenud. Kirjutanud koolitöid, lõputuid esseid maailmakirjanduse magistrantuuris, pidanud päevikut, täheldanud üles loodusvaatlusi, teinud reklaamtekste ühele mänguasju müüvale firmale, pidanud tagasihoidlikku luuleblogi. Sulg on olnud soe, olenevalt küll eluperioodist kas siis natuke vähem või rohkem. Aga vaat need päris oma asjad ja oma teema, luuletused – see soon läks lahti ikkagi maale jõudes. Siin tajusin selgelt, ütleme, muusa ligidalolekut – seda rõõmsat rahutust, kui enne ei saa asu, kui mingi sähvatus jõuab minuni ja olen teksti paberile pannud. Siin sai alguse teadlikum kirjutamine, tunne, et ma tõesti tahan kirjutada, ma vajan seda. Meoma äratas minus midagi üles, midagi, mida olin endas küll siia maani kandnud ja aimanud, seda tulukest eri kirjatööde kaudu hingitsemas hoidnud, kuid mis otsis väljapääsu ja võimalust. Siin see võimalus tuli.

Milline on su luuletamise protsess? Kui kaua sa ühte luuletust kirjutad?

Luuletuste kujunemise protsess võib olla üpriski erinev. Vahel on näiteks nii, et lähen õhtul põllule, kevadel on mul sinna kapsataimed maha pandud, puistan neile puutuhka, et aplaid maakirpe ohjeldada. Põllul toimetades kuulen soo pealt kurgede kevadhüüdu, vaatan õrna kuusirpi õhtu-taevas rippumas, esimene täht puistab külma kuma ja kogu kevadine maa lõhnab nii meelitavalt. Udu läheneb. Seisan seal, kuklakarvad tõusevad püsti, unustan end kuidagi ära ja olen ülejäänud maailmast hetkeks täiesti ära lõigatud, samas kõigega just nii hõrgult ühenduses. Mingi magus torge, mingi säde jõuab minuni, sünnib luuletus. Lähen otsejoones tuppa, panen selle paberile ja valmis ta ongi nagu kiire sähvatus. Loen läbi ja täpselt ei tea isegi, kuidas ta nüüd niimoodi tuli.

Aga see võib olla ka pikem protsess. Kuskil ajusopis hakkab endast aimu andma mingi lause, see hakkab kõlama ja korduma. Mitu õhtut, võib-olla isegi mitu kuud enne magamajäämist veeretan ja mängin temaga nagu kivikesega taskus. Ja siis ühel hetkel taban ära: nüüd on õige aeg, selline on tema pesa ja vorm ning ta kerib end minu ees lõpuni lahti.

Hetke, kui saabub tuhin, säde, taban üsna selgelt ära. Eks ajapikku tekib ka väike vilumus, kuidas seda ise esile kutsuda ning mis on see, mis mulle mõjub ja mu vaimu sütitab. Vahel ei saa kohe tungile alluda, peab selle mingiks ajaks hellalt kõrvale panema, et siis hiljem tema juurde naasta. Aga teda peab väga ettevaatlikult hoidma, ei saa väga pikaks ajaks kõrvale lükata ja tallele panna, sest muidu võib juhtuda, et ta ei naasegi. Peab oskama vastu võtta ja lubama tal tulla, vajaduse korral aega andma või siis just välguna reageerima.

Väiksed inimlikud detailid, mis ühendavad, on tillukesed sillad eri aegade vahel. Kõik on pidevas kulgemises ja muutub, aga ometi on mingid hetked, mis korduvad.

Kuidas sa luulekogu avaldamiseni jõuadsid?

Kirjutasin tõesti algul üksnes iseenda jaoks. Ma ei ütle seda kuidagi moe pärast, vaid nii oligi. Selle iseenda jaoks kirjutamisega juhtub aga vist tihti nii, et ühel hetkel tekib teatav inimlik vajadus, et keegi teinegi seda kirjutatut loeks. Tekst hakkab publikut nõudma, olgu selle taga siis pisuke edevus, tagasisidesoov või midagi muud, aga siis leidsingi end oma tekste näiteks Facebooki postitamas – see on lugejateni küündimiseks hõlbustav esmane platvorm. Hüüdsin oma hüüdmised vastu virtuaalset metsamüüri, kust tulid mõned kajamised vastu. Tuli ka sõbralikke julgustusi inimestelt, kelle arvamus mulle korda läheb. Julgustustest said soovitusel oma tekste avaldamiseks saata. Olen aeglane tegutseja, möödus aasta, möödus paar – lõpuks, 2016. aasta augustis läkitasin kimbukese luuletusi Loomingule. Kirjandusajakirjale esimest korda tekste saates oli sees ärev ja ebalev tunne. Seda tänulikum olin, kui tuli kiire vastus, põhjalik ja julgustav. Sealt läks ratas veerema, ühel hetkel hakkas ka raamat end nagu ise moodustama – tekste oli ju aegamööda kogunenud, oli vaja need ainult kuidagi ühises rütmis tuksuma panna. Olen väga tänulik inimestele, kellelt olen sellel teekonnal saanud tuge, nõu ja innustust. Seda tänu on raske sõnadesse panna. Kirjavahetus Doris Karevaga ja tema hea sõna on andnud mulle väga palju. Kirjastus Verb võttis mind enda tiiva alla ning sealsete heade haldjate toel said Meoma ümisevad tuuled sõnas ja pildis elule.

Kes on sinu lemmikluuletaja? Kas sul on kirjanduslikke eeskujusid?

Eeskujude võtmisega tasuks ettevaatlik olla, parem on ikka oma rada kulgeda. Muidugi on neid, keda ma väga imetlen ja kelle lugemist tohutult naudin. Armastan Põhjamaade saagaseid, neis sisalduvaid aegumatuid

südametõdesid: Trygve Gulbrandseni kirjutatud Bjorndali-triloogiat, Halldór Laxnessi ja Sigríð Undseti loomingut. Eesti proosast on vana lemmik Herman Sergo oma „Näkimadalatega”. Nikolai Baturini avarilmad köidavad ja kutsuvad. Mehis Heinsaare looming on südamelähedane, nii tema proosa kui ka luule. Valdur Mikita mõttemaailmad ja trikitamine paeluvad mind ja sobivad mulle.

Luuletajatest meeldivad Mari Vallisoo ja Arvi Siig, värskemast luulest meeldis väga Lauri Sommeri „Kodu kaduvas” ja Timo Marani „Metsloomatruudus”. Peale selle jäid minus väga mõnusalt kõlama haikud, mida Lauri Pilter möödunud kevadel Karlova päevadel luges.

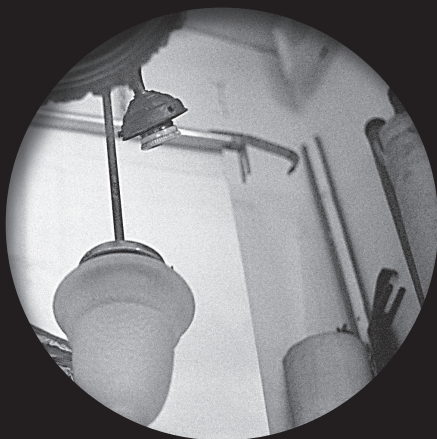
Mis nüüd edasi?

Kirjutada mulle meeldib, tahan sellega ikka edasi tegeleda. Ega vist muudmoodi ei saagi, ei oskagi. Olen naljatlemisi öelnud, et on kaks tegevust, mida ma ei jäta: kirjutamine ja seenelkäik. Koos isaga käin ikka esimeste lumedeni metsas seenetiirudel, need retked on minu puhkehetked tööpäeva rutiinist. Nii saan ka hoogu ja jõudu kirjutamiseks, metsas kogun kokku mõtted ja iseenda. Ongi vaja võtta rahulikku kulgemisega oma armsate inimestega koos, rännata perega mööda vanu ja uusi maastikke, rääkida lapsele muinasjutte ning luua ise natuke seda muinasjuttu. Ja siis, siis on vaja võtta ka päris seda omaette olemise aega, teha asju kesken-dunult ja naudinguga, tabada argises võlu. Riputada pesu nõõrile, kuulates samal ajal männikus peoleod oma toredat hüüdu tegemas. Ning peale päevaseid askeldusi maabuda hilisel õhtutunnil mõne hea raamatu, enda mõtete, pliiatsi ja paberi juurde, käia tiir üle õue. Siis tulevad luuletused, tulevad lood. Tulevad elavad unenäod. Müra vaikib ja tuuled hakkavad tasakesi laulma.

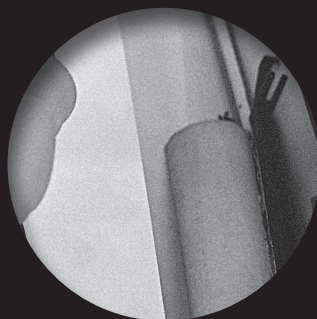
*Müra vaikib ja tuuled
hakkavad tasakesi laulma.*

ROSEMARY

PREE

*

kahe või kolme sõrme
vahel litsun puruks su
vast töödeldud armuavaldused
sa ei ole kunagi teadnud
millest ma räägin
sa pole kunagi kuulanud
tallinna bussiuste pneumaatilist
süsteemi
sirutan näppe ja puhun su
tahtmiste kehastuse laiba
subway rohelisse prügikasti

*

austa austa austa
täna mind ütle head aega
hoia uks lahti tõmba ketassaega
läbi mu läbipaistva nahkkoe
võta seljast mantel pane tagasi ka
too lilli jäta need prügikasti peale
surema kata suu silmad käega
kuulen vaid su mõtteid
sõnad olen ammu ära filtreerinud
kohv aurab kraanikausist alla
undaja käib ma olen tasa
kui silmad kinni panen on järgmine
päev ja päike ei paista ikka veel
hoiad mu käest ütled et mul on
ilusad juuksed kas tõesti?
kas sa juba kuulsid uudiseid nad
leidsid lõpuks su laiba

apelsinimahl

ajan taga võltsi hommikutunnet
seda mida näeb üksnes reklaamis
päriselt langetab keegi akna taga puid
ja viskab suitsukoni aknalauale
ärkan täis unesegadust
peas on võõraste tunded
huultel on tapetud nimi
tupikuga lõppev kiirtee

ma lähen lahingusse aga ikka üksi

*

anna mulle andeks
minu tumedus
ma luban
kanda õlal merevaigust relva
laastada linnu ja südameid
läbipaistvalt

anna mulle andeks
minu haavad
nagu ka mina annan andeks
oma armidele
möödunud aegadest kehale joonistunud
süsteemidele

anna mulle andeks
minu lubadused
kannan endiselt risti rinnal
olles juba kaks kümnendit
iseenda jumal

tsükkel

keset linna
keset infovõrgustikku
keset youtube'i kolmekümnesekundilist reklaami
kollasel taustal
või punasel või valgel
kodumasinade ja rassismi vahel
nagu iga teine
iga kolmas
poliitik
ootamas palgatõusu
rahvahääletust
skandaali alguse hõngu

(meil aiaäärne tänavas kui armas oli see)

3–4 naela

olen pehme nagu tarretis
vaarika värvaine punakat tooni
murrad minust imekauneid tükke
suure köögilusikaga
vannun alla survele purunen
mu kätes on augud
paremas küljes nuga
selg virvendab peeglina
tammun paljajalu silmad kinni
vannitoa põrandaplaatidel
aga säilin

ANNA KAARE

*

külmik ja nõudepesumasin
integreerusid kööki üsna hästi
ise ka
integreerusin
juba lasteaias
õppisin reeglid ja keele
veidi vaiksemalt rääkima
veidi kinnisemaks
siis muutsin nime
ja käitumismallid
ja ostsin
integreeritava kodutehnika
et ikka täielikult integreeruks
ümbruskonnaga
undercover venelane
mustlane incognito
kaukaasia veri
viisaka kõnepruugi varjus magamas
ostan poest kilu ja leiba
ja panen kodus vennaskonna mängima

pärast paari viina
olen ikkagi
kellegi meelest suur vene šovinist
sest группа крови на рукаве
sest ma olen siin
ja mitte seal
sest silmad on endiselt
reeturlikult pruunid

kodu on seal, kuhu me kodu loome
kodu on seal
kus on süda

mina olengi integreeruv eesti
mitte viies kolonn
mitte parasiteeriv tibia
ometi siia ei kuulu
sinna – ammugi mitte

ei tahagi enam
kuuluda kohaneda sobituda
juured on maast lahti kistud
ei tahagi
sellist eestlust
sellist venelust
olen näinud küll
rossija rossija ja eesti eest
igasse peresse oma isiklik
etnotsentristlik patriarhaat
igasse peresse
lõkerdav onu heino
ja lipp
vahet pole kas sinimustvalge või valgesinipunane
rotschwarzgold
stars and stripes

integreeruge kasvõi omavahel
olen minevikuta olevikuta võib-olla ka tulevikuta

mööda maad nagu
pööristaim

keeristorm

torm

*

ma olen see juhuslik vihmavarjuga naine tänavalt, kellest sa tööle minnes möödud
ma olen teismeline ema, kes kussutab oskamatult oma esimest last
olen õigeusu kiriku ees rätikut pähe siduv vanaema
olen silmad, mis vaatavad sind nikaabi tagant
ma olen kõik need tüdrukud, keda sunnitakse kümneaastaselt mehele
sest traditsioonid nõuavad
ma olen neid tüdrukuid pulmapäeva hommikul nuttes riietavad emad
ma olen hollika ees tuikuvad purjus blondiinid
ja kloostriis vaikusevande andnud nunnad
ma olen naine, kes põgeneb vägivaldse mehe eest kell kolm öösel tänavale
ja vana-kreeka hetäär rikkalt kundelt kingitusi vastu võtmas
ma olen rinnahoidjaid lõkkesse viskav feminist
nõiana põletatud külanaine
presidendiks pürgiv pükskostüümis proua ja lasnamäel surnuks süstinud mariina
ma olen 15aastased mehhiko tüdrukud quinceañeral ja nende vanused prostituudid
kiirteedel rekkajuhtidel suhu võtmas
ma olen rojava vabastusarmee naispartisanid ja parfüümpilves hõljuvad
glamuuritarid kroonika esikaanel
ma olen kõik naised, keda oled kohanud
ja need, keda ei ole
ma olen minu õed ja minu õed on mina
igas pisaras, igas naerukilkes sajandite jagu rõõme, kannatusi, alandust ja
pjedestaalile asetamist

imetlust ja valu
ajalugu jääb korduma
tunnen seda oma veres

voolamas, pakitsemas, keemas
nähtamatu niidiga seotud

ma olen minu õed

*

minu omasid ei küüditatud
ei oska kaasa rääkida, kui teema üles võetakse
seltskonnas, auditooriumis, õllelauas
löön silmad maha ja olen vait
tunnistan rahvuskaaslaste vigu
patte
tunnen põletavat häbi ammu enne mind sündinud diktatuurivõimu pärast
nagu oleks ise otsustele alla kirjutanud

minu omasid ei küüditatud
ei võetud talu
ei saadetud siberisse
ei viidud pagari tänavalegi
„sõbralikult” küsitleva

niisiis võtan süü omaks
ja olen vait

ei räägi auschwitzist –
romade laagrist ei ole nii ehk naa kombeks rääkida
kõigi võimalike võimude aastasadade pikkusest tagakiusamisest
ei räägi
mustlased pidada niikuinii kõik vargad ja petised olema
ehk valetan minagi

ega räägi leningradi blokaadi üle elanud vanavanaemast
kes õppis laste ellujäämise nimel
sööma kasse ja tuvisid
kahju on kiisudest
ja lugu ise on ka kuradima kurb

ei räägi golodomorist, ei räägi gulagidest, ei räägi oma või kellegi teise
traagilisest ajaloost, ei perekonna, ei rahva

ma tean
et see ei ole võistlus

kannatuste absurdne olümpia
kus ei saagi võitjaid olla
ainult kaotajad kaotajad kaotajad

lõõn silmad maha ja kuulan
kannan oma taaka
valu ja häbi
sest jah
minu omasid ei küüditatud

Rongkäik

eesti eest
tõmban nina täis
nii et ikka ila suunurgast tilguks
pidupäev!
eesti eest
täidan ajaloolise vanalinna bensiinihaisuga
odavast hiina tõrvikust
sülitan lärtsti tänavale
ja kusen monumendi kõrvale
häda ei anna häbeneda
valge mees valgel maal
peremees

eesti eest
varjun viikingi jumala nime taha
ehk ei panda tähele
karistusregistrit
õigekirjaoskuse puudusi
eluülikoolis seda sitta ei õpetata
kütan muulasele pasunasse
suures rõõmujoovastuses
küll senjööri andestab
sest eesti eest ikkagi

eesti eest
annan kodus naisele vastu hambaid
et vähem näägutaks
avan uue pudeli
homme viib punane laev üle lahe
on veidi aega patriootlikku pohmakat ravida

... eile nägin minagi eestimaad
või noh, midagi ma igatahes nägin.

HARDI

Kris tõstis parajasti ostukorvist puuvilju ükshaaval kassalindile, kui nägi seda juhtumas. See juhtus kogu aeg. Peaaegu alati. Ta tõesti, tõesti-tõesti oli proovinud seda ennetada sadu ja sadu – kui mitte isegi tuhandeid – kordi. Peaaegu alati edutult. Selle pidev kordumine kriipis ta hinge. Nii talle tundus. Niigi oli keeruline kõikidele nendele õhukestele läbipaistvatele kilekottidele majapidamises taaskasutust leida. Veel keerulisem, põhimõtteliselt võimatu oli see aga siis, kui kassapidaja kotisuule umbsõlme peale keeras. Selline kott läheb avamisel puruks ja alles jääva mõttetu õhukese polüetüleenartsuga ei ole midagi mõistlikku teha. Seda ei saa teist ega kolmandat korda kasutada. See kott ei saa enne äraviskamist end niiviisi mitte kunagi heastada selle eest, mis ta on. Ja see ei ole ju selle õnnetu koti süü. Ja mida Greta ütleks, ah?

„Kuradi treenitud hüljes!” röökis Kris kassapidaja pihta, kes kartuleid täis kilekotile umbsõlme peale tõmbas. Kassapidaja ei saanud aru, miks.

Karjuja oli temast kaugel, kassalindi teises otsas, ja raske oli mõista, kelle pihta kisa lendu lasti. Ühtlasi ei kuulunud sõnad „treenitud” ja „hüljes” tema eesti keele sõnavara hulka. Instinktiivselt jätkas ta oma tööd. Inimesed ümberringi ei viitsinud tekkivale olukorrale veel väga tähelepanu pöörata. Kassapidaja käsi sirutus murelite järele, mis nüüd järgmisena lahtise suuga kotis mööda linti edasi sõitsid. Järsu liigutusega rebis Kris need kassapidaja sõrmede vahelt ja kees vihast üle. Nüüd oli kõigile selge, kes keda söimas, ometi ei reageerinud keegi kuidagi. Ei tõtatud appi, ei joostud ära. Põhiliselt vahiti ja vaikiti. Kris seletas eksalteeritult kõigile ja mitte kellelegi olukorra tõsidust ning tõmbas ennast üha rohkem käima. Nagu käest põgenema pääsenud täistuuridel töötav mootorsaag pörkas ta kassa ees ringi. Osa oste viskas ta kandekotti, osast loobus ja proovis siis maha pudenenud mureleid üles korjata. Põrand oli kaetud lõmastatud punaste viljade ja enesevääriskusega. Aga olgem ausad, tegelikult ei huvitanud see mitte kedagi, sest keegi ei saanud aru, milles on probleem, kuna Kris seletas kõike muud kui seda, mis teda tegelikult häiris.

Sama päeva õhtul läks ta sõpradega välja. Ta ütles endale, et on poes juhtunust üle saanud. Või et see ei olnud üldse mingi asigi. Ta sõbrad olid suht lahedad. Ühtlasi ka suht ebausaldusväärsed ja pingutatult kergemeelsed, aga ikkagi suht lahedad. Nad tegid joogid, siis tegid liinid ja siis veel mõned. Keegi ei lugenud kokku. Ei olnud elu parim õhtu, aga kannatas täitsa olla ja suust sitta välja ajada asjade kohta, millest midagi ei teatud, või asjade kohta, millest juba absoluutselt kõike teati. Ühel hetkel lükkas Kris Grindri sisse ja tegi tina tuhka.

Hiljem, öösel, põhimõtteliselt juba järgmisel varahommikul avas ta võõras voodis silmad. Võõra mehe kõrval. Ta oli tukkuma jäänud. Ilusa võõra mehe nimi oli Mark või Mart või Matt või midagi säärast ühesilbilist. Mark või Mart või Matt norskas. See ei olnud kuigi atraktiivne ja Kris keeras ta külje peale. Norskamine asendus nohisemisega. Mees oli alasti. Kris imetles teda hetke ja tõusis siis voodis istukile. Madrats oli väga pehme ja kui Kris istuli tõusis, tekkis selle keskele lohk ning mees ta kõrval vajus uuesti selili ja jätkas norskamist. Kris sättis minema ja mõtles, et ehk ta läheb tagasi linna peale. Ta riietus ja lahkus magamistoast. Esikus jäi ta ennast peeglist vaatima. Ta nägi enda arvates märkimisväärselt hea välja. Linna peale minek tundus üha mõistlikum.

Enne lahkumist otsis ta üles köögi ja jõi mitu klaasi vett. Ta vaatas musti nõusid kraanikausis ja otsustas, et peseb need ära. Et nii oleks kuidagi müstiline, olla hommikuks kadunud koos eelmise päeva mustade nõudega. Vesi oli tuline ja kõrvetas. Nõud said puhtaks. Ta otsis pilguga rätikut. Üks kortsus köögirätik oli toa hämaramas nurgas laua juures toolileenil. Kui ta poleks neid paari sammu astunud, et käsi kuivatada, ei oleks ta ka esikusse ilmunud mehe vaateväljast välja jäänud. Kris nägi teda. Mees Krisi mitte. Ukseavast mööduv võõras ei vaadanud pimedas kööginurga poole. Kriski nägi teda üksnes silmanurgast, aga oli veendunud, et see ei ole see mees, kelle ta voodisse oli jätnud. Kris jäi paigale ja kuulas, kuidas võõras WC ukse avas. Ta kuulas, kuidas mees kuses. Tugev juga, mõtles ta. Siis võõras mees kõhatas ja Kris tundis ta ära. Sellest ühest unisest kõhatusest piisas. Kris seisis täiesti liikumatult nagu saakloom enne, kui hakkab elu eest liduma. Ta ei kahelnud. Ta tundis selle hääle ära. See oli tema.

Palju aastaid varem oli Kris iseenesestmõistetavalt olnud kordi rumalam kui sel hetkel selles hämaras köögis. Hardi oli olnud üks pooltuttav. Täiesti ohutu tüüp. Võib-olla veidi ohmakas, aga heasüdamlik ja heatahtlik ja – mis veel kõige tähtsam – kuum. Selline veits tüma naabripoiss, kellel olid suured silmad ja suur vänt. Varsti õppis Kris valusalt, et sellist kombinatsiooni nagu ohutu ja heasüdamlik ja kuum naljalt ei leia. Vähemalt tema ei olnud leidnud. Ohutuse ja headuse illusioon kadus Hardi ümbert nende esimesel kahekesi veedetul öhtul. Ehk isegi enne seda, kui Hardi ta nalja pärast radikast lae alla jooksva kuuma toru külge kinnis sidus ja ta sinna enda rõõmuks kaheks päevaks sitsima jättis. Käed koos kõrgel pea kohal, näoga seina poole.

Kris ei olnud Hardi nime väga ammu suhu võtnud.

Hardiks osutunud mees lõpetas, tõmbas vett ja loivas tagasi sinna, kust iganes ta oli välja ilmunud. Krisi keha tõmbus veel rohkem pingesse. Ta ei hinganud. Ta mõistis, et tegelikult ta ju ei tea, kui suur see korter on või kui palju tube ja elanikke selles kokku on. Kõik oli vaikne. Kris seisis pikalt liikumatult. Lõpuks julges ta köögist välja hiilida. Kui enne oli ta mööda võõrast korterit täiesti mõõdutundetult ringi kolistanud, siis nüüd ta hiilis. Aga ikkagi tundus see talle nii lärmakas. Põrand krigises ja ta ajas ümber nurka toetatud sirmi. Ta haaras selle endale kaitseks kätte ja see andis talle enesekindlust juurde. *Fuck it!* Ta on noor ja tugev ja Hardi on juba vana, isegi kui joal oli kõla järgi survet küll, ja küllap kõik veel töötab, mis töötada võiks, mõtles Kris ja teda ajas öökima, et see talle üldse pähe

tuli. Ta haistis iseenese hirmu. Ja ta vihkas, et teadis, et ka Hardi teab tema hirmu lõhna. Sekka veel mitme pesemata päeva hais.

Aga ühesilbilise nimega mees oli ka ju siinsamas magamistoas. See tuli Krisile meelde ja rahustas teda. Aga! *Fuck!* Magamistoa uks oli lahti. *Fuck, fuck, fuck, FUCK!* Ta astus sammu edasi ja mõistis, et teda on nüüd magamistuppa ka näha. Mark või Mart või Matt norskas endiselt. Kris otsustas teda hoiatama minna. Kuidas täpselt, ta ei teadnud. See ei olnud oluline. Ta hüppas helitult tuppa ja nägi õudusega, et ka Hardi lebas voodil. Ta mõnules selili, käed kukla taga kolmnurgas, sealsamas, kus Kris varem.

„Hei, tule meie juurde, äratame Matu üles,” sosistas Hardi meelalt. Kris ei vastanud. Toas oli liiga pime, et nägusid eristada.

„Ma kuulsin teid enne, aga kohe ei julgend nagu ennast kampa pakkuda,” ütles Hardi ja tõusis voodis aeglaselt istuli. Täpselt nii, nagu Kris oli seda just mõni aeg tagasi teinud. Kris seisis paigal ja oli ikka täiesti vait.

„Mis sa nüüd teed seal pimedas, poiss, ära häbene,” ei jätnud Hardi. Ta toon ei lubanud vastuvaidlemist. Nüüd virgus Matu.

„Sa oled kodus,” ütles ta pead padjalt tõstmata Hardile, „mis kudrutate siin? Ära kiusa poissi!”

Kris neelatas hästi kuuldavalt ja jooksis, võõras sirm käes, käsipuult tolmu võtmata mööda treppe alla tänavale. Ta ei karjunud. Ta ei nutnud. Ta lihtsalt jooksis, kuni jõudis koju ja oli edasi vait.

MÜRSK

Välja olid otsitud parimad taldrikud. Need seisis virnas morsiklaaside kõrval laual. Klaaskausis aurasid ahjusoojad viinerid. Tol ajal oli veel kombeks viinereid suuremas seltskonnas süüa, mitte üksinda ja salaja. Kartulisalat haises jõhkralt sibula ja majoneesi järele. Külalised polnud veel kohale jõudnud. Laua alt kostis sädistamist. Oma pere lapsed ja eri külalisesinejad jaurasid seal midagi mängida. Vali muusika summutas nende jutu. Kostvatest fragmentidest jäi mulje, et omakeskis jagatakse miskit varandust. Miskit, mida kunagi maa sisse kaevati.

Korrage helises uksekell ühe lühikese tõrtsu, vaikis kõlava hetke ja tõri- ses siis pikemalt. Lapsed jäid vait. Köögiuks vääksus hingedel ja käis siis pauguga kinni. Laudlina varjust välja piilumatagi teadsid lapsed, et see oli ema, kes kellaandjale vastu läks. Vaevalt et isa viitsiks köögiukse enda

järel kinni panna. Ta polnud kunagi aru saanud, mida seal köögis kinnise ukse taga ikka salaja teha. Jutud praadimise lõhnast elutoas ei jõudnud enamasti ta teadvusesse.

Kahe loo vahel vaikinud CD-makk vilgutas kõiki oma värvilisi tulesid ning hakkas mängima üht laste lemmiklugu. Muusikakeskusesse mahtus korraga kuus plaati, ülejäänud olid enamasti majapidamise peale kadunud. Lapsed teadsid masina korduma kippuvat repertuaari hästi. Kui makk selle loo esitamiseks valis, tõmbas see lapsed alati käima. Nüüdki olid nad hetkega laua alt diivani peal ja pörkasid läbisegi selle paljudel patjadel. See polnud päris nagu muusika saatel tantsimine. Pigem avaldasid lapsed muusikale poolehoidu. Lärmakalt, innukalt ja väga füüsiliselt. Justkui ei jõuaks lugu nende ergutamisetä finišini. Tuttav meloodia meeldis ka vanematele. Emal-isal oli sellega emotsionaalne side, mida lapsed nii noorelt veel ei mõistnud. Kunagi tulevikus, kui lapsed suureks on kasvatatud, meenub vanematele seda lugu kuuldes mõnikord aeg, kui selline muusika neis veel kirge tekitas. Mõnikord – mitte küll nii tihti, kui nad oleksid tahtnud – löid mõned säravamad sädemed üles ka ainuüksi meenutamisest.

Üks veidi võõram küla pealt tulnud laps laulis isegi midagi kaasa. Tema käis lasteaias, kus õpetati inglise keelt. Ta tuli perest, kus peeti oluliseks, et laps enne esimesse klassi minekut võõrkeeli õpiks. Selle fakti kinnistamiseks ohkisid säärase perede vanemad igal võimalusel, et laps võib sellise eeliseta maha jääda. Kellest või millest täpsemalt, ei olnud kunagi selge. Teised lapsed ei osanud tol hetkel veel aru saada, miks see nõme oli, aga nad said väga selgesti aru, et nõme see kindlasti oli.

Muusika mängis edasi. Emagi lubas end sellel kanda ja unustas tuvastada ukseilmast saabuja isiku. Lapsed ei näinud saabujat, neil oli diivanil tegemist. Isa ei näinud saabujat, sest ta tegi köögis tobi. Seega ei näinud mitte keegi ema lolli ilmet, kui selgus, et ukse taga trepikojas oli kaks päästeteenistajat. Kaks nõgist tuletõrjujat. Keegi ei kuulnud nende vestlust. Selle sisu võttis kokku ema. Ta marssis elutuppa ja vandus. Laste erutunud pilgud panid teda sõnu valima.

„Ussinuss!” lülitas ta end lastega arvestavamale sõnavarale ümber. Siis hüüdis ta läbi kööki ja elutuba eraldava seina: „Kuradi-kurat-kurat-kurat-kurat-kurat küll!”

Isa oli end teise kuradi peale köögist välja ajanud ja hüüdis vastu: „Kes see oli?”

„Tuletõrje! Meil on mürsk hoovi peal! Ütlesid, et peavad selle õhku laskma!”

„Mürsk?”

„Mürsk jah. Sinu esiisad on meile selle siia maasse tallele kaevanud!” See oli etteheide.

Lapsed vaatasid toimuvat huviga. Võõramat sorti laps küla pealt tahtis pissile. Tema soovi eirati. Ema suutis isale rahulikult, täpselt doseeritud passiiv-agressiivsusega selgitada, et naaberkrundi uue aia postide jaoks auke kaevanud jota oli labida lõhkekeha vastu ära lõhkunud ja seetõttu võib see nüüd iga hetk taevasse lennata. Lapsed olid sellise info peale hetkega hoovipoolsete akende juures, et plahvatust paremini näha.

Õues oli väsinud päästja, kelle vorm oli sama kulunud kui tema kannatus inimestele selgitusi jagamisel. Ta oli just neil ukse taga käinud. Ta oli just sellele naisele öelnud, et akende juurde ei tohi kedagi lasta. Mitte kedagi! Ja ikka vahtis kari pädikuid läbi klaasi isukalt tema tegevust.

„Raisk, tatid, silmad lendavad peast!” kõlas tulpinud päästja mõire. Lapsed ehmusid sammu võrra tagasi toasügavusse, ent nende punnis puurivad silmad jäid aknaklaasist täpselt sama kaugele. Õnneks süttis toas laelamp ja lapsed tiriti minema. Päästja karjus omaette edasi.

Tänavalt aga saabus hoovi inimesi juurde. Nad olid lilledega. Seesama kulunud vormiga päästja karjus ka nende peale ja ajas nad tagasi tänavale. Asjade käigule andis vunki juurde isa, kes parajasti toasussides üle hoovi olukorda hindama jooksis. Ta vehkis tulijatele käega ja kisas: „Meil on situatsioon!” Tema hääles segunes murelikkus uudishimuga pommi lähemalt näha.

„Ärge ronige sinna!” karjus päästja isale. Temaga ühinesid ümber värskest kaevatud augu koogutavad teised päästjad. Neid oli kaks. Nad nägid enda poole tormavat meest ja asusid teda takistama. Külalised tänaval huilgasid olukorrale kaasa.

Ema seda hetke ei näinud. Tuppa oli kosta ainult karjumist. Lapsed olid pöördes ja küsisid vahetpidamata samu küsimusi. Ta käe otsas rippus nuttev teise pere laps, kes oli püksi lasknud. Keegi polnud teda vetsu viinud. Kusine väike poiss tundis, et emal on piinlik, ja röökis nagu ratta peal, mõnuga. Teda ei saanud kasimiseks vannituppa viia, sest teised lapsed oleks siis silme alt sekundiga tagasi akende alla lennanud. Kõik kaheksa last korraga vannituppa ei mahtunud. Kusine laps undas ja emal oli hästi rõve, sest ta vihkas püksi kusevaid lapsi. Eriti võõraid. Tänavapoolsetest akendest paistis päästesõiduki ümber sagimist. Ema langetas otsuse ja pööras

laste tähelepanu sellele. Tänavapool pommis ju polnud. Püksimärgaja sulges ta vannituppa. Lastetoast puhast aluspesu ja dressipükse tuues märkas ta aknast isa ja külalisi. Ta sai pahaseks.

CD-makk vahetas lugu. Ema lonkis tagasi vannituppa. Ta oli neist kuuest plaadist surmani tüdinud. Osa lugusid ei osanud maki tõnts tehisaaju kunagi esitamiseks valida. Ta oli kindel, et muusikamasin on suisa pahatahtlik. Vastikult vilgutab masin üle toa ema poole kõiki oma värvilisi nuppe, ema sisises vastu.

Laps vannitoas ei nutnud enam. Enda täis lastud asjad oli ta vanni põhja pannud. Ema viskas need pange, suras pesupulbrit peale, ja lasi selle vett täis. Tema üllatuseks oli laps suutnud selle ajaga end iseseisvalt riidesse panna. Rutuga surus ema ta elutuppa ja kamandas ülejäänud karja kokku. Lapsed rivistusid diivanile ja said teada, et mitte mingil juhul ei tohi sealt tõusta. Ema kirjeldas millegipärast mängulist olukorda, kus elutoa põrandat katva mistra asemel on keev laava, kuhu mitte kuidagi astuda ei tohi. Lapsed muigasid.

„Saate aru?” küsis ema kolm korda, et igalt viimaselt kui lapselt noogutus välja pressida.

Hoovis olid päästjad mürsu juurest oma auto varju süüte vedanud. Nad tahtsid selle vastiku vanarauast toru kahjutuks teha ja puhkama minna. Nad olid eelmiselt väljakutselt ainukese ekipaažina seda konservikarbi-kriisi lahendama saadetud. Ja nüüd seisis see kuradi naine keset hoovi ja nõudis, et talle kohe aru antaks. Tal on täna sünnipäev! Päästjatest noorim karjus naisele eemalt, et mingi tuppa või teiste juurde tänavale, aga sealt tõmmaku kohe nahhui. Tal oli oma kolleegidest aastate võrra vähem valvekordi turjal. „Nahhui” oli tema jaoks pelgalt sidesõna. Selline, millega enda mõtteid lauseteks kokku siduda. Ta ei olnud nii kurnatud kui ta kolleegid, tema noorem vaim ja noorem ihu lihtsalt jaksasid kauem. Millegipärast hindas ta just selle hetke õige olevat, et enda sotsiaalse staminaga eputama hakata. Pealegi, ta oli pillkupi kinni naise hingeldamisest tuikleval rindkerel. Lahtiste mantlihõlmade all ei katnud seda talvekülma eest muu kui maitsekalt lustakas peokleit. Naise kehasoojus muutus auruks, mis rindade kohalt taeva poole keerutas.

Lähemale silgates sai noorim päästja peale esimesi samme aru, et naine on abielus. Hullel veel – tal on lapsed.

„Palju õnne teile sünnipäeva puhul, proua! Palun minge teiste juurde!” ütles päästja teistsuguste sõnadega, kui esialgu oli plaaninud. Naine taltus. Kiivri ja visiiriga noor mees talutas ta teiste juurde tänavale. Ema haistis

päästeteenistuja pika päeva kirbe higi kohal ka pettumuse noote. Päästja ei naeratanud. Külalised aga rõõmustasid väga. Isa oli olukorra tõsidust siiani püüdlike naljadega torpedeerinud ja see hakkas liiga imelikuks muutuma. Sünnipäevalast tervitati palavalt, misjärel suruti talle innukalt mitu lillekimpu pihku. Lõpuks sai need tüütud külmakartlikud teatepulgad edasi anda. Nüüd võis süüa ja viina võtta. Kokku oli tulnud tähistamiseks. Selle õnnestumiseks tuli viina juua. Muidu ei läinud tähistamine arvesse. Aga päästjad ei lubanud lauda. Hoovi ületamise range keeld kehtis.

Kõik kolm päästjat kogunesid lõpuks uuesti auto taha kügelema.

„Eee-maa-le kõik!” venitas kulunud vormiriietusega päästja valjusti. Aga mitte nii valjusti, et seda hoiatust oleks saanud hüüdmiseks nimetada. Kolmas päästja, kes polnud sel sündmuskohal kordagi suud avanud, jäi endiselt eemalolevaks ja vajutas vaikides lülitit. Sellest ei juhtunud midagi. Mitte miski ei lõhkenud.

Tekkinud vaikuse lõpetas külaliste kaeblemine, et kole külm on tänaval seista. Päästjad ei teinud seda kuulma ja vahtisid vihaselt mürsu poole.

„Me ei saa ju õhtuni siin tänaval seista!” toetas isa külalisi ja lõi rinna kummi. Ta võttis hoogu, et leida mõnd teist enesekehtestamise viisi kui noomimine. Automaatika, mis lastevanematel välja kujuneb, ei lase end aga nii lihtsasti välja lülitada. Nii ei suutnud ta nüüdki jätta näpuga vibutamata, kui päästjatele detailselt oma pahameele põhjuseid selgitas.

Toas olid lapsed kausist peoga viinereid kaasa haaranud ja piilusid aknast õues kiskuvaid täiskasvanuid. Oli selge, et etendus enam põneva-maks ei lähe. Olukord oli neile tüütult tuttav: täiskasvanud lahendavad probleemi. Juba hetk hiljem oli ühiselt vastu võetud otsus midagi paremat teha.

Täiskasvanud õues ühist keelt aga nii ruttu ei leidnud. Vaikiv päästja kükitas auto taga edasi, täpselt samas kohas, täpselt samas asendis. Ta hoidis päästikust kinni nii, nagu võiks tulla keegi seda kohe tema käest endale nõudma. Noorim päästja vahtis kissitades mürsu poole ja mõtles, et peaks kuidagi silmaarsti juurde aja saama. Kulunud vormiga päästja vaatas piineldes pealt, kuidas külalised pudelist sünnipäevaviina libistasid. Noorim päästja kontrollis kiiruga ühendust lõhkekeha ja sütikuni vahel. Selleks sörkis ta peaaegu auguni, aga mitte liiga lähedale, kiikas mürsu poole ja sörkis siis, pilk maas, tagasi sütikuni. Tema tüdinud ametivend hoiatas uuesti kohe toimuva plahvatuse eest.

„Eee-maaa-le kõik!” Nagu ka esimesel korral, sai see vähenegi ind, mis temas oli, otsa juba hoiatuse teisel silbil.

Päästik tegi uuesti klõpsu, aga ikka ei juhtunud midagi ootuspärast. Naaberkrunti valvav ehituse ajaks laenatud hundikoer ärkas oma kipa- kas kuudis ja avas esimest korda tolle õhtu jooksul haukumiseks koonu. Tänavalt kostis itsitamist. Seejärel pingestatud vaikimist.

„Tähendab,” ütles ema ja tõstis oma bukettidest kindralikepi kõrgele, „tellitud tulevärk kahjuks jupsib.” Ta andis kõlava käsu külalistel kohe tuppa sooja minna. Kõik vaatasid päästjate poole. Nood põrnitsesid vastu. Päästjatest noorim kehtas õlgu. Seni vaikinud päästja avas suu ja tõi kuul- davale lühikese lause. Punkti panevalt kõmisesid ta sõnad üle hoovi ja tänava: „Minge tõmmake kardinad ette!”

Toas olid lapsed kõik viinerid ära söönud ja korduvalt endale ise morssi kallanud. Osaliselt põrandale. Oma pere lapsed tormasid vanematelt vas- tuseid nõudma. Külalisesinejad ootasid huviga sünnipäevaprogrammi järgmist osa. Nad teadsid, et täiskasvanud peavad nüüd lauda istuma ja lastele sinna õnneks kohti ei kaetud. Hetkeks olid lapsed harjumusest val- vel, aga korraldusi ei antud. Parim osa peost oli kindlasti veel ees. Kellelegi lastest meenus, et maa sisse kaevatud varandus on ikka veel laiali jagamata.

NELE TIIDELEPP

Saun

saun rõõsatab hommikul
naeratab mustvalgeid silmi
ei kanna kaua eelmist omanikku
nii ilus
roheline on
valgete triipudega
leiliga läigatab laele
koos tolmu
mure
kas eilset kuidagi tagasi võtta ei saa?
nii ilus roheline on
hommik
süüdistus
kus sa olid?
su vaesust valjailt
pudiseb ja nutan
et karastus
ei võta vähemaks
mu vaikust
sinu ees
ma jätan tunde nagu
midagi oleks veel
ütlemata
hää! praguneb
kiljub
roheline vaikus
mahlast pungil puud
hommik

Pann

paiskub laualt pannile
vaikus
me vahel vaikus
harv juhtum
ma haisen nagu hapu türa
ära peida enda vastikust
ma olen määrdunud
määratud vaiksena seisatama
autode kihutamise vahel
küllastama sõbrannat
unes nägema kuidas su vanad rinnad
vaatavad mulle otsa
ei taha jooksen ära aga
sina murrad luid
maa ja taevast on valgest kipsist valatud
rikas mees
kes loob
kes loobki
mu sõnad on katki ja lähevad mööda
seekord
ka sõnad
lähevad mööda
sellest mida ma öelda tahan
anna andeks
selle pärast karjungi
nagu siga aia vahel
hale vaadata
hale iseennast
maha müüa sõnade eest
pane oma küpsis
tagasi sinna kust ta tuli

Sünd

kõhu keeramise
spiraalne liikumine
ühendab endas koidu
ja muusika mis mängis ümberkaudses baaris
sellel hetkel kui sa sündisid
kontrastne valgus langeb
su karvasele rinnale mis on osalenud nii mõneski kontraliikumises

mingi hall lõust vahib ebameeldivalt
mu aknast sisse
koputab nokaga kolm korda klaasile
aga ma ei tee lahti
ei kavatsegi
kõik nagu muinasjutust
mingist mida ei tahaks
kunagi ära unustada

Pung

õhk nõretab nõtkest nektarist
hektareid hektareid lillevälju
ja õied punguvad kustuvad
muidu ei saaks arugi
kas on öö
või päev
vajun maa alla
mu keha on kaheks
ei hinga
ei oota
ei lase ära anda oma ainust
halvav vaigistav
kõik vahvad riivad
ebelevad
ebalevad
võbelevad
kantud raskus
nagu sokid
hädine
ja röske
tolm sammal rooste
ja video lõhn
lääbakil kadakas
kannab värskaid marju
ja mere lõhn
me pole enam lapsed
saadan sind rõõmsana
tee lõppu ja tagasi
viiv kannab mu hõngu
su sõõrmeisse
nagu selgroog elumahla
nagu lõputu
dialoog
sõna sõna sõna
tuul toob merelt
pesemata mehi

ja paljaid paljaid paljaid
naisi
higiseid roojaseid vaikivaid
pehmete rindade ja
kulunud silmadega
rõske läppund hallitus
lõhnab nagu mööda saanud
elu
liiv
hing
kerge ja rusutud
raske ja paistes
pilk
puurib auke

Pulmad

pärast nädalavahetust
vanalinn haiseb
naabrid peavad pulmi
ja mina vaatan seda kõike pealt
alt aknast
palju tunde
palju hiilivaid
halva teise hommiku hais
viit suunab maa alla
prügi ja rasv
tõmbab silmast vee välja
pärast seda kõike
on meri
sool ja lained
tuul ja soov mis ei saanud vastust
ja sinu küpsetatud
soolased pannkoogid

üks tühja kõhuga
naine
tuleb su uksest tagasi sisse ja
vaatab sind korraaks
ütleb et meie naabrid
abiellusid täna
teistel oli tavaline päev

Tilk

ma ei tea kas ma peaksin sellest rääkima
mu mõte lendas üle mäe
fantastilised kujutlused
panevad sind õlgu kehitama
tilk kraanikausil veereb
millegi poole
mu eest läbi
teises toas kus oled sina
on läbi saanud epohh
uueks mõeldud ajastu
pärast mida
ei olnud vaja enam aknaid pesta

SLATA ROSCHAL

saksa keelest Elsbeth Hanna Aarsalu

*

kellega olete seksuaalvahekorras
kuidas end kaitsete
võtame nüüd ühe proovi
järgmine kord tühjendage enne põis
küll on ilus emakas
nagu õpikust
teil on sünnitamiseks sobiv vaagen
soolestik on täis
kas plaanite last saada
millal plaanite teist
millal plaanite kolmandat

Näen unes oma vanemaid, suuri elajaid, seda, kuidas neist saavad minu lapse vanemad, nad võtavad ta mult ära ja määravad mu rõvedasse abitusse ja eluaegsesse igavusse. Siis näen unes, et nad on kellegi tapnud, et ma olen sellest mõrvast teadlik ja ka mind võidakse seetõttu tappa. Siis olen taas oma lapse ema, aga unustan ta lasteaiast ära tuua, kell kuus pannakse kõik kinni ja ma seisan suletud ukse taga ega tea, millises neist paljudest tundmatutest lasteaedadest on minu laps. Ja ma jooksen ringi ja helistan ja komistan lõpututel vanadel betoontreppidel seni, kuni ta üles leian, tunnen ta riiete järgi ära, aga laps mind ei tunne. Siis ei näe ma unes enam midagi, tõusen üles ja lähen vannituppa ja teen seal selliseid asju, millest keegi eal rääkima ei hakkaks, kuid mis tuleb siiski ära teha. Seejärel värvin endale näo pähe ja asun teeale. Kui ilm muutub, hakkab mul pea valutama, aga ka siis, kui olen liiga vähe maganud või joonud või süüsnud või ülemäära muretsenud, põhjus võib olla ükskõik mis, natuke kõigest. Võiksin olla näidiseksplar end igal erineval moel halvasti tundvast inimesest, siit kipitab natuke, sealt sügeleb, ja pea valutab, muidugi valutab.

Tunnen end paremini, kui tean, miks mul halb on. Täna hommikul jõudis mulle kohale, et kõiges on süüdi mu ema. Ainult üht pole ta mulle edasi pärandanud, oma lokke, seda ainsamat, mida oleksin temalt tahtnud pärida. Vaatasin ühelt hiljutiselt fotolt, et näen tema moodi välja, ja mul hakkas hirmus. Kui talle helistan, ei helista ta tagasi, kui ma ei helista, küsib ta, kas midagi on juhtunud. Kui mu laps keset ööd kohutava karjatusega üles ärkab, jään rahulikuks, me peletame koos öise luupainaja minema ja ootame hea unenäo tulekut, aga kui mina õudustundega ärkan, pean ise uuesti magama jääma. Ükskord tundsin end üksikuna, paar aastat tagasi, ainult korra, aga võib-olla ka natuke kauem, ma ei tea, millal see algas, peaasi et see läbi sai. Ma ei tea ka seda, kus mu keha lõppeb ja kas ta üldse otsa saab, aga nüüdseks tean, et mehed suruvad erutuse korral käsi põlvedel kokku ja naised peidavad need põlvede alla. Täna süüsn ühe lõunaks makaroni rukolapesto ja kirsstomatitega ja proovin toidu purihammastega läbi närida, et rukolalehed esihammaste vahele kinni ei jääks. Rukola on tervislik, aga ma ei saa sellest kõhtu täis. Kell on kaks, kahe tunni pärast lähen lasteaeda. Jätan vanemate kõneposti paar rahulikku hingetõmmet, võtan ühe peavalurohu ja asun uuesti teeale, tööl käia on tähtis, muidugi on.

*

mu vanaisa imetabane surnust ülestõusmine
unenäos 12. detsembri ööl vastu 13ndat
meenutas halvasti unustatud ja piinlikku läbikukkumist
ratastoolis vanaema
naeratas hakkas külmkapist toitu otsima
ainult mina olin kurb ja segaduses ja tõmbasin endale
musta mantli selga käitusin justkui
kaaren küsisin
kuidas see asi siin peaks nüüd edasi minema nõudsin
lõplikku matmist
sellist mantlit olen ju alati tahtnud

Greifswald

valikute rohkus viib vaimu valele teele
niisiis on siin üks tee üks tänav kõigeks kaks valgusfoori
poes viis seelikut ja särki mille vahel valida
lämmatavalt ühte tooni
kas jalutame ülesmäge majani jalutame tagasi
kõik teed viivad halli või halli
see koht on mittekoht teda toidab vihm
rahulik katkendlik hingamine
lihavõtetest uusaastani varjavad meid kapuutsid
uusaastast lihavõteteni talvitume tugitoolil
sööme ülessoojendatud struudlit ja mõtleme
oma tegelaskujule
ajaloo ja poliithariduse õpikus
mõtlemine on inimlik astmaatiline väsitav
talvituda tähendab pikutada ja magada
seega magame pikutades ja pikutame magades
tänaval kajakate kogunemine ja vihm

Arvasin, et neelan linna endasse, joon ta tühjaks, kõik tema ärid, hiiglaslikud reklaamplakatid, lõputud üksteisesse keerdunud tänavad, värviliste nägude virvarri ja Paabeli segaduse, aga tema, linn, neelas minu. Kohale jõudsin ühe ja naasin kolme kotiga, rongijaamast tahtsin osta aluspesu, pralineekarpe ja *sushi*'t, kuid selle asemel vedasin kaasa seitse antikvariaadiraamatut ja kehvemad sorti allahinnatud šokolaadi. Esimesel päeval võtsin kaks valuvaigistit ja püsisin öhtuni elus, teisel varisesin kottidega tänaval kokku ja hakkasin oksele. Seejärel lebasin voodil ühe tuttava juures, kes oli mu enda juurde võtnud, vähkresin küljelt küljele ja mõtlesin, mida võisin olla valesti teinud, miks mu keha linna omaks ei võta, miks veresooned, oimukohad, magu ja värisevad käed linna vastu protesteerivad. Linn polnud loodud selliste inimeste jaoks nagu mina, tema löid inimesed, kellel on vastupidav magu, tugevad käed ja lai kolp, mina olin võõras, välislinlane, üks lühinägelik segadusesse sattunud isik jaama teadetetahvli ees. Esialgu tundsin linna saabumise üle samasugust rõõmu nagu Punamütsike vanaema juurde minnes, üks väike väljasõit, oodatud vaheldus, aga tee muutub pikaks, aina pikemaks, vanaema asemel on voodis kuri hunt ja Punamütsike kõnnib jälle koju tagasi. Hunt on huvitav, oodatud vaheldus, temaga saaks teha nii palju huvitavaid asju, tema kõrvale voodisse heita, vein lahti korkida, kuulata ta lugusid elust metsas, aga Punamütsike ja hunt, see ei saa hästi lõppeda. Nõnda seisan ma kilomeetripikkuse tänava kõnniteel, toetan näo ühe elumaja vastu ja oksendan. Imeline linn, need vanamoodsad vitriinid, antikvariaadid, alternatiivkohvikud, veganipitsad, Türgi puuviljaletid, Vietnami õmblusteenused ja looritatud naised, kellele tahaksin järele joosta ja otsa vaadata, nii ilusad näod, nii ilusad silmad, see must ebamäärasus nende puusadel, nad järgnevad oma meestele, mina järgnen neile ja eksin lõplikult ära, mida ma neist küll tahan, kus ma olen, kuhu lähen. Olen näoga vastu seina ja oksendan, linn mõjub veidralt, vaevalt olen teda hoomanud, kui ta pressib mu kokku ja lööb pea vastu välisust. Mul on halb olla, ütlen, mul on süda paha, ma ei saa siin magada, ma pole kaks päeva maganud, kuidas peaksin edasi elama, kui ma magada ei saa, ma tahan siia maetud saada, just siia, selle valgusfoori kõrvale.

01.10.16, Leipzig-Greifswald

Kui mulle peaks määratama midagi kodu või emakeele või perekonna taolist, kas siis seadusest või moraalist tingituna, leiaksin kohe võimaluse, kuidas nendest vabaneda ja anda nad üle kellelegi, kes neid rohkem vajab. Ma pole oma vanemaid juba kaua aega näinud, nendeta elan rahulikumalt, vabamalt, mul pole oma mõttetu töö, obstsöönse riietuse, tolumuse kodu, nõrga keelekasutuse ja valesti kasvatatud lapse pärast häbi, ma ei pea end õigustama. Kui tuleks sõda ja aken-
desse loobitaks kive, poleks see eal meie maja, eal meie aken, oleme lühiajalised üürilised, kolime majast majja, paigast paika, loobume töötatud maast. Emakee-
leta saab maailma lõpuks kahtluse alla seada, ta osutub kunstproduktiks, nõu-
annete ja käskude masinavärgiks. Aga mul pole seda kõike vaja, mu vanemad ei tea, kus ma elan, mu sõbrad ei tea, mis keelt kõnelen. Nõuan ainult õiglust, kui oma lapse peale karjun, kui mu laps minu peale karjub, kui olen ainuke, keda mu lapsel vaja on, kuigi ta vääriks kahtkümmet vanavanemat, kui mu keha ei pea enam sellele vastu, mida temalt nõuan, ta kapituleerub, langeb, see ajab mu vihast värisema, siis oleksin võimeline rusikatega aknad sisse lööma või köögi-
noaga oma keele väikeste tükkidena välja lõikama.

Könnin trepist üles ja mul hakkab aina veidram, kõhus on ebameeldiv tunne, kulmud tõmblevad ja mul on raske oma nägu kontrolli alla saada, oma kõhtu, mille sisu töötab osaliselt üles tulla, mul on raske rahuneda, olen ma üldse kunagi osanud teadlikult rahuneda? Ukse taga ootab miski, miski mittehea, mittepüha, mitte kunagi lõppeda tahtev, haiglane ja üksildane. Panen poekoti maha, võtan võtme välja, tõmban saapad jalast ja jätan need ukse taha. Kui see juhtub, mõtlen, ei saa ma enam ära minna, siis pean koju jääma, üksi, pean helistama ja ütleva, et nad ei pea koduteel kiirustama, on julm lapsele öelda, et ta ei pea koju kiirustama, aga mul ei tule midagi paremat pähe. Koridoris on pime, riputan jaki varna, panen soojad sokid jalga, istun põrandale, ootan. Kedagi ei tule. Tõusen püsti, laon ostud välja, jagan need tubade ja riiulite vahel ära, teen endale ühe musta tee pruuni suhkru ja valge sidruniga. Vaikselt kerkib see tunne jälle üles, mul hakkab külm, siis jälle soe, võtan kampsuni ära ja käin paljaste luidrate kätega elamises ringi, kuni hakkab uuesti külm ja end teki sisse mässin, ilma kampsunita siiski. Nahk teki vastas, korraga soe ja külm. Siis istun uuesti koridori, peidan pea teki alla, ainult väike pilu jääb silmade ja nina jaoks, hingan sügavalt sisse-välja, ootan. Ja siis kuulen midagi, pööran pead, hää tuleb köögist, nüüd siis köögist, kõigepealt summutatud nuuskimine, otsimine, kuulatamine, aga seal mind ei ole, hää läheb valjemaks, tõuseb, õõtsutab, üks tool lükatakse ümber, ma kukun kokku, siis tiritakse uks lahti ja see jookseb mu poole, näen pikka välja sirutatud keelt, hiigelsuurt Musta, Baskerville'ide koera, ta jookseb minu poole, võtab hoogu, hammustab ja kugistab tükke mu valgest näost, kaelast, kõrvadest ja juustest.

AUTORIST: SLATA ROSCHAL (28)

Kirjutad palju kodumaast, selle puudumisest, teel olemisest. Millist kohta tajud praegu koduna ja mis muudab koha koduks?

Praegu meeldib mulle väga Münchenis (täpsemalt linna lähedal) elada. Kui mõnelt reisilt naasen, siis tunnen, et olen päralt jõudnud ja mul on hea meel, et München mulle sobib. Samas adun, et mu eelmise kodukoha, unise Mecklenburg-Vorpommerni liidumaaga võrreldes on München täiesti teine maailm. München on väga elitaarne koht ja kuigi mõnes mõttes on tore, et kuulun nende väljavalitute sekka, kes saavad siin elamisega hakkama, siis tean, et võin kiiresti tänaval maanduda, sest mu palk ülikoolis, kus töötan teadusassistendina, katab vaevu ühe kuu üüri. Seega luksus ja ellujäämishirm samal ajal – omal moel on see paeluv, aga ka natuke haiglane. Iga koht on eelmiste paikadega seotud ja nendest sõltub ka koha olemus. Sealjuures on inimene ise vormiliselt siduv konstant.

Kui juba kodust räägime, siis kirjelda palun paari sõnaga oma senist eluteed. Kolisid Venemaalt Saksamaale 1997. aastal. Kuidas suhestud eelmise kodumaaga ja kui palju mõjutab see su loomingut?

Kolisin nelja-aastaselt vanemate ja vennaga Saksamaale. Kodus rääkisime alati vene keelt ja lugesime samuti vene keeles, ülikoolis pidin õigekirja pisut meelde tuletama. Esimesed luuletused kirjutasin vene keeles. Venemaal tunnen ainult Peterburi linna ja seda ka halvasti. Vahetevahel igatsen Peterburi, proovin leida võimalusi sinna sõita. Harva hoiavad teisel maal üles kasvanud lapsed alles päritolumaa keele oskuse, aga usun, et vene keel meeldis mulle väga ja ma tahtsin teda hoida. Arvatavasti on kõik mu tekstid vene keelest mõjutatud, mõni vähem, mõni rohkem. Usun, et sellest lähtubki tekstide alghoiak, teatud distants keelest ja maailmadest, mida vaatan kord kriitilis-hindavalt, kord kurvalt, teades, et ma sinna ei kuulu.

Millised autorid on sulle olulised? Millist teost soovitaksid?

Ma olen Dostojevski fänn, mulle meeldivad ta segased dialoogid ja „töötlemta” kõne. Hiljuti lugesin „Idioodi” üle ja avastas, et taas nii palju uusi asju, uusi tasan-deid. Dostojevski tegelaste huumor on täis imesid.

HYBRIIDMOOTOR

*

pärast tormi oli linn
maast taevani
täis puulehti ja kastanimune
unistasin elektrikatkestusest
ja pehmest voodist
kui liiga varasel hommikutunnil
raiusin värvilise vihmavarjuga
enesele akna kontorisse
nagu peeter euroopasse
ammu enne mind

*

istun kontoris
kaheksast viieni
kaks tundi lõunat ja kuus kohvipausi
puhkuse võtan alati
esmaspäevast reedeni
ja nii kolm nädalat järjest
üldiselt teen tööd nagu narkot
harva, aga see-eest tõsiselt

*

tule, ma näitan sulle maailma
kuigi mul pole aega ega raha
aga mul on punane buss
sest olen bussijuht
tule, ma näitan sulle maailma
selle suletud aedu
valgeid kitleid ja pehmeid seinu
tule, ma näitan

*

ministeerium ajas asju facebookis
valitsuse liikmed aga twitteris
panin ka siis ülikonna selga
võtsin kaasa labida
ja läksin kraavi kaevama
kanalid olgu ametlikud

*

lökkame ümber
odavad jõhvikad
odavad arbuusid
odavad kartulid
odava korea restorani
teeme asemele
hiigelvarblase
ja klaasmaja
klaasmaja sisse paneme
kallid jõhvikad
kallid arbuusid
kallid kartulid
ja kalli korea restorani
progress on halastamatu
aga äri see-eest läbipaistev

kuidas minust sai nartsissist

mina ei tea, kuidas inimesed elavad

mina ei tea, kuidas inimesed

mina ei tea, kuidas

mina ei tea

mina ei

mina

identiteedikriis

alguses olin filosoof
teadsin, et ma midagi ei tea
siis olin filoloog
teadsin kõike, ei osanud midagi
vahepeal olin luuletaja
tundsin kõike, ei teadnud midagi
siis olin ajakirjanik
tegin kõike, ei tundnud midagi
aeg-ajalt olin rändur
nägin seda, mida tahtsin näha
ükskord olin mina ise
päris õudne oli
teist korda enam ei tahaks

LAURA VALLI PÄEVIK

Minult küsitakse sageli, kuidas siis elu seal kaugel Ameerikamaal ka on. Vastamine tekitab alati raskusi ja viib mind kimbatusse. Mida kosta? Olen elanud USA loodeosas Washingtoni osariigi 35 000 elanikuga väikelinnas üheksa kuud. Olen tudeng riigiülikoolis põllumajandusteaduste osakonnas, aga rohkem või vähem varjatult (ja juhendaja heakskiiduga) tegelen antropoloogiliste uurimisküsimustega, mis nii mõnegi õppejõu meelest on sellesse teaduskonda kohatud. Veedan palju aega The Bread Labis koos kahe teise doktorandi, oma juhendaja, labori juhataja ja katsepõldude koordinaatoriga. Teisisõnu, mul on viis kolleegi, nendega suhtlen päevast päeva, vahel lõunastame koos. Laboris on kaks suurt küpsetusahju, tandooriahi, pitsaahi ja eraldi ruum eri veskitele, lisaks seemnepank, kus ainuüksi eri niusorte on üle tuhande. Doktorantide ruumis on klaver ja trummikomplekt. Vähemalt USAs oleme sellise sisseseadega täiesti ainulaadsed. Kuna meie labor asub ülikooli peahoonest 550 kilomeetri kaugusel, oleme endile võtnud omajagu loomingulist vabadust. „Keskvoim” on eemal ega saa kõike toimuvat ülemäära pingsalt jälgida, eksperimenteerimisruumi on pisut enam ja vahel (aga kindlasti mitte alati) õnnestub ebavajalikuna näivatest reeglitest mööda hiilida. Vabadus on avastuste eeldus.

Elan 60aastase endise keskkonnahoiuspetsialisti ja poliitaktivisti juures, kes, kurnatud pidevast raha kogumisest mittetulundusühingutele, otsustas hakata keskkooliõpilaste tennisetreeneriks. Et vana arm ei roosteta, võib ta nii keskkonnast kui ka poliitikast endiselt väga pikalt, kirglikult ja põhjalikult rääkida. Tal on lai tutvusringkond, kõik temasarnased tegusad kodanikud, kes käivad aeg-ajalt pikettidel, kontakteeruvad oma piirkonna esindajatega kongressis, korraldavad tihti öhtusööke sõpradele-tuttavatele, tegutsevad mitmes organisatsioonis vabatahtlikuna. Nad on kõik valged keskklassi esindajad, neil on stabiilne sissetulek ja nad kiruvad Trumpi valitsust. Mulle tundub, et mu senine USA kogemus ei ole laiendatav kogu riigile – aga ometi on see üks võimalikest Ameerika kogemustest. Kuhu paigutub see suuremas kontekstis?

Mu juhendajale ja leivalabori asutajale dr Stephen Jonesile meeldib labori külalistele öelda, et kogu meie kollektiiv on just sobivalt ebasobivas kohas, me oleme sobivalt kohatud. Mida ta sellega mõtleb? Esiteks labori põhitegevust ehk Washingtoni osariigi lääneosale sobilike niusortide aretamist – kaua arvati, et see pole võimalik, või kui võimalik, siis kindlasti mitte mõistlik, sest siinne ilm on nisu kasvatamiseks liiga vihmane. Suured nisupõllud laiuvad USA keskosas (aga ka Washingtoni osariigi

idaservas), nisu viljeletakse geneetiliselt identse monokultuurina, kurnatud pinnast turgutatakse regulaarselt kunstväetist lisades, umbrohtu tõrjutakse herbitsiidide ja kahjurputukaid pestitsiidide abil. Dr Jones, kel on doktorikraad geneetikas, oli kindel, et saab ka teisiti, ta keeldus Monsanto koostööd tegemast ning kolis piirkonda, mille vastu korporatsioonid veel suuremat huvi ei tundnud. Siinsetel katsepõldudel aretatakse uusi sorte, mida iseloomustab geneetiline mitmekesisus, midagi ei patenteerita, kõik on vabalt ja tasuta kättesaadav. Me oleme radikaalselt vanamoodsad, võiks isegi öelda, et tagurlikud: viljakoristuse ajal on peos sirp ja tainast sõtkume enamasti käsitsi. Sordiaretusel peame peale saagikuse oluliseks maitset ja ilu. Usaldame iseenda taju ja meeli, sest on asju, mida tehniliste näitajatega edasi anda ei saa.

Teiseks kasutame küpsetamiseks ainult täisterajahu riigis, kus mitu põlvkonda on üles kasvanud, süües valget ja pehmet *wonderbread*'i. Ime (eelkõige keemilist laadi) on see sai tõepoolest, sest koostisaineid on nii veerandsada ja toatemperatuuril riulil seistes see hallitama ei hakka. Võib julgesti väita, et enne juhtub midagi saia ümbritseva plastpakendiga, kui sai ise nähtavalt halvaks läheb. Tudengeid on laboris kolm, aga käsilolevate uurimisprojektide järgi võiks arvata, et meid on kolmkümmend. Ainult ühel meist on varasem agronoomiline väljaõpe, aga juhendaja on

veendunud, et huvi ja motiveeritus aitavad ülejäänutel kaotatud aja tasa teha. Asjatundmatuks klassifitseerimine võib anda vabaduse pidevalt pärida, uurida esmapilgul ehk elementaarse kohta. Näiteks huvitas mind, miks minu uurimisfookuses olev rukis nõnda pikaks kasvab. Olen seda küsinud talunikelt ja teadlastelt, esialgsele naerupahvakule järgneb tavaliselt kimbatus. „Nii lihtsalt on!” ei ole minu jaoks rahuldav vastus. Kes teab, ehk toob mu töö asjasse selgust. Või vähemalt paneb sordiaretajad mõtlema, kas nad lühemaid taimi eelistades ehk pikkusele lisaks veel midagi kaotavad. Äkki on pikkus seotud heade maitse- või küpsetamisomadustega?

Mu töö sisu ja päevade kulg on suuresti mu enda määrata. Laboris on alati palju tegemist, aga kõigil on sellest hoolimata aega: aega vestlusteks, külaliste võõrustamiseks, üheskoos lõunastamiseks, hullumeelsete projektide elluviimiseks (neist viimane hõlmas hiiglaslikku metallist poid, kümneid tühje viskipudeleid ning viit vana akent – tulemuseks parkimisplatsile ehitatud suur varjualune ja puuküttega ahi). Seejuures on igaühe enda valida, kas neis ettevõtmistes osaleda või mitte, mingit sotsiaalset survet tõepoolest ei esine. Öhtusöögikutse lõpus on siin tihti märgi: „Tule, kui saad!” Esialgu arvasin (eestlaslikult tagasihoidlikult), et ilmselt nad siis mu seltskonnast suuremat ei hooli ning et viisakas ja vahest soovituslikki on vastata eitavalt. Peagi mõistsin, et sellist allteksti kutsujail mõtteis ei olnud, ma võingi vastata just täpselt nii, kuidas mulle endale parem tundub. Noorema põlvkonna ameeriklaste seas on tavapärane oma algset vastust ka korra või kolmgi muuta. See tähendab, et võõrustaja olla on üsna raske. Kõik entusiastlikud jaad võivad päev enne pidu eiks muutuda. Kui ühele kaastudengile kurtsin, kuidas viimase minuti äraütlemised mind peokorraldajana muserdavad, vastas tema lihtsalt, et meie põlvkond ei taha pühenduda ega endale võetud kohustusi täita. Konkreetse ei või jaa asemel jäetakse sageli hoopis vastamata. Mine tea, ehk tuleb mõni veelgi parem pakkumine? Erinevus eelmise põlvkonnaga on siin märkimisväärne. Nemad järgivad hoolega võõrustamise kohustuse roteerumist, annavad kindla vastuse ja tulevad, kui on lubanud tulla.

Kui rääkida elust USAs, ei saa üle ega ümber autodest. Need on siinse elukorralduse keskmes: autoga sõidetakse nii üleaedse sünnipäevapeole kui ka mitmesaja kilomeetri kaugusele poolepäevasele matkale. Mõnikord sõidetakse autoga ka jõe äärde piknikku pidama, seejuures autost väljumiseks põhjust ei nähta ei enne ega pärast einestamist. Kena vaadet on meeldiv just autoistmel läbi autoakna nautida. Jahedamate ilmade korral on sage

nähtus elumajade ees tühikäigul töötavad autod, mis üles soojenedes reisisjaid ootavad. Kui sajab vihma, on teinekord kojamehedki tööle pandud, ehkki autos keegi ei viibi. Keskkonnateadliku eurooplase ja kokkuhoidliku tudengina õnnestus mul esimesed seitse kuud ilma autota hakkama saada, seda eelkõige tänu sõprade-tuttavate lahkusele ja abivalmidusele. Lapsepõlvest on mulle tuttav ütlus, et kui ei jaga pea, siis jagavad jalad. Mina elasin USAs esialgu põhimõtte „Kui ei ole autot, siis kannavad jalad” järgi. Kiiresti sai selgeks, et sõidutee pervel kõndija on siin anomaalia. Juba esimesel päeval, kui maantee ääres koju kõndisin, peatus üksteise järel kaks autot, mille juhid olid varmad minu katki läinud sõiduvahendit üle vaatama. Miski muu peale auto ootamatu tehnilise rikke ei oleks nende meelest piisav põhjus jalgsirännakuks. Nüüd teavad paljud kohalikud mind kui põhjamaist jalutajat, kes kõnnib osati vajadusest, osati kõndimisrõõmust. Aegajalt nad siiski uurivad, kas mul oleks küüti tarvis.

Auto suur eelis peale pikkade vahemaade kiirema läbimise on võimalus kõik eluks vajaminev (ja rohkemgi veel) alati kaasa võtta. Ühe mu keskmise tuttava autost leiab kindlasti paar veepudelit (enamasti taaskasutatavat ja klaasist või metallist), joogamati, parkunud kruusi (kust on vaheldumisi rüübatud kohvi ja teed), alustassi (millel lõunase võileiva koorik või hambajälgedega šokolaadikoogitükk), avatud ja avamata arveümbrikud, kergelt kokku käärdatud energiabatoonide ümbrised, mobiililaadija, matkasaapad või jooksuketsid, peoga lemmiklooma karvu. Üks auto iga pereliikme kohta on pigem reegel kui erand. Kiirteel on eraldi rida sõidukitele, kus on kaks või rohkem reisisjat, juht sealhulgas. Tuleb tõdeda, et see rida on väga hõreda liiklusega. Suurem osa teedel sõitvaid autosid on auto- maatkäigukastiga, manuaal pidavat olema vargakindlate mudelite tunnus.

Autorohkus on näide sellest, kui kõrgelt hindavad ameeriklased mugavust, vabadust ning võimalust minna ja tulla kohe, kui on soovi. Üks Leningradis üles kasvanud ja keskeas USAsse kolinud naine ütles, et tema kodumaa ehk Nõukogude Liit oli kurnav kehale, aga kosutav hingele. USA on küll kehale mugav, aga hingele jääb hoolet vajaka. Mida ta sellega mõtles? Füüsilise mugavuse asjus viitas ta kontrastile nõukogude aja logisevate rongide, rahvast täis busside ja kaubanappuse ning USA suurte, ruumikate ja kiirete autode ning kõikvõimalike (aga sageli üldse mitte vajalike) kaupade vahel. Hingelise nukruse puhul pidas ta silmas ameeriklaste kommet tervituse järel küsida: „Kuidas läheb?”, pööramata vastusele mingitki tähelepanu. Ta tõdes, et siirast hoolimist on ta siin riigis vähe kohanud

ja vertikaalset sotsiaalset mobiilsust esineb harva. „Ameerika ühiskond on nagu kihiline tort,” teatas ta mulle pärast saunaõhtut. „Igaüks on oma magusas kreemikihis ega liigu sealt kuhugi.” Aga kui elu on magus, kas siis ongi vaja liikuda? Võib-olla selleks, et uurida, mis sorti kreem on teiste kihtide vahel? Või on see üks suhkrumass kõik?

Isegi kui osa võtta ei saa, siis vähemalt majade akendest teiste eludesse sisse piiluda on USAs hõlpus, sest eramurajoonide aiad on enamasti täiesti lahti ning peaaegu seinasuuruste klaasakende ees on kardinaid harva. Mõnes majas helendab toas suur ekraan, mille kõrval seisab trenažöör, teises jälle katavad seinu maalid ja aknalaudadel on lopsakad taimed. Maja ees on enamasti laitmatus korras muru, mida kuival suveperioodil hoogsalt kastetakse (kogu riigis kasutatakse muru kastmiseks peaaegu 38 000 liitrit vett aastas) ning siis niidetakse. Ja et ühtlaselt roheline muru olevat kenam kui liigiline mitmekesisus, piserdatakse USA koduhoovidesse aastas kokku umbes 40 miljonit tonni erisuguseid

taimekaitsevahendeid – seda täiesti vabatahtlikult ja märkimisväärse raha eest. 2015. aastal kulutasid ameeriklased muru hooldamisele 29 miljardit dollarit. On piirkondi, kus oma aias köögivilja kasvatamine võib päädida trahviga: põllukultuuride peenrad riivavat silma ... See näib olevat kummaliselt vastuolus üksikisiku vabadusega, mida siin riigis muidu nii kiivalt kaitstakse. Küllap on maja sisemus rohkem eraasi, erandiks siinkohal ehk üürnikud. Käisin hiljaaegu vaatamas üht üürile antavat tuba, mille omanikud ütlesid, et rangeid reegleid neil pole, aga kuna majas on lapsed, siis nad eelistaksid, et ma ei hoiaks oma toas tulirelvi.

Aga miks uurib üks eestlane USAs doktorantuuris rukist? Peamiselt seepärast, et tekkis võimalus. Toiduteemaga süvitsi minek on mulle meeldinud juba aastaid, seejuures olen korduvalt kogenud, kui habras on piir siira huvi ja haigusliku kiindumuse vahel. Nagu üllatavalt paljud toiduvaldkonnas tegutsejad, olen minagi rohkem kui korra olnud kimpus toitumishäirega. Suhet toiduga lõpetada ei ole võimalik, seepärast püüan seda sügavamaks ja sisukamaks muuta. Toidust distantseerumise asemel tegin sellest oma uurimisobjekti. The Bread Labi viis mind turvatunde igatsemisest kantud soov olla pidevalt toidust ümbritsetud ja toidu osa inimelus paremini mõista. Läänes räägitakse liiga tihti toidust kui väga funktsionaalsest vajadusest, mida saab defineerida kalorite ning makro- ja mikrotoitainete järgi. Aga toit on võim ja vaim, poliitika ja religioon; söömine on avalik ja isiklik, see aitab mõista minevikku, suhestuda olevikuga ja kujundada tulevikku. Ametnik, kes mind 2018. aasta detsembrikuus tudengiviisa jaoks intervjueris, oli mu valikust jahmunud. Tema meelest oleks olnud mõeldav saia-leiva nimel USAst Euroopasse kolida, aga vastu-pidi kindlasti mitte.

Tagantjärele tundub rukkileivale keskendumine igati loogilise valikuna. (Oma esialgu intuiitiivselt tehtud otsuste hilisemat ratsionaliseerimist olen aja jooksul üsna sageli harjutanud.) Naturaalselt kääritatud täisterajahust rukkileib on Eesti köögi keskne element. Kui kooliajal lõunasöök meelepärane polnud, võis laua keskele pandud leivaviiludele alati kindel olla: need peletasid nälja ja aitasid koduse õhtusöögini vastu pidada. Hommikusöögiks haugatud teraleib suitsusingi ja tomatiga sobis hästi nii tee kui ka kohviga. Kui bakalaureusetudengina Suurbritannia ja Eesti vahet lendasin, olid kaks pätsi sügavkülmutatud viilutatud rukkileiba mu ühe semestri norm. Viimase viiluni jõudmine tähendas, et on aeg taas koju minna. Kui hiljaaegu San Franciscos elava eestlasega kohvipoodi hommikukohvile läksime, olid tal salakaubana kaasas Leedu rukkileivaviilud

(kummalegi kaks viilu) juustu ja kurgiga, magusaks Kalevi marmelaadikommid. Eestis võime ju nisupüülist magusate küpsetiste pärast saiasabas seista, aga kodumaast kaugel maitseb ikka just rukkileib kõige magusamalt – sel on sisu.

Paari nädala eest viisin pätsi veel ahjusooja rukkileiba sellelesamale Leningradist pärit naisele, kelle ühiskondlikest tähelepanekutest oli enne juttu. „Just nagu kodus!” õhkas ta, silmad kergelt veekalkvel. Leib pandi laua keskele aukohale, kõrvale pakk võid (siin, USAs, on see pulgakujuline) ja kullatud äärega pokaalid, kuhu kallati Itaalia punast vahuveini. Järgmisena toodi välja seenesupp, siis borš ja lõpuks kamandati külaline ülakorrusele sauna, viha asemel anti kätte viltmüts. Kooli ajal vastakaid tundeid tekitanud rukkileivaputru olen nüüd valmistanud mitmes USA pagariäris ning pakkunud paljudele labori külalistele, olgu pisut ebaõnnestunud pätside realiseerimiseks või tahedaks kuivanud leivale uue elu andmiseks. Mul on tunne, et tänu eestlusele mõistan rukki olemust kuidagi paremini. Ajalooliselt on see küll ilmselt tänapäeva Türgi alalt pärit umbrohi, midagi soovimatut nisupõllus. Kui aga Ees-Aasiast põhja poole liiguti, päästis just see nisuseemnekotis olnud umbrohuseeme rändajad näljast ja aitas avastada uusi paiku. Rukis talub hästi külma ja põuda, tema juurestik on ulatuslik ja tungib sügavale mulda. Washingtoni osariigis on rukis endiselt umbrohuks klassifitseeritud. Kes teab, ehk õnnestub sel kangekaelsel risttolmlejal ameeriklaste tervist parandada – väidetavalt on rafineeritud teraviljatoodete tarbimisest tingitud haigused praegu USA elanike peamine surmapõhjus.

Rukkijahu käitub küpsetamisel nisujahust sootuks erinevalt, see ajab kohalikud pagarid tihti kimbatusse. Kliendid jällegi pelgavad rukki liiga tugevat maitset, ehkki enamasti mõeldakse selle all hoopis USAs müüdavate rukkileibade sagedase komponendi ehk kõõmnete mekki. Eestlasele on rukkileib igapäevane, ajalooliselt meie põhitoidus, kõik muu on leivakõrvane. Rukkist juuretiseleiba õppisin tegema ammu enne kui nisust hapusaia. Mu juhendaja ütleb, et mul pole tarvis oma valikut kuidagi õigustada – rukis on osa minust.

KITSAIL KIVISEIL TÄNAVAIL ROOMAB TÕDE – PISIKE SALALIK LOOM

Marta-Liisa Talvet

Talvike Mändla
„Ja midagi lindudest”
EKSA, 2019

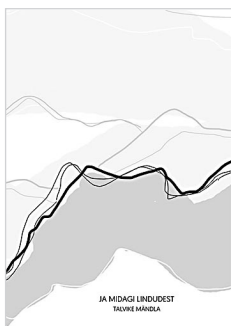
Talvike Mändla on visandanud kogusse „Ja midagi lindudest” maailma, milles on nii pehmust kui ka teravust. Tema luuletajapilk on tundlik ning kirjeldatav maailm tunnistab enda osana paradokse, kõhklusi ja kahtlusi. Viisis, kuidas küsimusi esitatakse, leidub see-eest säärast veendumust, mille mõjul muutuvad küsimused ise vastusteks. Autor püstitab küsimusi julgelt, intuiitiivselt, ühtaegu isiklikult ja avara pilguga. Küsides tihtilugu üht ja sama asja eri viisidel, loob Mändla sügavalt inimliku mütoloogilise maailma. Inimlikkust seatakse aga pidevalt kahtluse alla; seda uuritakse, pannakse proovile, kohati lausa rünnatakse eri nurkade alt, hägustades inimese ja mitteinimese vahelisi piire.

Inimesed, linnud, libahundid

Mändla loodusromantilisus sobitub intuiitiivsesse-kehalisse pöördesse, mis teaduses ja kunstis üha rohkem kohta otsib. Aina sagedamini kerkib esile küsimus, kuidas võiks inimene ennast sügavamalt tundma õppida, mida õpetavad elu kohta teised liigid ja loodus ning loomingulisus, mis oma palet ökosüsteemides lõputuil viisidel näitab. Ka Mändla proovib ennast looduse osana näha. Looduspeeglist vaadates on ta valmis nägema sedagi, mida ta tunnistada ei taha. Püüd elu mõtestada saab jõudu loovalt ökoloogilisest maailmakäsitlusest, seejuures rõhutab Mändla looduse taastumisvõimet: „Ei lähe alati halvemaks / uus mets kasvab peale” (lk 73).

Mändla loomingus avarduvad inimeseks olemise piirid ning segunevad mütoloogiliselt mitteinimese kujutistega: „olen kujumuutja / libahunt ja -rebane” (lk 7). Seda luges meenusid antropoloog Eduardo Kohni kirjeldused ühest Amazonase põlisrahvast, kelle nägemuses muutub jaagu- riga kohtumise üle elanud inimene kiskja ja inimese vahepealseks olendiks¹. Elusaks, olendisarnaseks, kuigi enamasti pigem negatiivseks ja ähvardavaks muutuvad Mändla kogus ka tehiskuse ja tsivilisatsiooniga seotud märgid: „Sellised olid rongid külas, kus ma sündisin. / Võõramaaloomad, irevil lõuad, / alati näljased, / alati valmis mind alla neelama.” (lk 10)

Siiski võib öelda, et inimtehnoloogia kirjeldusi pigem välditakse, nii nagu

1 Eduardo Kohn. „How Forests Think. Toward an Anthropology Beyond Human” – Berkeley: University of California Press, 2013, lk 93.

loodusfilmis jäetakse ilusate vaadete püüdmiseks kaadrist välja inimese jäljed tühjal rannal. Mändla jaoks pole seega võõras mitte loodus, mis tavaliselt vastandub kultuurile, vaid pigem inimloodu, hirmuäratavad masinad. Nii säilib luulekogus mingil määral kontrast looduse ja kultuuri vahel. Mändlale võiks ette heita vastandamise liigset lihtsust, seda, et ta hoidub tänapäeva, tehnoloogiaga läbipõimunud ühiskonna uurimisest. Samal ajal oleks selleski ohtralt potentsiaali, mida saaks kultuuri loodusega mänguliselt ühtepõimiva kirjutamisviisi kaudu mõtestada.

Mägede valgus ja vaikus, elu muusika ja lärm

Üks luulekogu läbivaid teemasid on mäed kui vaimsure sümbol. Meditatiivseid kogemusi antakse edasi ehedalt ja selge pilguga: „Ega hästi ei usu, / et need on minu käed / minu oma valgusemäed” (lk 22). Esile tuleb heliline dimensioon, uuritakse piire vaikuse, müra ja muusika vahel: „Kui kõik on lubatud, / loobungi kõigest, [---] ruumi on rohkem

Mändla jaoks pole võõras mitte loodus, mis tavaliselt vastandub kultuurile, vaid pigem inimloodu, hirmuäratavad masinad.

kui kunagi varem, / müra on valgemast valgem” (lk 25). Mägede vaikust kuulnuna otsustab autor siiski elu, „lärm” kasuks: „mu sõrmed valmis vaikust püüdma / ometi loobun. Ei taha teda kaasa viia. / Tema kodu on siin, / minu süda kuulub lärmile.” (lk 23)

Kontrabassi inimkehaga võrdlevas luuletuses on väga kaunis muusikaline metafoor, mis haarab enda käsutusse mitte ainult heli, vaid ka muusikainstrumendi visuaalse olemuse. Mängulise üllatusmomendiga tuuakse esile puudutuste mõju ning inimese kehalist kogemust vaadatakse uudse ja värskendava situatsiooni läbi: „Kui poogen must üle käib, / on natuke kodi. / Aga, oh, kui käed!” (lk 66)

Panen kivi taskusse tagasi

Ühiskondlikke teemasid käsitleb Mändla pigem vähe, aga neil juhtudel teeb ta seda haaravalt. Ta ei ütle hinnanguid otse välja, vaid kasutab tabavaid metafoore. Vihjav laad mõjub enamjaolt pehmelt, aga siiski on mõnigi metafoor tugeva efektiga. Näiteks piiblist pärit, võimsaid tundeid äratava „panen kivi taskusse tagasi” on Mändla toonud tänapäevasesse, kergesti äratuntavasse konteksti: „Las neil olla oma väiklased vihad / võõraste ja ilusate vastu. / Teinekord eimillestki las tõusta tüli / väikse ja hirmunu tuliselt turjalt. / Vihane inimene on parem kui tühi inimene. / Panen kivi taskusse tagasi.” Fraasi korratakse luuletuses veel mitu korda: „Hirmul inimene on armastav inimene. / Panen kivi taskusse tagasi.” (lk 26) Korduse kasutamine annab kujundile

kummastava mõju: kuna see on tugeva ja agressiivse akti (kivi viskamine) ümberpööratud variant, sisaldab fraas oma originaalkujule omast jõulisust, aga on samal ajal selle kummituslik, funktsiooni kaotanud versioon. Seeläbi annab fraas hääle ühele võimalikule reaalsusele, mis ei ole teoks saanud, ning teeb seda korduse kaudu nii, et see omandab peaaegu mehaanilise kindluse. Kummitusliku loobumiskäitu ja mehaanilise korduvuse tulemusel tekib veidralt rahulik värving, kuid see rahu mõjub samas nihestatult.

Autor annab mõista, et temagi on patune; õieti, et ka tema ei tea, kuidas peaks elama ja miks peaks ta siis teisi hukka mõistma.

Autor annab mõista, et temagi on patune; õieti, et ka tema ei tea, kuidas peaks elama ja miks peaks ta siis teisi hukka mõistma. Tundes tühjust ja kõhklust paremini kui viha, asetab ta kivi maha ning proovib olukorda vaadelda, teisi inimesi tähele panna. Minahääl näeb viha taga hirmu ja hirmu taga armastust ning

selle tunnistab ta ikkagi heaks – või kui mitte heaks, siis igal juhul paremaks kui tühjustunde.

Jah, vihane inimene, armastav inimene vähemalt tegutseb, tal on jõudu ja veendumusi ning nende ajal tegutseda on lihtsam kui kõhkluste mõjul, mis võivad tegutsemist sootuks takistada. Siiski tekkis lugedes küsimus, kuidas saab edasi minna, kui osa inimesi teeb aina valjemini üha kurjemat häält, kuid teine osa kõhkleb üha rohkem, vaikib üha sügavamalt? Mis hetkest muutub tagasihoidlikkus laiskuseks, passiivsuseks? Kuidas peaksid inimesed polariseeruvad ühiskonnas talitama, kuidas koos elama? Luuletuses on „nemad” vihje väiklastele, vihastele inimestele, nad on ikkagi teised, võõrad. Autor kuulub järelikult meie hulka. Kes on see meie?

Lausumata sõnade vägi

Lugejale on Antoine de Saint-Exupéry „Väikesest printsi” ilmselt juba tuttav lause „Kõige tähtsam on silmale nähtamatu”. Paralleeli sellise mõtteviisiga leiab ka Mändla kogust: „kõige tähtsam on see, mida välja ei öelda”. Autor taaselustab stseene, mille ilu ja harukordsus peitub vaikuses sõnade vahel. Tagasivaatavates mõtisklustes avaneb kirgas sisemine elu, väljaöeldud sõnadest tähtsamaks saab vaikus sõnade vahel: „Ma ei suru sulle peale / oma õnne. Räägin parem päevapoliitikast, / tähtedest, sest on öö, / ja midagi lindudest.” (lk 17) Otsus oma õnne teisele mitte peale suruda on justkui keeld sisemiselt väljapoole pöörduda, kuigi õnn ongi olukorra tuum. See, millest ta räägib (päevapoliitika, tähed, linnud), ei anna aga sellest aimu.

Mändla lood tekitavad ühtaegu nii äratundmisrõõmu kui ka nukrust. Need räägivad sellest, kui erinevalt kogeavad inimesed lähedusehetki. Armastusest, mis ületab hirmu, ja ka armastusest, mis jääb hirmule alla, ootele, hingitsema. Ootama jäämine võib aga muutuda ööks, mis keeldub lahkumast: „ja ütlesid, et taevas on siin / ka homme, aga ei olnud. / [---] Ma ootasin. / Pikk öö astus tumeda sammuga, / tal polnud kuhugi kiiret / [---] Pikk öö astus tumeda sammuga / hommikust mööda, / laotas oma tumeda keebi / temagi õrnule õlule.” (lk 31)

Need on julgelt ja tundlikult kirja pandud lood, ausad ja väga meelelised. Kogu ühest tugevamast luuletusest leiab taas võimsa kristliku sümboli, viigimarja, mis kerkib oma lihava välimuse pärast Euroopa kultuuriruumis ja kujutavas kunstis tihti esile. Viigimarjal on küll palju tähendusi ning kristlikus kontekstis teatakse pigem viigipuu lehti, mida Aadam ja Eeva oma alastuse varjamiseks kasutasid, kuid leidub ka tõlgendusi, mille kohaselt pole keelatud vili

**Vaikimise kaudu antakse ennast-
ohverdaval ja hoolitseval moel
teisele õigus, samal ajal on see
ka strateegiline valik, millega
püütakse ennast kaitsta.**

mitte õun, vaid hoopis granaatõun või viigimari.² Igal juhul kangastub selle vilja mainimisel assotsiatsioonide võrgustik, mis toob mõttesse mitmes religioonis ja kultuuris omavahel sügavalt läbi põimunud seksuaalsuse, uudishimu, süütuse ja patu temaatika.³ Mändla rõhutab sarnaseid konnotatsioone: magusalt meelitava ja mürgise, ohtliku seotust. Viigimarja

kaudu räägib ta uudishimust ja ohtude trotsimisest, mis vastanduvad elukogemusest tulenevale ettevaatlikkusele: „Ma jään, kuni viigid saavad valmis. / Väikeses peos on kolm rohelist marja, / vara veel, ütled kui lapsele / mulle, kes uurib ja unustab. / Suures peos on üks üleni küps / magus ja mürgine, magus / ja mina ei oska keelduda, ei tahagi / tahan suuri ja väikeseid surmi, / lõõn klaasikillu su suurde pihku.” (lk 72)

Lõpuks on aga oluline anda endale siiski hääl, lasta kõlada omaenese muusikal, olgu see nii murtud kui tahes. Vaikimise kaudu antakse ennastohverdaval ja hoolitseval moel teisele õigus, samal ajal on see ka strateegiline valik, millega püütakse ennast kaitsta. Otsus endale siiski

hääle anda, jutustada kogetud valust nõuab julgust. Autor kirjeldab, kui väiksena on ta ennast tundnud, ja muutubki seekaudu suureks: „Tunda sind läbi ja lõhki, / ronida üle su hirmude, / on rohkem, kui ühe õhtu töö / [---] Hoiame üksteist, kuid / [---] koorida maha su eelmiste elude varjud, / on raskem kui vedada liivatera haaval, / mägesid

2 Hilário Franco Júnior. „Entre la figue et la pomme: l'iconographie romane du fruit défendu” – *Revue de l'histoire des religions*, 2006, vol. 223, nr 1, lk 22.

3 Carey Ellen Walsh. „Exquisite Desire: Religion, the Erotic and the Song of Songs” – Minneapolis: Fortress Press, 2000, lk 80–120.

küngasteks, / ja mina olen väike, / olen ise liivatera, / aga
kui loome kõrvuti laule, / ihast ja kõlast ja kaotusest, / olen
korraga tugev kui loom.” (lk 65)

Isikupärane hääl

Mändla luuletajahääl on ühtaegu tugev ja õrn. Tema tämber ei ole ei noor ega toores, kuigi ta võib laulda valust, kärsitusest, hulljulgusest. Seda häält võiks ühiskondlikel teemadel rääkimiseks ehk rohkemgi kasutada. Suur osa luuletusi on loodustähedased, detaile kirjeldavad eskiisid, ent näen potentsiaali ka suuremateks üldistusteks, mis end siin-seal ilmutasid. Ühe sellise lihtsusega rabava ilmutusega võikski lõpetada. Peenramaalt kurkide toomise stseeni kirjeldusse sulandub mälestus vanaemast ja sellele järgneb mõttekäik: „Tema elu oli lihtne, / ainult sõda oli vaja üle elada. / Meie elu on palju raskem, / peame aja enne sõda ära elama.” (lk 52)

Arvustus pälvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil peapreemia.

TÕUKEJÕUD

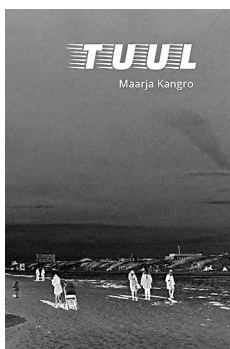
Laura Porovart

Maarja Kangro
„Tuul”
Nähtamatu Ahv, 2019

„Tuul” nagu ka „silm”, „süda” või „hing” on soome-ugri päritoluga sõna. Kuivõrd viitab sõnade hääldus nende olemuslikule tuumale, on kaheldav, ent siiski on vähemasti sõna „tuul” vokaali venitades tuule kurblikule undamishelile päris lähedal. Miks ei assotsieeru tuulega suvine laisk õhuvirvendus? Vahest on see liialdus, aga tuul seostub siinsel laiuskraadil millegi veidi ebamugavaga – harva meenuvad tuulest mõeldes soojad lõunailid. Pigem peab tuulise ilmaga end ikka sisse pakkima, lipa-laperdavad mantlihõlmad keha ligi sikutama ja tegema kõik, et saaks kiiresti minema. Maarja Kangro luulekogu „Tuul” pole samuti põski paitav tiivapuude, vaid terav ja kohati kile maja nurga tagant jalust maha niitev jõud – paratamatu argipäevassus, mida ometi püütakse vältida, kogemustest peletada ja neid piirata: „milline tuul / kusagil soojeneb / õhurõhk muutub / molekulid kerkivad sööstavad / see on seesama õhk / see-sama atmosfäär isegi kui hädisem” (lk 11).

Kui tahta ärritada raamatuarmastajaid ja raamatut kaane järgi hinnata, meenutab läikiva pehme kaanega „Tuul” esialgu mõnd üheksakümnendatest pärit disainiäpardust, puudub vaid Comic Sansi kirjatüüp ja ruumiline varjutusega pealkiri. Varsti õigustab teose sisu tema välimust: rabeda ja distantseeritud, veidi äärmustesse kalduvate tekstide kaanel ei riivagi kõledana tunduv negatiivis foto ja pealkirja kitsilik kujundus kõrgläikelisel paberil silma. Eelmainitud kombinatsioon hakkab oma elu elama ja käitub sisu suhtes nagu eessõna, mida esialgu lihtsalt lugeda ei taipa. „Tuul” on tavalise luulekogumikuga (mis pole just antoloogia või valitud teoste väljaanne) võrreldes märgatavalt kogukam. Kogukus ei seisne pelgalt lehekülgede arvus, vaid ka tekstide tummisuses, see on nagu teepoti põhja lehtedele seisma unustatud pool sõõmu teed. Naiivse lugejana ei tasu Kangro tekstidelt oodata kergust ega helgust, mis on ühelt poolt rahustus Kangro fännidele, teisalt aga hoiatus tema uutele lugejatele.

Kangro viimasest luulekogust „Must tomat” (2013) on möödas peaaegu kuus aastat, vahepeal on ilmunud proosateosed „Hüppa tulle” (2014), „Klaaslaps” (2016) ja „Minu auhinnad” (2018). Laias laastus on „Tuules” intensiivistunud varasemate luulekogude reljeefid. Seda saaks

eelmiste kogudega võrrelda umbes samamoodi nagu kõrvutada Lõuna-Eesti kuppelmaastikku Alpide mäeahelikuga. Kangro luuleloomingut järjestikku lugedes annab selline gradeeriv joon mõistagi aimu autori käekirja süvenemisest, tonaalsuste intensiivistumisele on aga pigem viide küpsemisele ja kunstiliste prioriteetide selginemisele.

Varasemast loomingust on „Tuules” tuttavad luuletajatest ja luulest kirjutamine, poliitiliste ja filosoofiliste vaadete rõhutamise, paikade, linnade või riikide sage mainimine (ilma edasise seoseta), tuntud autoritele viitamine, värvikad kirjeldused ja nende kaudu loodud detailsed pildid. Hakitud luuleread, harvad keelelised mängud ja elegantsed sõnastused, nagu ka veidi tahumatu, ent siiras ütlemise laad pole luulekogudes eriti teisenenud. „Tuules” on kohal teatud distants, mis tuleneb eeskätt enne mainitud deskriptiivsusest, kuid ehk mängib oma osa seegi, et autor kasutab minavormi asemel sageli hoopis temavormi. Nii, jutustades justkui läbi kellegi teise pilgu või jutustadeski kellegi teise lugu, lõhutakse isiklik kontakt autori ja teksti vahel.

„Tuule”, aga ka Kangro eelmiste luulekogude puhul paisab silma autori eruditsioon ja tõlkijakogemus. Sagedased viited teistele autoritele, pistelised võõrkeelsed, peamiselt inglise- või ladinakeelsed fraasid ning tekstidest läbi libisevad kohad toimivad katkestustena: „rääkinud nietzschest augustinusest / ja isegi tillichist” (lk 53). Kahtlemata on iseäranis ladinakeelsed pikked elegantsed ja mõjuvad ootamatult: „jaa me oleme / (tõesti nagu) *vaginae dentatae*” (lk 19). Üllatavad aga tekstid, milles kasutatakse poeetilisse keelde harjumuslikult mittesobivaid sõnu: „kas meie püüdlikud lühenevad telomeerid” (lk 58), „raevuka paatosega / tulevad rohelised lained / nagu neil oleks midagi öelda / vaht lendab meeletu agitatsioon” (lk 45). Mehaanilise kõlaga sõnad mõjuvad poeesias esialgu võõristavalt, ent teisel lugemisel tekitab dissonants õrna närvikõdi ja dünaamikat.

Eesti nüüdisluule harvaesineva joonena seob Kangro teksti ohtralt mütoloogilise päritoluga viiteid: „laiosel on viltkübar peas / teismeline oidipus ei ütle / *vabadus vabadus vabadus*” (lk 13). Kohati aga tundukse tekkima oht, et lugeja ei jõua nii mitut kihti omavahel ühendada ja tervikmõte läheb kaduma; krüptilisus on ahvatlev, ent eksitav. Tõenäoliselt on seegi üks valik, mille ees autorid paratamatult seisavad – kas anda järele kunstilises tervikus või lugejasõbralikkuses.

Küllap säästab Kangro eruditsioon ja elukogemus teda vajadusest tegeleda enesedefineerimisega, ennast tekstide kaudu kuhugi eksistentsiaalselt paigutamisega. Ta on selgelt jalgadega maa peal. Enesekohane selgus on võluv ja sellest lähtub ka suurem osa

1 „hambuline tupp” (lad).

kogumiku tekstidest. Indiviidi puudutavate psühholoogilis-filosoofiliste küsimuste lahendamise asemel tegelevad luuletused pigem üldinimlike olemuslike probleemidega nagu surm. Surelikkusest ja surmast kirjutamine võib kergesti klišeeks muutuda ning kalduda melanhoolsusesse, kui ei vahendata surelikkuse paratamatust ja seda, et see on osa inimene olemisest. Kangro vaatab surma aga varitegelaste kaudu, ta tunnistab surelikkust emotsioonideta ja seirab seda distantsilt: „mitte paljas teadmine vaid peaaegu kogemuslik / selgus / et ükskord mädanevad / ka tema kandilised sõrmed ninakõhr” (lk 56). Kangro ei väljenda ükskõiksust, vaid hoopis arusaama, et püsivusega ei tasugi võidelda.

Kangro tekstides valitseb kui mitte käre, siis karmikäeline ja otsustav toon. Kui tarvitseks skaalale paigutada, paikneksid tema proosa- ja luulekogud kirjutamistooni poolest skaalal Moguči–Ruitlane–Sinijärv. Esialgu osutab sellele tekstide laetus: neis on vähe tundelisust, pigem leiab ran-

gust ja nurgelisust. Teisalt näitab seda luuletuste fookus: jutustaja vaatleb horisonti, tal on salakaval antropoloogipilk, millele annab kontrasti väike huvi enda tunnete vastu: „niidetud õuemurusid aga venelased / ei niida vaid tõmbavad rõõmsalt kortsu / joovad viina kärsatavad liha / kuigi seda viimast / neil muidugi pole” (lk 13). Tekstidest leiab vähe kunstilisi kujundeid või mahlast keelemängu.

Vahest silmapaistvaim tekst, milles autor tähendusega mängib, on „Jutumärgid”. Jutumärgid ei ole mitte niivõrd interpunktsioon, vaid kui valskus ja silmakirjalikkus, ometi on nii, et reaalsed jutumärgid loovad mõlemad tähenduskihid:

Kangro ei tõuka kõlblusevälist eemale, vaid lõimib selle kirjutamise kaudu normikogumi hulka, suhtudes sellesse lapseliku uudishimuga.

häälest on kuulda
 oled need omale
 ümber tõmmanud
 see on su edev okaskroon
 päästev saatana
 jäljerada
 ” ” ”
 [---]
 aga nii see ei lähe
 karistust sa kätte ei võida
 'ei ole'
 käib lõpuks jutumärgideta
 mitte mugavalt „ei ole” „sind”
 vaid tõesti ei ole sind
 ega põrgut (lk 96)

„Tuules” esineb ausa vaataja pilk, mis ei pööra pead võikust kohates ära, vaid vastuoksa läheb lähemale ja takseerib vaadeldavat statistikaameti palgalise pilguga: „seesama / abjektsioon / meis / kõigis / pime / seismiline / jõud” (lk 105). Abjekti võiks Julia Kristeva järgi mõista kui midagi omaksvõetamatut, mis tõukab endast eemale, sest on süsteemi või kokkuleppelise korra väline ja pelutav, äratades samal ajal iha ja uudishimu.² Sellist liigitamist võib edukalt kasutada ühiskondliku mõõtme piires: ühelt poolt paistab läikivatel klantspiltidel etendatud perfektsus ja eri kanaleid pidi arendatav vaikimisi kokkulepitud OK; teisalt kõik, mis sellest välja jääb. Väljajääv osa, samal ajal paratamatu ja eemaletõukav, on põnev. Kangro ei tõuka kõlblusevälist eemale, vaid lõimib selle kirjutamise kaudu normikogumi hulka, suhtudes sellesse lapseliku uudishimuga; ta jälgib ühiskonda nagu ämm, kes vaatab häbitult minia voodi alla, et kontrollida, kui korralikult too koristab. Salakaval nahaalsus ja katete alla piiluv toon kõlavad hästi kokku detailitäpse kirjeldusega: „karvase perseprao kurbus ja salapära [---] / aga mehel on valkjast liha kas ta keerab end nüüd / veidi / kas on aimata ka munandit ja tõesti on / kõigile eksponeeritud perse / kohatu presentne munand / keegi ei vaata suur sallivus / ta astub veel lähemale” (lk 79). Just lähemale astumine, kui teised astuvad eemale, on luulekogu alateadlik meelestatus.

Kangro tekstid on veidi nagu see tüdruk, kelle eest emad oma lapsi hoiatavad. Põhise seepärast, et sellise tüdrukuga ei tasu baarikaklusesse sattuda, sest ta annab kõigile vastu silmnägu; tüdrukuid aga, sest selline õpetab baaris kaklema, ent head tüdrukud ju ei rüsele. Tekstide kirjanduslik ja ka antropoloogiline väärtus ei seisne mitte ütlemise viisis, vaid selles, millest on valitud rääkida.

2 Julia Kristeva. „Jälestuse jõud. Essee abjektsioonist” – Tallinn: Tänapäev, 2006, lk 13–17.

VERISE NAISE TRANSGRESSIIVNE MONOLOOG

Pilleriin Puhlov

Margit Lõhmus

„Sterne”

Värske Raamat nr 23

SA Kultuurileht, 2019

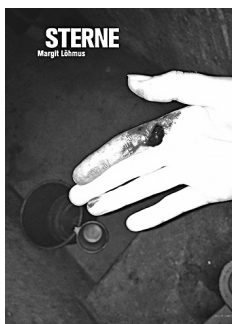
*Kõigest kirjutatust ma armastan ainult seda, mis inimene
kirjutab oma verega. Kirjuta verega: ja sa saad tundma,
et veri on vaim.¹*

Friedrich Nietzsche

Veri kui elu metafoor ilmestab peaaegu igat juttu Margit Lõhmuse kogumikus „Sterne”. Teose elupakatavus kajastub ka autori ilmselges loomevabaduses – nimelt pole Lõhmus endale pealtnäha seadnud ühtegi stiili-, vormi- ega teemapiirangut. Justnimelt mitmesuguste tabuteemade käsitlemise kaudu on Lõhmus hea näide tänapäevasest transgressiivsest naisautorist, keda eesti kirjanduses just eriti tihti ei kohta.

„Sterne” koosneb 18 lühijutust, mis moodustavad ole-nevalt lugeja maitsemeelest ja moraalitunnetusest, kas harmoonilise polüfoonia või hoopis kakofoonia. Samas ei saa aga eitada, et see jutukogu illustreerib hästi transgressiivset kirjandusžanrit, millele on iseloomulik šokeerivate teemade käsitlemine, värvikas ja tihti ebaviisakas keelekasutus ning kõiksugu moraali-, religiooni- ja isegi seadusepiiride ületamine. Piiriületustega kaasneva ehmatus pärast lugemist kas armastavadki transgressiivseid kirjandusteoseid või siis ei kannata neid üldse. Autor on julgelt ja ausalt kasutanud tervet hulka transgressiivses kirjanduses käsitletavaid tabuteemasid nagu seksuaalne orientatsioon, seksuaalsuhted, prostitutsioon, loomi kaasav pornograafia, vägivald, narkomaania, alkoholism, ning mitmesugused eksplitsiitsed kehaliste funktsioonide kirjeldused, muu hulgas detailne menstruatsiooni ja oksendamise kujutamine.

Lõhmus, kes on ise nii kirjanik kui ka kunstnik ning on oma kunstiski mõningaid transgressiivseid teemasid käsitleanud,² küsib ühes jutus seesuguse läbinisti ausa ja isegi julma loomeviisi kohta järgmiselt: „Kuidas ma saan üldse maalida, kui maailmas toimuvad sellised kohutavad asjad? Miks üldse maalida, kui maailmas toimuvad sellised jõledad asjad?” (lk 9).

- 1 Friedrich Nietzsche. „Nõnda kõneles Zarathustra” – Tallinn: Olion, 2006, lk 33.
- 2 Näiteid Lõhmuse kunstiteostest leiab veebilehelt <http://margitlohmus.weebly.com/painting.html>. Kõige rohkem on maalidel kujutatud traditsioonilisi tabuteemasid nagu alasti keha ja sünnitamine.

Mis siis on seesuguse julma kirjanduse eesmärk? Nietzsche kuulsa ütluse järgi peaks kirjanik vere ehk enda elu muutma tindiks ehk kirjandusteosteks. Transgressiivne kirjandus teeb seda kõige puhtamal kujul. Žanri võlu avaldub selle aususes, ei valehäbi ega igihaljad moraaliipiirid ei hoia tõde tagasi. Ja tõde on see, et suur osa reaalsusest on üsna inetu ning „Sterne” lugemine ei too endaga kaasa pealiskaudset rõõmu. Transgressiooniga kaasneb pigem

„Sterne” lugemine ei too endaga kaasa pealiskaudset rõõmu.

teistsugune, palju intensiivsem kogemus, mille tagajärjel jõuab lugeja justkui emotsionaalse ja moraalse puhastumiseni, kirjanduskatarsiseni.

Lõhmuse jutud on suuresti kehakesksed. Füüsilisuse primaarsus ja süvabioloogilisus avaldub neis peale seksuaalaktide ka kõiksuguste kehaliste vigastuste kujutamises. Lõhmuse loomingu esimene kiht keskendubki peaaegu täielikult inimesistentsi füüsilisele poolele ning sellega kaasnevatele võimalustele lugejat šokeerida: ta kujutab seksi, menstruatsiooni, murtud luid ja muud sellist. Näiteks kirjeldab ta loos „Kolm kipsi” detailselt luumurde. Kiirel ja süüvimatul lugemisel võib teose emotsionaalne allkiht jääda aga kahe silma vahele, ent neis leidub ka kurbust ja üksildustunnet: „Jaa, vahel ma joon ja olen purjus ja olen vait ja tulnukas ja omaette ja lähen pärast üksi koju ja nagu imelik on olla, füüsiline ja vaimne nukrus” (lk 27). Jutu „Waiting for Godot 2008” lugemise järel jääb kajama samasugune absurdne nukrustunne, mida juba eelmise sajandi keskpaigas Godot’ asjatu ootamise ajal tunda võis.

Lõhmuse jutte tuleks kogeda aeglaselt. Samas ei saa paremat lugemiskogemust ka siis, kui neid korduvalt lugeda, otsimaks eri tähendustasandeid, sest transgressiivne žanr ja selle šokeerivad teemad on nagu ootamatu püssipauk – kui tead ette, mis on tulemas, ei ehmata see enam. Autor on sarnast efekti isegi kirjeldanud: „Munnipilt on nagu Lars von Trieri film „Antichrist” – teine kord vaadates pole enam seda esimese korra mõju” (lk 62).

Teoseid, milles protagonist on naine, seotakse paratamatult otsekohe feminismiga. Nii on kirjanduskriitikas juhtunud ka Lõhmuse loominguga.³ Selle jutukogu ainueesmärk pole abistada või takistada feminismi ega ühtegi teist ühiskondlikku ideoloogiat. Transgressiivne žanr kui piiride ja kõiksugu moraalitsemiseta kirjandus ei pea kandma feminismi õigluse ja ülluse taaka. Selline suhtumine, nagu ei võiks autor kujutada naist või tema seksuaalsust, ilma et sellest saaks järjekordne loosung feminismi sotsiaalpoliitilise lipu all, mõjub naisautorite loomevabadusele piiravalt. „Sterne”

3 Greete Lehepuu. „Feminism on muutunud igavaks trendiliikumiseks” – Eesti Ekspress, 09.08.2019.

kujutab eelkõige ühe inimese, juhtumisi naise, individuaalset vabadust käituda ja armastada nii, nagu ta ise soovib, ning seda teost võikski üritada lugeda kui rangete ideoloogiate piirest väljas sõnakunstiteost.

Lõhmuse lühijuttudes on minategelasel küll eri nimed, aga läbivalt on tunda just ühe ja ainsa naise vaimu ning eeldatavasti autori enda oma, mis fiktsiooni varjust vastu helgib. Lõhmus ise on öelnud: „Ma mõtlen kunstist ja kirjandusest tihti kui puukidest – äkki kukuvad nad mu küljest ära, kui on end verd täis imenud. Tegelikult vist pigem juhtub see, et ma ise jään veretuks.”⁴ Seega võiks ehk naljaga pooleks väita, et Lõhmus on selle naistegelase oma verrega kirjutanud.

Autor kasutab protagonistist loomisel üsna meisterlikult teadvuse voolu ning kujutab minategelase mõtete ja tunnete omapära, tema hinge rahutust. Naine on lausa animalistlik ja näeb ka oma vastassugupoolt loomalikuna, kirjeldades mehi küll ahvide, küll ussikestena. Lõhmuse meestegelaste jaoks on naised aga puhtfüüsilised olen- did ja seksuaalobjektid. Autor kirjutab näiteks: „Auk on auk, tüüpidel on suva, nad ei ole nii emotsionaalsed nagu meie, naised, oleme” (lk 31) ning „Olen mitu korda mõelnud, et mida ta minus üldse nägi. Vittu ja tisse.” (lk 32) Kui Lõhmuse juttude tugevus on naiste värvikas ja mitmekülgne kujuta- mine, siis meestegelased on enamasti antagonistist rollis ja kahetsusväärselt ühekülg- sed, kõrvaltegelased on tal üldse üsna tummad. Minajutustaja vaatepunkt muudab raamatu

küll haaravamaks, kuid seetõttu jääb veidi häirima kõrvaltegelaste juhuslik ja frag- mentaarne natuur. Nad ei ole isiksused, vaid süžeed edasiviivad vahendid.

Lõhmuse keelekasutuski on lünklik ja äkiline, ent siiski transgressiivsele teo- sele omaselt värvikas. Ta pritsib sõnu leh- tede- le nagu kunstnik värve lõuendile ja selle tulemuseks on jacksonpollocklik kül- lus. Seesugune stiil väljendab aga hästi

tema loomingu vaimu ehk igapäevaelu kirevust ja eksistent- siga kaasaskäivat rõhuvustunnet. Tekstidele lisab värvi ka üsna rikas intertekstuaalsus ehk vihjed nii raamatutele kui ka filmidele, aga samuti kujutava kunsti teostele. Näiteks võib jutu „Uriin termosēs ehk enesearmastus” varal transg- ressiivse kunstiga tuttavatele lugejatele silme ette ilmuda Ameerika kunstniku Andres Serrano pilt „Immersion (Piss Christ)”, millel on kujutatud uriini sisse uputatud krutsifiksi.

Õeldakse, et naised on tehtud verest ja valust. Õeldakse ka, et hea kirjaniku tundemärk on see, et ta ei ütle oma lugude

„Sterne” kujutab eelkõige ühe inimese, juhtumisi naise, indi- vidualset vabadust käituda ja armastada nii, nagu ta ise soovib.

4 Lühiiintervjuu Margit Lõhmusega – Värskes Rõhk nr 54, 2018, lk 15.

sõnumit otse välja, vaid kirjeldab tegelasi ja olukordi, millest lugeja peaks ise tõe üles leidma. Lõhmuse naiskuju on otsesõnu verisena kirjeldatud: „Mulle nii meeldib veri, see on soe ja ilus. Metsik. Menstruatsioon on parim asi, mis mu elus on juhtunud, mõtlesin juba 12-aastasena, kui oma esimese verise näoga autoportree tegin. Nautisin värske vere lõhna ja selle sõbralikku soojust, surusin sooja ja raske, verest paksu always night sideme omale poole näo peale, selle sideme tekstuuris on väiksed augud, mu näol oli lahe sideme tõmmis.” (lk 66) Protagonisti valu on aga ridade vahel peidus. Minategelane igatseb sõprust ja soojust ehk pääsu üksildusest, ent leiab lohutust ainult iseenda verest.

Transgressiivsele kirjandusele on omane muutuda kultuuripinda raputavaks sündmuseks. Nagu Maarja Kangrogi nendib, on Lõhmus „tänuväärset võtnud oma teemaks naise seksuaalsuse – valdkonna, mida on eesti kirjanduses seni käsitletud üsna vähesed, iseäranis naise kui agendi seisukohast”.⁵ Mõeldes Lõhmuse loomejulgusele, võib oodata ja loota, et tema teostest kujuneb eesti kirjandusloos midagi märkimisväärsset.

Arvustus pälvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil eripreemia.

5 Tsitaat „Sterne” tagakaanelt.

IROONILINE LÕBUTSEMININE TUTVUSEOTSIJATE KULUL

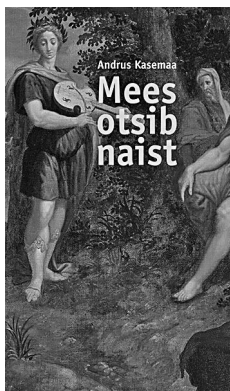
Mari-Liis Mürsepp

Andrus Kasemaa
„Mees otsib naist”
EKSA, 2019

Mu sõber tahtis kunagi Andrus Kasemaaga intervjuud teha. Ta on suutnud oma taskuhäälingsusse meelitada kõiksuguseid külalisi, aga Kasemaa skoorimine osutus keeruliseks. Ei leidnud sõber luuletaja Facebooki kontot, meiliaadressi, telefoninumbrit ega teisi kontaktandmeid. Viimaks helistas ta Hiiumaa raamatukogu juhatajale, kes oli kunagi seotud ühe Kasemaa teose esitlusega. Sellega projekt lõppes. Raamatukogust öeldi, et see on üks äärmiselt tagasihoidlik ja kummituslik tegelane, kes „kirjutab ja kaob” ning keda polevat isegi Hiiumaal liikumas näha. Olin varem mõne Kasemaa teksti peale sattunud, aga autori salapära tõi mind tema loomingu juurde tagasi.

Hea ülevaate Kasemaa raamatu unikaalsusest annab sisukord. Teose kontseptsiooni tundmata võib näida, et selle on kirjutanud rahuldamata, obsessiivne, lausa maniakaalne naistehull. Nimelt jätab roppude pealkirjade (luuletuste esimene või esimesed paar rida) müriaad nõudliku ja kiimalise üldmulje. Mõned näited: „Tutvun alt karvaste naistega”, „Suurema riistaga osav noormees”, „Hea imeja saab tööd”, „Sülita pihku ja haara riist”, „Tussupuudus ajab hulluks” jne. Sääraseid luuletusi on kokku tervelt 140, mis võib esmapilgul mõjuda alarmeerivalt. Need, kes armastavad Kasemaa sügavat romantikukülge, võivad küsida: kas tõesti on üksindus poeedi nii kaugele viinud? Kui lugeja aga neljaleheküljelisest (!) sisukorrast kaugemale jõuab, võib kergemalt hingata: Kasemaa ei kujuta endast ohtu. Eessõnas on mainitud, et luuletuste algused ei pärine autori seni varjul olnud hingesoppidest, vaid hoopis tutvumiskuulutustest. Autor on kogunud kokku portsu leherubriigist „Mees otsib naist” pärit tutvumiskuulutusi ja need enda äranägemise järgi luuletusteks arendanud.

Ainuüksi kuulutuste lakooniline, ent ablas sisu mõjub meelelahutuslikult. Ma ei olnud varem nii otsekoheseid tutvumiskuulutusi lugenud ning olen tänulik, et Kasemaa on luuleriilule toonud nende üksikute, hedonistlike ja lihtsate inimeste vabameelse suhtumise seksi. Piltlikult öeldes potsatas mu salatisse tükike pühvliliha, mille järele oleksin vaevalt et ise kööki läinud.

Humoorika nüansi annab teosele see, kuidas kaunis-
hingend Kasemaa muudab tutvumissoovide külge poogitud
poetiliste teemaarendustega täielikult autorite kavatsusi,
valades kirjeldatud lihatüki üle koorese irooniakastmega.
Näiteks on ühe kuulutuse autor käsitöö all silmas pidanud
midagi sootuks muud kui Kasemaa, kes kutsub oma autori-
positsioonilt hoopis käsitöötallu varraste, lõnga ja lam-
maste juurde. Tänu sellistele viguritele lisab „Mees otsib
naist” Kasemaa loomingusse üllatavat värskust, mis mõjub
kui kosutav Hiiumaa metsatuul. Võrdluseks võib vaadelda
autori uusimat luulekogu „Muusa” (2019), mis ilmus veidi
pärast kõne all olevat kogu ning toob taas esile Kasemaa
romantikukülje. Ilmselt kuulutuste mõnevõrra dikteeritud
sisu tõttu ei leia siinses kogumikus kuigipalju autori vara-
semaid meelisteemasid (nagu sõda „Olla luuletajas” (2017)
või Alatskivi kant „Lagunemises” (2009) ja „Kustutamatuses
õhtutes” (2012)). Siiski säilib selles kasemaalikkus, mille loo-
vad igapäevale mõistetav sõnastus, nutikad puändid ja vabalt
voolavad värsid.

Kuulutuste räiguse ja Kasemaa poeetilise teema-
arenduse koosmõjul on tekstide lõpp süütum kui algus.
Tekib umbes sama efekt nagu ansambli Head Mehed, Õppind
Riistad laulus „Aasiast tulid hunnid”, kus esialgne (aimatav)
viide seksile järgmiste ridadega süütuks pehmendatakse:
„Aasiast tulid hunnid, / kellel pikad muuuustad mantlid sel-
jas. / Ise olid nälgas, / tegid kisa, kära, / liputasid Tüüüürgi
piki mõõkasid, / läksid edasi” jne. Kasemaagi on haaranud
ühe kuulutuses esineva sõna ja sellega edasi jooksnud nagu
taluhuovilt varastatud kanaga rebane (viimane näib raama-
tute „Lagunemine” ja „Kustutamatud õhtud” põhjal otsus-
tades olevat autori lemmikloom).

Säärane ühe sõnaga edasilippamine on nähtavasti olnud
lõbus – nii mõnigi kord läheb Kasemaa kuulutuse edasi-
arendamisega hoogu. Seda ilmestavad onomatopoeetika
(„hips-hops sops-saps siuhti! Säuhti! / Uh-ähh! / kops-kips-
kops pimps-pumps / musi lumps!”, lk 13), kordused („ma
tahan sind vaadata aegajalt sind musitada / aegajalt sest
mulle meeldib / musitada aegajalt tahavad kõik musitada /
musitada on nii tore ja hea aegajalt”, lk 45) ja uudiskeelendid
(„pumpelnikkelkrakker”, „mu nadinunnadi ja nadinannadi”,
„mamselkörtset hümpel tümpel”). Kasemaa proosateose
„Vanapoiss” arvustuses ütleb Vilja Kiisler säärase lustimise
kohta tabavalt, et „infantiilsuse üle vindi keeramise lõbu
pressib ridade vahelt valimatult välja”¹. Siinkohal tooksin
esile mõned oma lemmikvimkad (originaalkuulutused on
rasvases kirjas): **„kes suhu võtaks sünni-
päeva puhul / seda vana sünnipäeva viisi
// mida ema ikka mulle lapsena laulis ja**

1 Vilja Kiisler. „Lumehelbeke laseb lollakatele krae vahele” – Sirp, 14.06.2019.

teised / lapsed lasteaia" (lk 32); „**tutvun naistega kellel on ilusad karvased tutid** / toakardinate küljes // tahaks tuua enda kõutsi teie poole mängima" (lk 113); „**Tutvun kõik augud mängus naisega** / Lotomängija Raplast" (lk 101).

Kuna Kasemaa kasutab päris inimeste tutvumissoove, mõjuvad neid jätkavad luuletused sageli iroonilise pilkena kuulutuste autorite pihta. Ka tema varasematest tekstidest leiab iroonianoot, kuid need polnud mõeldud reaalsete ini-

Kaunishingest Kasemaa muudab tutvumissoovide külge poogitud poeetiliste teemaarendustega täielikult autorite kavatsusi, valades kirjeldatud lihatüki üle koorese irooniakastmega.

meste kohta nagu „Mees otsib naisest". See ei mõju aga pahatahtlikult, vaid esitleb ennast pigem lihtsalt võimalusena, mille luuletaja on ära kasutanud. Pealegi tundub vähetõenäoline, et see raamat kunagi kuulutuste kirjutajate kätte satub.

„Mees otsib naist" paneb paratamatult mõtlema ka inimese üksindusele nutiühiskonnas, kus näost näkku tutvumine jääb üha harvemaks ja leidub neid, kelle jaoks ainus võimalus lähedust kogeda on perssusele kalduva eneseeksponeerimise

kaudu leheveergudel. Kui enamasti võib kirjeldatud (pealiskaudsusekriitilise ja teistest võõrandumisele viitava) taseme ridade vahelt välja lugeda, siis mõnel juhul on Kasemaa selle rõhuva tunde ka otsesõnu kirja pannud. Sellega on teosest õhkuv õõv viidud oma täieliku potentsiaalini: „**Sooviks leida ühte ja püsivat naist kellele / pakkuda kõike mida tema on väärt** / väärtuse määran sulle mina" (lk 123); „**Voodisse ja taha. Tuleme, teeme, läheme, / rohkem kunagi ei kohtu.** // Mitte kunagi isegi su matustele ei tule / leinasõnumit kunagi ei loe / su nime ei tea / ei mäleta enam kui vana kord olen isegi pilti sinust / ei jookse silme eest filmilindina mööda // nagu sind polekski olemas olnud" (lk 80). Kõhe. Iseäranis kõhe tundub aga, et Kasemaa valitud tutvumiskuulutused peaksid oma eesmärgi poolest üksindust hoopis vähendama ...

Autor on mõtisklenud ka selle üle, kelle sulest võiksid kuulutused pärineda. Ühe tegelasena figureerib pseudoautor Aleks. Maamiis Aleksil on mitu külge: küll tahab ta naist, kes oleks „normaalne ja kena", küll näitab oma vallatud poolt, soovides segi ajada vanamuttide lõngad ja peita ära pakside kaalu. Vastuolu tekitab aga luuletus, kus varem üksnes kenasid naisi ihaldanud Aleks ütleb hoopis, et „ole kole või ilus vahet pole mulle käivad kõik" (lk 81). Aleksile pakuvad konkurentsi vana kooli rüütel Kuido ja mossis preilidele päikest lubav Gustav.

Kohati tekib igatsus toimetajatöö järele, sest esineb palju kirjavigu. Üksikutel juhtudel tekib lootus, et viga on tehtud meelega (nt sõnas „seksmaniak"), rõhutamaks veelgi

rohkem teose tegelaste harimatust, naeruväärsust ja toorest suhtumist intiimsuhetesse. Teised kirjavead aga kurvas-tavad, sest nii nutikas teos väärinuks kindlasti finessideni viimistlemist.

Kasemaa tehnikaga eksperimenteerimine võiks hästi sobida mõnele loovkirjutamise kursusele, see pakub rohkesti edasiarendamise võimalusi. Miks mitte „Naine otsib meest”? Miks mitte kasutada inspiratsiooniks ajalehepeal-kirju, matusekuulutusi, reklaame? Kuna autor on seda võtet juba kasutanud, võivad järgmised sama tehnikaga loodud teosed mõjuda plagiaadina, aga oma lõbuks tohib väärt ideega vast ikka mängida.

Ma ei tea, kus Kasemaa oli, kui mu sõber teda tabada püüdis, aga võib-olla kirjutas ta parajasti järgmiseid ridu: „kujutan alati ette olen seda nii kujutanud ette / et maailmas poleks enam inimesi ja rahu ja vaikus on // ja inimesed ei lendaks enam ringi / ja see ongi minu kõige kõige seksikam fantaasia” (lk 35). Andkem pealegi luuletajale ruumi. Sest ilmselt just seal Hiiumaa metsade vahel suudab Kasemaa edaspidigi originaalseid ideid leida, pannes lugeja naerma, nutma, pead vangutama ja kaasa noogutama. Seda kõike oma selgel, üldinimlikul ja lihtsal viisil, mis – kes teab? – võiks ehk siiski kõnetada ka maamiis Aleksit. Kusagil ta ju on.

Arvustus pälvis Värske Rõhu noorte kriitikute konkursil eripreemia.

AUTORID

Evelyn Fridolin (29)
õpib endiselt arhitektiks.
Vahel satub ka Tartusse.

Anna Kaare (34)

on segavereline kakskeelne tallinnlane. Joob, sööb ja kirjutab. Raskuste tekkimisel mängib surnut. On suure tõenäosusega opossum inimnahas.

Elsbeth Hanna Aarsalu (25)
eksib ikka ja jälle hea meelega saksa keele avarustesse ära.

hybriidmootor (27):
„tunnustatud eesti idioodid.”

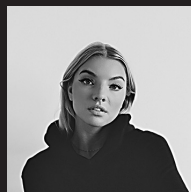
Ingmar Järve (27) on õppinud Tartu Kõrgemas Kunstikoolis meedia- ja reklaamikunsti. Praegu töötab graafilise disaineri, animaatori ja illustraatorina. Lisaks tegeleb tänavakunsti ja ekstreemspordiga ning on trummar bändis Bootleg Boys. Tema tegemistel saab silma peal hoida instagramis @ingmar.jarve.

Foto: BWAQ

Veia Kaiser (31)

on kirjanik, tõlkija ja kolumnist. Kaiser õppis Viini ülikoolis saksa filoloogiat ja vanakreeka keelt. Ta debüteeris 2012. aastal, kokku on avaldanud kolm romaani. Autor on oma kirjutamisprotsessi kohta öelnud nii: „Mu kirjutuslaua kohal seisab suurte tähtedega mantra „Don't cry – work!” Ja see on ülimalt oluline. Raamat ei kirjuta ennast ise valmis, sellega tuleb püsivalt ja sihikindlalt tööd teha.”

Margaret Kelomees (27):

„Minu kirjelduseks sobiksid Siim Sinamäe sõnad, mille ta mu luulekogu kirjeldamiseks valis: „sifka poeetiline keel on jõuline, tingides kesknärvisüsteemis tundmusi, mis on varasemast elust jäänd meelele selle hetkena, mis eelneb jalaga näkku saamisele. ja jalaga näkku saamisele. ja pärast jalaga näkku saamist.””

Teele Lember (34)

on aktiivne amatöör. Talle meeldib Tallinna baarides veini juua, luule-tused kaenlas.

Mari-Liis Mürsepp (28):

„Armastan väga puante, nii kirjanduses kui ka päriselus. Viimaste päriselupuäntide alla kuulub kindlasti ka siinses numbris olev arvustus.”

Mirjam Parve (28)

vt lühiintervjuud lk 9.

Rosemary Pree (22):
„Segasummasooline
unistaja idüllitus
Tallinnas.”

Laura Porovart (25):
„Maitseb sefiiritort ja arbuus.”

Pilleriin Puhlov (25):
„Auribus teneo lupum.”

Slata Roschal (28)
vt lühiintervjuud lk 93.

Ave Taavet (31)
teeb naljapilte ja multikaid,
kirjutab ja arvustab.

Marta-Liisa Talvet (21)
õpib heliloomingut Berliini Kunstide Ülikoolis ning
semiootikat ja kultuuriteooriat Tartu Ülikoolis.

Nele Tiidelepp (21)
on Eesti Kunstiakadeemia installatsiooni ja skulptuuri
osakonna tudeng. Tema kunstnikupraktika on seotud mälu
ja tundmisega, mis väljendub asjade olemuse uurimises
dekonstruktsiooni kaudu. Ta oli möödunud aasta SIIL Prize'i
ja Millennium Prize'i laureaat.

Siim Tõniste (33)
on vabakutseline etenduskunstnik ja lavas-
taja. Lasteaia lõpuaktusel ütles, et hakkab
kirjanikuks. Usub kollektiivsesse loomin-
gusse, samas tahab tihti üksi nokkida.

Helle Ly Tomberg (28)
õpib Tallinnas fotograafiat ja
iseend tundma. Ootab kevadet.

Laura Valli (26)
on antropoloogist uitaja, kes kolis 2019. aasta jaanuaris
USAse Washingtoni osariiki, et doktorandina kodust
kaugel rukkist külvata ja koristada, sellest leiba küpsetada
ning uurida, mida ameeriklased rukkileivast mõtleavad.

RAAMATU- SOOVITUSED

Lars Mytting, „Uju koos uppujatega” (norra keelest tõlkinud Ene Mäe)

Varrak, 2016

Norralane Lars Mytting on aeglane kirjanik. Tema keel on nagu imeliste mustritega väärispuit, lood rikkad ja põnevad. Raamatu „Uju koos uppujatega” tegevus toimub Norras, Shetlandil ja Prantsusmaal. Peategelane Edvard Hirifjell kasvas üles vanavane-mate talus, sest ta vanemad hukkusid müstilises prantsuse metsas, kus plahvatas esimese maailmasõja aegne gaasigranaat. Aga siis, kui Edvardit kasvatanud vanaisa sureb, hakkab ta oma lugu lahti harutama. Mis tegelikult juhtus? Kes ta tegelikult on? „Uju koos uppujatega” on kergesti loetav raamat, mida võib võtta ka meelelahutusliku teosena, aga mille ilu seisneb siiski milleski enamas. Kuigi Mytting kasutab tuntud võtteid, mõjuvad pildid ja seosed terviklikult, need lummasid ja puudutavad.

Indrek Koff, „Võimalus jääb: uitmõttepäevik”

Härja Tee ja proua Kohvi, 2019

Ju see hing on meile vajalik. Indrek Koffi 2018. aastal kogutud mõttepäevikus on uitmõtted justkui vabad ja seotud, aga ikkagi vägagi seotud. Nagu rannale uhtud laevalasti jäägid, mis räägivad loo sellest, kust nad tulevad. Mõni päev on tühi. Mõnel päeval on ainult väsimus. Siis juhib mingi selgus jälle mõttelõnga näiteks Blaise Pascali „Mõtetele”. Siit leiab filosoofilist sügavust, aga ka huumorit, soojust, inimlikkust. Siin on ironiat, ent mitte liiga palju ning mitte sedasorti, mis kõike lahustab. Uitmõtted julgevad olla ka tõsised ja siirad, nii nagu parasjagu vaja: „Ei lase kibedust sisse! Ta on kerge tulema.” Lõpuks on avatud lugeja natuke vähem üksi. Ja seda oligi tarvis saavutada.

Maarja-Liis Mölder, „Miks teisi ei lööda”

Vihmakass ja Kakerdaja, 2019

2019. aastal ilmus Maarja-Liis Mölderil esimene luulekogu, mis muu hulgas tõstatab küsimuse, miks teisi ei lööda. Mölder märgib: „õigesti / kukkumise oskus / on oluline // nii palju / jama oleks / vähem // kui ma oleks kukkunud suu peale”. Õnneks ei ole luuletaja siiski suu peale kukkunud. Tema enamasti lühikestes ja kergetes tekstides on mängulisus ning keelelist särtsu, aga ka väga palju tundlikkust. Valu samuti, aga mitte lootusetust, sest neist leiab soojust ja üleslükkejõudu, mis mõjuvad raskusjõule vastupidi. Jääme isegi seda uskuma, et „valu tasub / andeks anda // andeks / mis ühel päeval / avaldub // ehk hoopis / ilusamal kujul”. Tema debüüdis on ilusal kujul avaldunud annet kindlasti näha.

Õyvind Rangøy

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Tegevtoimetaja: Tõnis Vilu

Kriitikatoimetaja: Hanna Linda Korp

Luuletoimetaja: Maarja Helena Meriste

Keeletoimetaja: Lydia Raadik

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule: maarjahelena.meriste@va.ee

Proosa: tonis.vilu@va.ee

Arvustused, esseed: hannelinda.korp@va.ee

Tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Ingmar Järve

Fotod Helle-Ly Tomberg

Fotod lk 44–55 Berit Petolai

Fotod lk 100–105 Laura Valli

Tel 5349 6146

vr@va.ee

www.va.ee

KOLLEEGIUM

Eda Ahi, Lauri Eesmaa, Kristjan Haljak, Maarja Kangro, Helena Läks,
Johanna Ross, Joosep Susi, Berk Vaher, Mart Velsker

VÄLJAANDJA

SA Kultuurileht

Voorimehe 9

10146 Tallinn

TELLIMINE

www.tellimine.ee

Tel 617 7717

Trükk: Tallinna Raamatutrükikoda

Värske Rõhk nr 63 (1/2020)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

- 1 Mirjam Parve
- 11 Ave Taavet
- 25 Teele Lember
- 32 Vea Kaiser
- 36 Margaret Kelomees
- 44 Intervjuu Berit Petolaiga
- 56 Rosemary Pree
- 63 Anna Kaare
- 69 Siim Tõniste
- 79 Nele Tiidelepp
- 86 Slata Roschal
- 95 hübriidmootor
- 100 Päevik: Laura Valli
- 109 Marta-Liisa Talvet Talvike Mändlast
- 114 Laura Porovart Maarja Kangrost
- 118 Pilleriin Puhlov Margit Lõhmusest
- 122 Mari-Liis Mürsepp Andrus Kasemaast
- 126 Autorid
- 128 Raamatusoovitused

Hind 2.90 eurot

9 771736 295428

